MURATHAN MUNGAN

PARANIN CİNLERİ

metis

Murathan Mungan

PARANIN CİNLERİ

21 Nisan 1955 Istanbul doğumlu. Mardin'li. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tiyatro Bölümü'nü bitirdi. İlkin çeşitli dergi ve gazetelerde yazıları ve şiirleriyle görünen yazarın ilk kitabı 1980'de yayımlanan *Mahmud ile Yezida*'dır. Daha çok şiirleri, hikâyeleri, roman ve oyunlarıyla tanınan Murathan Mungan aynı zamanda radyo oyunu, film senaryosu, şarkı sözü yazdı. Çeşitli alanlara dağılmış yirmi yıllık çalışmalarından yaptığı özel bir seçmeyi *Murathan '95*'te topladı. Dünya edebiyatından öyküleri, denemeleri bir araya getirdiği seçkiler hazırladı; çeşitli yazı ve denemelerini kitaplaştırdı. 2000 öncesinde çıkardığı tüm şiir kitaplarını içeren *13+1* toplamından sonra 2002 yılında yedi öykünün yedi kitapçık olarak bir kutu içinde yer aldığı *7 Mühür*'ü yayımladı.

2005'te, "ellinci yaşı" için hazırlanmış özel bir basım olarak yayımlanan *Elli Parça*, Mungan'ın ileride kitap olarak yayımlanacak dosyalarından farklı türlerde parçalar içeriyordu. Değişik kitaplarından seçtiği şiir ve öykülerini *Doğduğum Yüzyıla Veda*, *Doğu Sarayı* gibi her biri ayrı bir bağlam gözetilerek hazırlanmış seçkilerde topladı. Kürtçeye çevrilen şiirlerini bir araya getiren *Li Rojhilatê Dilê Min / Kalbimin Doğusunda* kitabı Türkçe-Kürtçe olarak çift dilde basıldı. *Büyümenin Türkçe Tarihi*, *Bir Dersim Hikâyesi* gibi çeşitli yazarların katkılarıyla biçimlenen bağlamsal seçkiler hazırladı.

Metis Yayınları, yazarın kitaplaştırdığı bütün çalışmaları bir külliyat olarak yayımlamaktadır.

Metis Yayınları
İpek Sokak 5, 34433 Beyoğlu, İstanbul
Tel: 212 2454696 Faks: 212 2454519
e-posta: info@metiskitap.com
www.metiskitap.com
Yayınevi Sertifika No: 10726

Metis Edebiyat
PARANIN CİNLERİ
Murathan Mungan

© Murathan Mungan, 1996
© Metis Yayınları, 1996, 2011

Kitaptaki hikâyelerin herhangi bir derleme ya da antolojide yer alması, kasete okunması, oyunlaştırılması ya da filme alınması, yabancı dile çevirisi ve her tür benzeri kullanımı yazarın iznine bağlıdır.

İlk Basım: Şubat 1997
On Birinci Basım: Eylül 2014

Metis Edebiyat Yayın Yönetmeni:
Müge Gürsoy Sökmen

Kapak Tasarımı ve Grafik: Semih Sökmen

Dizgi ve Baskı Öncesi Hazırlık:
Metis Yayıncılık Ltd.

Baskı ve Cilt:
Yaylacık Matbaacılık Ltd.
Fatih Sanayi Sitesi No: 12/197-203
Topkapı, İstanbul Tel: 212 5678003
Matbaa Sertifika No: 11931

ISBN-13: 978-975-342-136-2

MURATHAN MUNGAN

PARANIN CİNLERİ

metis

İÇİNDEKİLER

PARANIN CİNLERİ 7

MAVİ BONCUKLU KIZ 22

BUNLAR ARTIK YOK 27

MEHTAPLI GECELERDE HEP SENİ ANDIM 35

PEVRUZE İÇİN RESİM ALTI 47

KEŞFEDİLMEK 51

OPERA VE DİĞERLERİ 62

BEYZİ 68

FAZLA CESARET FAZLA MERHAMET FAZLA SEVGİ 71

GİZLİ BEN 81

PARANIN CİNLERİ

Çocukken bir geyiğe tutulmuşum. Tam olarak bilemiyorum ama, üç dört yaşlarında olsam gerek. Günlerce geyik sayıkladığımı gören babamın sonunda sabrı tükenmiş. Mazıdağı'nda bir geyik yakalatıp, düze indirtmiş, Mardin'e getirtmiş.

Kaleye yakın yüksekçe bir evde oturuyorduk. Evimizin hayatında üst kata çıkan dik basamaklı uzun bir merdiven vardı. Merdiven altındaki yuvarlak kemerli, derince boşluğu bir kafes haline getirip, geyiği oraya yerleştirdik. Çatal boynuzları cilalanmış gibi parlıyor; yeşil, çekik gözleri ağulu ağulu bakıyordu. Çok mutluydum. Her sabah erkenden kalkıyor, kafesin önüne geçiyor ve bıkmadan usanmadan onu seyrediyordum. Günler boyu sevdasına tutulduğum o geyiği seyrettim durdum. Daha sonra benden gizli, o geyiği hasretini çektiği yurduna geri gönderip, yerine "doldurulmuş" bir geyik koymuşlar. Bu değişikliği anlamayan ben, gene eskisi gibi geyiğin karşısına geçip saatler boyu onu seyrediyormuşum.

Bende derin, sızılı bir izi kalan belki de ilk sevdam o geyiğedir. Demek sevda o denli bağlamış ki gözlerimi, canlısıyla, ölüsünü ayırt edememişim. Zaten sevda dedikleri böylesine bir körlük olmasaydı eğer, doğruluğu nerede kalırdı onun?

*

Büyük kentte yetişmiş bir arkadaşım, bir iş gezisi için gittiği Mardin'den döndüğünde şöyle demişti bana:

"Senin yazdıklarını, özellikle oyunlarını ancak orada anladım."

İlk bakışta beni yerelliğe, dar bir coğrafya içinde anlaşılır olmaya indirgiyormuş gibi görünen bu sözleri açtığında, ne demek istediğini anladım. Çünkü o da **benim ne demek istediğimi anlamıştı**. Zaten sanat, özünde bir "demek istemek" sanatı değil midir?

Sabah şafakla birlikte yola çıktıklarında, kenarından geçtikleri uçsuz bucaksız bozkırın bir yerinde, bir köylü elindeki orakla ekin biçiyormuş. Serin, pembe bir yaz şafağının büyülü görüntüsünde güneş, adamın ardından doğuyormuş usul usul... Bozkırın ıssızlığında yapayalnız duran adamın daha çok bir sanrıya benzeyen bu görüntüsü çok etkilemiş arkadaşımı. Akşamüzeri aynı yoldan geri dönerlerken aynı köylü, aynı yerde, orağı havada asılı kalmış gibi aynı işi yapıyormuş. Bu kez de ardında güneş batıyormuş, tıpkı doğarkenki gibi. Ve onlar aynı yere bir kez daha dönüyorlarmış. Uçsuz bucaksız ovada zamandan ve sonsuzluktan başka hiçbir şey yokmuş. "**İşte o zaman anladım senin ne yaptığını, ne yapmak istediğini,**" dedi.

*

Mardin, Türkiye'nin güneydoğusunda ülkenin en eski kentlerinden biri. Gökyüzüne komşu bir kalenin eteklerine kurulmuş bir taşkent.

Ben orada doğdum. Orada büyüdüm. Orada öldüm.

Ondan sonrası bütünüyle kendi içimde çıktığım uzun bir yolculuktur. "**Bu kenttir gidip gideceğin yer/ Bir başkasını arama/ Bir gemi yok, yol yok sana/ Değil mi ki hayatına kıydın burada. Bu küçücük köşede./ Ona kıydın demektir bütün dünyada.**" diyen uzak akrabam Kavafis anlıyor beni. Bazı şairler, bazı yazarlar "**memleketlerini**" düşündürürler. Çocukluğun altın çağı ile yazarlığın altın çağı arasında hep bir ilişki kurmuşumdur. İnsan ömrünü tamamlanmış bir bütün olarak görüp, yalnızca çocuklukla açıklamıyorum elbet, ama gene de kundağın, beşiğin sallandığı yeri önemsiyorum. Bir başkasının memleketini, örneğin Lorca'nın Granada'sını, Pavese'nin Piomente'sini bunca anlamamı Mardin'e borçluyum. Mardin, benim tutku derece-

sinde sevdiğim bir şehir. Orada hep yabancı oldum. Hep öteki kişi. Oranın o kadar yerlisiydim ki, bu "**asri zamanlar**"da yabancı kalıyordum. Yıllar sonra bir arkadaşım bana: "Sen batılı bir Mardinlisin," dediğinde çocuklar gibi sevinmiştim. Bu, benim gözümde iki dünyayı, doğuyla, batıyı birleştirmek, iki uygarlıktan bir üslup yaratmaktı.

Önemini sonradan anladığım, okunmuş kitaplar, edinilmiş bilgilerden sonra dönüp de anlamlandırdığım bir yer değil Mardin. Bir nostalji sevgisi hiç değil. Başından beri nasıl bir yerde **Olduğumu**, nasıl bir yerde yaşadığımı biliyordum.

Mardin'de beni en çok heyecanlandıran şey, sanırım tarihin elle tutulurluğu. Şehrin dokusunun ve mimarisinin, bir gizi imleyip sonra saklaması. Zamanı elinizle tutmanıza, ona dokunmanıza olanak veren bu labirent görünüşlü şehrin, labirentliği hem tarihi içinde, hem kendi mekânı içinde söz konusu. Sanırım bu yüzden Borges okumalarından aldığım zevkte, kendimi başkalarından biraz ayrıcalıklı hissetmeme neden olan bir şey bu. Ben, bu oyunu biliyorum, duygusu. Taşlarla, ışıkla, tarihle oynamıştım.

Mardin, benim için sızılı çağrışım.

Hem derin bir yurtsama: Çocukluğum, ilkgençliğim, ilk aşkım; yeniyetmeliğin, dünyayla yüzleşmenin ilk sarsıntıları; ıskalanmış zaman parçaları, teğet geçmiş olanaklar, toyluğun sarsak adımları.

Öte yandan o gün bugün, hep onu yazdığım halde, bir türlü yazamadığım bir "şey": Mardin. Bir "yazı" nesnesi.

Sonraları, daha sonraları, ödeşmeler boyunca hep dönüp gittiğim yer. Oysa her döndüğümde, döndüğüm yerde değildim.

Yazarın, yazmak için kendiyle sözleştiği o bilinmez an parçasından başlayarak, içinde yaşadığı derin sorunsal: **Bu, nasıl yazılır? Bu nasıl anlatılır? Nasıl tanımlanır? Başkasının gözünde de aslına uygun nasıl canlandırılır?** Tüm bunlar hele mekân söz konusu olduğunda, bir yazar, nasıl boğuşur odalarla, sofalarla, pencerelerle, bahçelerle, sokaklarla; evle, taşla, avluyla, ışık oyunlarıyla? Zaman ve mekân ilişkisinin sonsuz biçimleriyle? Mardin'i dillendirmek için çocukluğumdan beri çok sancı çektim.

Zamanla yazmayı amaçladığın mekân usul usul kuşatıyor se-

ni, çoğu kez kendin de farkında olmuyorsun. Seni teslim alıyor mekân, üstelik geriye onu yazdığın, ya da yazabildiğin konusunda hiçbir "teminat" vermeden.

Şimdi, ben bu "teminat"ı bir kez daha bu yazı için istiyorum.

Bir başka dile, bir başka kültüre çevrilecek olan bu yazı için.*

*

Mardin'in en eski ailelerinden birinin çocuğuyum.

Soyağacımız 1647'ye dayanıyor. Büyükbabam şimdi Suriye sınırları içerisinde yer alan Deyrizor bölgesinden, daha IV. Murat zamanında, büyüyüp güçlenmesinden duyulan ürküntüyle Mardin'e sürgün edilmiş bir Arap emirliğinin çocuklarından. Gerçek bir soylu olarak eğitilmiş. Onu hiç tanımadım; doğduğumda çoktan ölmüştü. Sonradan renklendirilmiş bir portresi duruyor yalnızca. Hüzünlü, vakur, olan bitenden hiçbir şey anlamamış gibi bakıyor dünyaya. İnce, uzun boylu, zevk sahibi bir adammış. Atlardan, gümüşlerden, ipekten, tütünden, halılardan anlarmış. En büyük merakıysa satranç. Hiçbir rakibi, karşısında uzun süre dayanamıyormuş. O tarihlerde yöredeki demiryolu yapımını üstlenen bir Alman firmasının çalışanları, ta huduttan kalkıp büyükbabamın malikânesine geliyor, orada ağırlanıyor, sonra yirmi otuz kişilik kafileler halinde ona karşı satranca oturup, her defasında yenilip geri dönüyorlarmış. Yaşamı boyunca satrançta bir kez da-

* Almanya'da yayımlanan *GEO* dergisi tarafından, yayımlayacakları bir "Türkiye Özel Sayısı" için, memleketim olan Mardin'i kendi kişisel öyküm aracılığıyla anlatacağım bir yazı istenmişti benden. 1988 yazıydı sanıyorum. Çeşitli nedenlerle daha önce bu konunun dolaylarında gezinen üç yazı daha yazmıştım. Aynı şeyleri evirip çevirmemek için, o yazıların bazı bölümlerini de doğrudan bu yazının harcına kattım, "Paranın Cinleri" böyle çıktı ortaya. Daha sonra *GEO* yazıyı yayımlamadı, ben de bir kenara kaldırdım. Çok sonra *Argos*'ta yayımlattım. (Sayı:26, Ekim 1990) Çok beğenildi, güzel övgüler aldı, sağda solda konuşuldu. Bir kitap yayımlamışçasına yankı aldım bir tek yazıdan; dolayısıyla benzer yazılarla bütünleyerek "Paranın Cinleri"nden bir kitap yapma fikri böyle çıktı ortaya. Bu yazının harcına katılan söz konusu diğer üç yazı: "Abbaralar", ilkin 22 Mart 1979 tarihli *Dünya* gazetesinde, ardından *Elele Dergisi*'nin Temmuz 1979 tarihli 7. sayısında; "Herkes Masalını Bile Getirir", *Tan Düşün/Yazın Seçkisi*'nin Aralık 1983 tarihli 13. sayısında; "Batılı Bir Mardinli" ise *Şehir* dergisinin, Mart 1988 tarihli 13. sayısında yayımlandı.

hi yenilmemiş olduğu hâlâ Mardin'de söylenir. Babamın ölümü sırasında düzenlenen, eski bir gelenek olan "taziye" toplantısında, ölenin ataları konusunda anlatılan hikâyeler içinde şimdiki zaman çocuklarının en çok ilgisini çekenlerden biri bu oldu. Sanırım doğu ve geçmiş hakkındaki görüşlerini yeniden gözden geçirmeyi düşündüler.

Büyükbabam on yedi yaşındaymış evlendiğinde. Maiyetiyle birlikte; onu büyüten dadıları, lalalarıyla birlikte hacca gidip gelmiş düğün öncesi. Düğünü kutsanmış.

Büyükannem ise bir Kürt sultanı. Göçerlikten konarlığa geçen ilk Kürt beyliklerinden. Soyundan gelenler şimdi hâlâ Mardin'in Gercüş ilçesinde yaşıyorlar. Dedesi Hacı Osman Ağa, Kurtuluş Savaşı sırasında Fransızlara karşı savaşıyor, çok iyi bir nişancı olduğu için uçaklarını tüfeklerle düşürüyor, Fransızların esir aldığı Türk paşalarını onların elinden kurtarıyor. Bu yüzden daha sonraki yıllarda sürgünden muaf tutulacaktır.

Babaannem öldüğünde yedi yaşındaydım. Adı Pevruze'ydi. Derin, gölgeli, koyu yeşil gözleri; kararlı, keskin çizgilerin anlamını güçlendirdiği güzel bir yüzü vardı. Çocukluğumun bu güçlü imgesini hep siyah giysiler içinde anımsıyorum. Derinden gelen dumanlı bir sesle konuşur, herkese uzak, ölçülü davranırdı. Bağışlardı ama unutmazdı. Tabakasından çıkardığı tütünü ince, uzun parmaklarıyla sarar, güzel hikâyeler anlatırdı. Arapçayı bütün çeşitlemeleriyle; Kürtçeyi, Zazaca, Bothice gibi unutulmuş lehçelerine varana dek bilir; Farsça şiirler, rübailer okurdu. Tam on altı çocuk doğurmuş. Değişik yaşlarda ölmüşler, yetişkinliğini gördüğü ancak altı çocuk kalmış geriye.

Büyük toprakları, büyük mülkleri varmış. Köyleri, şehirde çarşıları, dükkânları, hamamları, kervansarayları varmış. Halep' ten, Musul'dan gelen kervanlara sahiplermiş. Masal kadar zenginlermiş.

Mardin'de dört ayrı kapısı, dört ayrı mahalleye açılan büyük bir malikânede otururlarmış. Büyükbabamın büyükbabası Hacı Abdülgani tarafından Mardin'in Deyr mahallesinde yaptırılan bu bina, hâlâ bütün görkemiyle güneye bakıyor. Deyr mahallesi, adını Deyrizor sürgünlerinden almış. Malikânenin gizemli bir görü-

nüşü vardır. Örneğin duvarlarının birinde hiç pencere yoktur, yalnızca bir tek kapı vardır; bu kapının açıldığı merdivenlerse hiçbir kata uğramadan doğruca en üst katın avlusuna çıkar. Çocukluğumun büyülü yolculuklarından birini yaptığım bu merdivenleri ve kapıyı yıllar sonra *Taziye* oyunumda bir kasra yerleştirdim.

Ailenin sonrası tam bir XIX. yüzyıl romanı gibi gelişiyor:

Doğuda Şeyh Sait ayaklanmasını izleyen olaylar patlak veriyor. Sürgünler başlıyor. Mecburi ikamet. İskân.1925 Takrir-i Sükun yasası. İlkin erkekler sürülüyor, ardından kadınlar. Aile tam bir bozgun içinde buluyor kendini. İktidar boşluğu doğan her yere, her şeye başkaları el koyuyor. Sahipsiz kalan topraklara kimi kurnaz köylüler sahip çıkıp ağalıklarını ilan ediyorlar. İşte bizim roman ve öykülerimizde anlatılan ağa tipi *çoğunlukla* bu çalkantılı yıllardan başlayarak toprağın ve paranın el değiştirmesi sırasında ortaya çıkan kişilerdir ve bunların geçmişlerinin üç göbek geriye gidememesinin nedeni budur. Geçmişten devraldıkları ve taşıyıcılığını yaptıkları bir "kültür"e sahip değillerdir.

Sürgün erkekleri ilkin Diyarbakır'da toplayıp ardından Türkiye'nin değişik yerlerine gönderiyorlar. Büyükbabam da Orta Anadolu'da Niğde Hapishanesi'ne sürülüyor. Tek kelime Türkçe bilmeden orada var olma savaşı veriyor, ardından usul usul ruhsal dengesini yitirmeye başlıyor. Ardından sürgün kadınlar kendilerini Adana'da buluyorlar. Pevruze Sultan da üçü erkek, üçü kız olmak üzere hayatta kalan altı çocuğuyla Adana'ya geliyor: İbrahim, Lütfüye, İsmail, Zekiye, Sadiye, Abdülkadir. Bu arada büyükbabam, babaannemin altınlarını satıp kendisine gönderdiği paraları parçalıyor, elmaların içine saklıyormuş. Bunu niye yaptığını sorduklarında, paraya gizlenmiş bütün cinleri hapsettiğini söylüyormuş.

Ne de olsa onlar, paranın her şey olmadığı devirlerin insanlarıydı.

İki yıllık Niğde sürgününden sonra, iki yıl da Adana'da kalıyorlar. O güne dek hiç çalışmamış bu insanlar ticaret yapmaya kalkışıyor ve başarısızlığa uğruyorlar. Bu arada her şeyi şuursuzca satmaya başlayan büyükbabamı vesayet altına alıyorlar, babamsa Adana Erkek Lisesi'nde yatılı olarak okumaya başlıyor.

Sürgünden sonra Mardin'e döndüklerinde her yerde tam bir karmaşa ve zorbalık hüküm sürüyor. Pevruze Sultan, çarşafı, peçeyi atıp köyün başına geçmeye kalkışıyor, büyük çatışmalar çıkıyor. Değerler altüst olmuş, konumlar yer değiştirmiştir. Akrabalar birbirine düşüyor, yağma talan kıyım hüküm sürüyor. Gene bir toprak kavgası sırasında büyük amcam İbrahim, köyün muhtarı Uso'yu vuruyor, hapse düşüyor. Evde aç kalma pahasına her gün en iyi cins yemekler taşınıyor Mardin hapishanesinde yatan, bir zamanların Mardin mutasarrıfı Hacı Faris Çelebi'nin torunu olan İbrahim'e. Soyluluğun onuru korunmaktadır.

Adana Erkek Lisesi'ni bitiren İsmail'in ardı sıra çocuklarını toplayarak Istanbul'a geliyor babaannem. O yıllarda daha çok Rum ve Ermenilerin yoğunlukta olduğu Büyükdere'de bir Ermeni evine kiracı olarak yerleşiyorlar. Kurtarabildikleri malları satmışlardır ve artık Mardin'de bunca sıkıntıyla yaşamak ağırlarına gitmektedir. Artık tek umutları babamın okumasıdır; değişen koşulların farkında olmamak artık mümkün değildir. Babam Istanbul Hukuk Fakültesi sınavlarını kazanıyor.

Satılacak mal kalmamış, bozdurulacak altınlar tükenmiştir. Herkes çalışmak zorunda kalıyor. Daha önceleri dadılarla, lalalarla büyüyen ve saçlarının her örüğünde altın liralar taşıyan kızlar birdenbire kendilerini, farklı bir kültürün ortasında, ayaklarında takunyalarla, rejide, kibrit fabrikasında çalışırken buluyorlar. İkinci Dünya Savaşı yılları, Türkiye savaşa girmemiş ama ağır bir ekonomik bunalım sürüyor. Her şey karneyle satılıyor. Nitekim parçalanmış kimliklerini daha fazla taşıyamayacak, aile ardı ardına kayıplar vermeye başlayacaktır: Zekiye, bir verem hastanesinde hayata gözlerini yumacaktır. Küçük amcam Abdülkadir, bireysel bir kurtuluş umudu ve kendi hayatını kurmak amacıyla evden kaçarken, babam da siyasal nedenle okulu bırakıp Suriye'ye kaçıyor.

Büyükbabam, Istanbul'da üç yıl kaldıktan sonra Mardin'e geri dönüyor, Suriyeli bir tacirden alacaklarını toplamak ve her şeye yeniden başlamak umuduyla Suriye'ye geçiyor. Paranın cinleri sevmiyorlar onu. Kimse borcunu ödemiyor, küskün Mardin'e geri dönerken sınırda Suriye askerleri, Türk casusu diye yakalıyor ve

ağır işkencelerden geçirdikten sonra salıveriyorlar. Niğde Hapishanesi'nden kalma devlet ve üniforma korkusu iyice depreşiyor, hastalanıyor ve Mardin Devlet Hastanesi'ne kaldırılıyor, orada çalışan bir temizlikçi kadın, bir zamanlar malikânesinde çalıştığı bu adamı hastane odasında tanıyor ve yakın akrabalarına öldüğünü haber veriyor. Cenazesini kaldıran akrabaları daha sonra Savur'daki kavaklıklar satıldığında Istanbul'a gönderecekleri paradan cenaze masraflarını kesmeyi unutmuyorlar. Paranın cinleri son hakkını istiyor.

Babaannem, Istanbul'daki komşularından Rumcayı ve Ermeniceyi öğreniyor, kaçanların dönüşünü bekliyor. Babam dönüp yarım bıraktığı okulunu bitiriyor, küçük amcam tek başına kuramadığı hayatın kırıklığıyla eve geri dönüyor, büyük amcam on beş yıl sonra hapisten çıkıyor.

"Şimdi geri dönebiliriz artık," diyor babaannem.

Döndüğünde de, öldüğünde de tek kelime Türkçe konuşmamıştı. Bilmiyordu ya da öğrenmeyi reddetmişti.

*

Babam çok iyi bir avukattı, kısa zamanda mesleğinde çok yükseldi, yörede düşman kazanmıştı, bu yüzden genellikle bizi, yani annemle beni yalnız bırakmıyor; uzak, yakın köylere, kasabalara, şehirlere yaptığı iş gezilerine bizi de beraberinde götürüyordu. Bozuk yollar, derin uçurumlar, sarp kayalar, çıplak dağlar arasından geçerdik. Vahşi bir doğanın içinde gelişen yalnızlık ve acımasızlık duygusunu çocuk yaşta kavradım. 1958 model bir Ford'umuz vardı. Ben o "taksi"nin koltuğunda çıktım dünya gezisine. Doğa yasalarının acımasızlığını taşıyan insan ilişkileriyle, törelerin kıyıcılığıyla erken yaşta yüzleştim. Gördüğüm yerlerde çok fazla yoksulluk vardı, acı vardı, gözyaşı vardı. Öte yandan kimi bozulmamış güzellikler, yozlaşmamış değerler vardı. O köyleri gezerken "taksimizde" hep birkaç kitap olurdu. Hep bir gün bunları yazacağım, diyordum. Benim hazır olmadığım bir dünyanın manzaralarıydı bunlar. Mutlu etmezdi bu geziler beni. Namus davası, kan davası, toprak davası, kız kaçırma, kan bedeli, inti-

kam yemini gibi insanların uğruna yaşamlarını koydukları, öldükleri, öldürdükleri kavramlarla karşı karşıyaydım. Sinemanın kandırdığı bir çocuk olarak hep başka yerlerde olmayı düşlerken bile, hep oradaydım ve anlamak istemediğim kadar çok şey anlıyordum.

Okul müsamereleri bana tiyatronun gizini vermişti. Büyülenmiştim. Köylerde gördüklerimden, duyduklarımdan bir oyun yazmaya karar verdiğimde ilkokul üçüncü sınıfa gidiyordum ve dayımın bana yılbaşında armağan ettiği bir ajandaya ilk oyunumu yazmaya başladım. Ve daha ilk sayfadaki dekor tanımlamasını yaparken yöreye özgü, hasır örgülü, arkalıksız ve alçacık iskemleyi tanımlamakta çektiğim güçlükten ötürü vazgeçtim. Yörede buna insanlar "Kürsiyye" diyorlardı ama bunu Türkçe nasıl söyleyecektim? Aynı ülkenin içinde yaşayan kültürlerin birbirine çevrilmesi sorunuyla karşı karşıya kalmıştım.

Bir dönem Mardin'de Türkçe dışında dil konuşulması yasaklanmış; çarşıda, pazarda Arapça, Kürtçe konuşanlardan belediye görevlileri ceza kesiyorlarmış. Babam da Türkçeyi bozuk bir şiveyle konuşmasından ötürü Cumhuriyetin yükselen liselerinde yatılı okurken, arkadaşları tarafından çok alay konusu olmuş; küçük düşürülmenin acılarını yaşamış; Cumhuriyetin geleceğini gören babam bana Türkçe dışında konuşmayı yasaklamıştı. Benimle konuşan herkes Türkçe konuşmak zorundaydı. Şimdi hayal meyal anımsadığım Fasla adında bir dadım vardı. Mardin'in yakın köylerinden bir Kürt kadındı. Alacalı giysileri, renkli çatkıları vardı. Türkçe bilmediği için benimle konuşamazdı. Ben de Kürtçe öğrenemediğim için aramızda dilsizlerin kurabileceği yoğunluk ve derinlikte sağlam, güçlü bir bağ vardı. Yıllar sonra bana bir tiyatro yazarı olarak ün sağlayan *Taziye* oyunumdaki kadının adını Fasla koyarak ona gönül borcumu ödemeye çalıştım.

Yabancılığın ve iletişimin sorunlarıyla ilk böyle karşılaştım.

Bugün için Türkçeyi iyi kullanan, onun gücünü ve olanaklarını iyi değerlendiren yazarlardan biri olduğumu düşünüyorum. Kim bilir belki de bu, büyükbabam, babaannem, dadım ve dillerine ağır mühür vurulmuş herkes adına konuşmak isteğindendir. Türkçe dışında herhangi bir dili bunca yıldır öğrenememiş olma-

mın, kilitli kalmış olmamın da bir nedeni olmalı. Jung'çu okula göre bir tür gizli kekemelikmiş bu. Bilmem, Jung'çuların yalancısıyım.

Ben bu satırları yazarken arkamda *Lal Masallar*'ın üç dilsizi gülümsüyor.

*

Mardin'in kimi köylerinde Yezidiler yaşar. MS. II. yüzyıl Yunan yazarları Mazı Dağında yaşayan Mardeler diye bilinen bir kavimden ve bunların şeytana taptıklarından söz eder. Mardelerin Yezidilerin ataları olduğu söylenir.

Babamın iş gezilerinden birinde, yoldan geçerken arabanın penceresinden gördüğüm bir manzarayı yıllar bana hiç unutturmadı. Çevresine bir daire çizilen adam etrafını kuşatan bir kalabalık tarafından sürekli taşlanıyor, adamsa o dairenin dışına çıkamıyordu. Adamın Yezidi olduğu söylendi. Bir azınlık toplumu olduklarını, şeytana taptıklarını, inançlarına göre tavuskuşunun ve dairenin kutsal olduğunu, bu yüzden çizilen daire silinmeden içindekinin dışına çıkamadığını öğrendim. Bu inancı gülünç bulanların da başka türlü görünmeyen daireler içinde olduğunu ve bunun dışına çıkamadığını çok sonra anlayacaktım. Tıpkı daha geniş bir coğrafyaya çıktığımda, dünyanın her yerinde her türlü azınlığın nasıl taş altında tutulduğunu anladığım gibi.

Yıllar sonra ilk oyunum *Mahmud ile Yezida*'yı yazarken belki de dramatik sanatların temel metaforunu bulmuştum. Daire çizen için bir komediydi. Dairenin dışındaydı. Saçma bulduğu bir inancı silah olarak kullanıp inananı teslim alabiliyordu. Bu, ona bir iktidar sağlıyordu. Dairenin içindeki içinse bir dramdı. Tutsak ediliyordu. Yazgısını Öteki'nin insafına terk ediyordu.

Ya kişi, daireyi kendi eliyle, kendi çevresine çiziyorsa... İşte bu bir trajediydi. Seçiminin içerdiği sonu yaşayacaktı.

*

Değişik kültürleri barındıran, değişik dillerin konuşulduğu, değişik inançların bir arada yaşadığı o şehir, bana dünyanın çeşitliliğini, farklılığın önemini öğretti. İlkel anlamıyla demokrasi duygusunu, kendimce böyle edindim sanıyorum. Bana, farklı zenginliklerden, birikimlerden ve emeklerden zevk almayı, yararlanmayı oradaki mozayik dokusunun sağladığını düşünüyorum. Süryani kiliseleriyle, Artuklu camiilerini aynı zamanda sevdim. Mardin' de çok eski bir mezhep olan Şemsiler gibi güneşe, ya da Yezidiler gibi Tavus-u Azam'a tapanların da olabileceğini, hatta olması gerektiğini orada öğrendim. Arapça ezanın güzel örnekleriyle, Latince ilahileri eş zamanlarda dinledim. Kürtçe ağıtları ve türküleri yüreğimin uçurumlarında duydum. Uzun bacaklı, dal gövdeli, yüzlerinde hüznün, sevdanın ve intikamın esmer gölgesi gezinen delikanlılar, ellerinde bir tüfekle atlara sıçrar, ufkun bittiği yere kadar bir toz bulutu içinde gider, gelirlerdi; çevikliğin zarafetini, tütün sarmanın şiirini onlarda gördüm.

Çocukken evlerine gitmekten en çok hoşlandığım insanlar Polin ile Yvon'du. Yaşça benden çok büyüktüler. Onların ikonlarını, küçük nişlerde sabah akşam yanan mumlarını seyretmeyi, bembeyaz yakalarıyla kiliseye gitmelerini hâlâ tazeliğini yitirmemiş görüntüler olarak saklıyorum. Daha sonra baskılara dayanamayan birçok Süryani gibi göçtüler Mardin'den, Belçika'ya mı, Arjantin'e mi, öyle bir yere göçtüler ve bir daha hiç haber alamadık onlardan.

Yaşıyor musunuz? Beni duyuyor musunuz?

İlkokula giderken yolumun üstündeki yan yana duran iki binadan biri Adliye, öteki Hapishane'ydi. Bu iki binanın duvarları boyunca dizilmiş, karalar giyinmiş ve başları ellerinde ağlayan Kürt kadınlar olur; ince, usul dokunaklı ağıtlar tuttururlardı. Bu iki binanın yan yana duruşu bana yaşamın derin gizlerinden biri gibi gelirdi. Yoğun bir adalet duygusunu, haksızlığa karşı duyduğum öfkeyi de oradan taşıdım hayatıma. Bu iki binanın yan yanalığı, *Kaf Dağının Önü* kitabımdaki ilk öykü olan "Suret Masalı"ndaki Faris'in de çocukluğuna ilişkin temel imgelerden biri oldu.

Duvarları, üzerine ayetler yazılı gümüş kılıçlarla süslenmiş büyük salonlarda Hayyam rübaileri dinlerdim. Şiirin, akşamları büyüten, derinleştiren gücünü gördüm. Mırra denilen acı kahvenin tadını, iri karpuz lambaların duvarlarda gölgeleriyle oynayan yumuşak ışığını, uzak doğudan gelmiş misk, amber, günlük kokularının gezindiği büyük sofalarda, ayvanlarda giderek büyüyen su şırıltılarını dinleyerek bozkırda günbatımını seyretmeyi, yitirilmiş altın çağın imgeleri olarak anımsıyorum.

Yazın kavurucu öğle sonralarında, büyük evlerin en korunaklı, en serin yeri olan kilerlere, arka odalara pamuk yataklar, sabun kokan bembeyaz örtüler, pikeler serilir; başucumuza, bakır maşrapalar, güğümler içinde iri buz parçalarının yüzdüğü ayranlar bırakılırdı. Akşamın serinliğine kadar herkes, her ev, her yer, bütün şehir derin bir uykuya dalardı. Akşamüstü serinlik çıktığında avludaki derin kuyudan su çekerek evi yıkardık; taşlardan sıcak tüterdi. Büyüdükçe o deliksiz uykular yerini tedirgin uykulara bıraktı. Bir daha hiç o kadar derin bir uçurum gibi uyuyamadım.

Mardin'de ben taşların dilini öğrendim. Gökyüzünün yakınlığını ve uçsuzluğunu. Sapakları, açmazları, dorukları, yalnızlıkları. Uzun yaz geceleri dışarıda, avluda yan yana serilmiş yataklara yatar, yıldızları sayarak uyurduk. Bizler serin fısıltılarla uykuya dalarken, parmaklarımız yıldızlarda kalırdı. Yıldızlar bir daha hiç o kadar parlak olmadılar.

Mardin'de taşın kullanımı çok önemlidir.

Birbirine "Abbara" denilen karanlık tünellerle bağlanır sokaklar. Abbaraların çoğu evlerin altından geçer. Işıktan koparak birkaç metre yürürsünüz karanlığın içinde; yukarıda odalar, sofalar, hayatlar... Abbaradan çıktığınızda sokak bitmemiştir. Bir süre sonra yeniden karşınıza bir abbara dikilir. Üstünde bir evin penceresine yansıyan gün ışığı, abbaranın üzerine yanlış yapıştırılmış bir etiket gibidir. Abbaranın ağzındaki karanlıkla, pencerede size gülümseyen gün ışığı mimarinin şakasıdır. Yaz sıcağında abbaraların içinde bir korsan gibi gezinen serinlik, teninizi okşar; yokuşlu, dik basamaklı merdivenlerin yükünü hafifletmek ister gibidir.

Birkaç "Kültür" geçmiş Mardin'in üzerinden, hepsi de bir şeyler bırakıp gitmiş. Bunlar eklenmiş birbirine, birbirlerini tamamlayarak büyümüş şehir. Bugüne dek bütünlüğünü koruyan mimari, giderek bozulmakta... Örneğin yıkılan binaların yerine yeni yapılanların yanı sıra, şehrin eteklerindeki mezarlıkları yıkamadıkları için, dört beton sütun üzerine çıktıkları evler, sudan korunmak için yapılan Afrika kabile evlerine benzemiş. Sokakların üstünde evler, evlerin altında mezarlıklar. Şaka sürüyor.

Sokağa bakan pencereleri insan boyunun üstünde, avluya bakan iç pencereleriyse insan boyunun altında olduğu için, günün bazı saatlerinde değişik açılardan odalara süzülen ışığın mekânda yarattığı tonlar, gölgeler, beni Osman Hamdi'den Flaman ressamlara varana dek açılan geniş bir yelpazeye hazırlayan şeylerden biri sanırım. Bir feodal zorlama gereği olsa gerek, Mardin'in klasik mimarisinde hiçbir evin penceresi ötekinin penceresiyle yüz yüze gelmez, hepsi bir diğerinin ancak duvarını görebilir. Ev içleri, başka hayatlar birbirinden saklanır. İçe kapanışın sonsuz bir iç çekişe dönüştüğünü, o evlerde kalmış, bir türlü evlenip kendi evine çıkamamış o kızlarda gördüm. Pencerelerin, duvarların bu anlamını onlardan öğrendim. Bir yaşa geldikten, bütün umutlarını yitirdikten, artık kardeş çocuklarına bakar olduktan sonra, sedef sandıklarda beklettikleri çeyizlerini yeni evlenenlere armağan götürmenin sızısına onlarda tanık oldum. Başkalarına devredilmiş hayatların boşunalığı!..

İmkânsızlığın şiddeti kadar, ütopyaların gücünü de o sert iklimden, o sarp kentin profilinden, taşların kunt dilinden almış olsam gerek.

*

Şahmeran suretini ilk kez ilkokul çağındayken, bir arkadaşımın evinin duvarında gördüm. Ev, beyaz badanalı, yüksek kubbeli, güneşin geniş avlulardan, içerlekli derin pencerelerden eksile eksile geçerek süzüldüğü eski bir Mardin eviydi. Şahmeran motifi ve acıklı öyküsü, insan başlı, yılan gövdeli ikili kimliği, acıkırmızı pullarla örülü bedeni, beni görsel ve duygusal olarak etkilemiş,

hatta büyülemiş olmakla birlikte; onu dinsel bir hurafe olarak düşünmek kolayıma gelmiş, onunla kendi aramda nedenini bilemediğim gizli bağlar kurmuş, çekimine kapılmış, ama gene de, onu ve etkisini benden uzak tutmaya çalışmıştım. Oysa ne kadar tutabilirdim ki kendimi, aynı havayı soluduğum, aynı coğrafyayı, aynı iklimi yaşadığım bu masaldan. Nitekim yıllar sonra "Şahmeran'ın Bacakları" adlı uzun öykümü yazarken, hep o beyaz badanalı duvar benimle, geçmişim arasına çekildi. Ya da hep orada duruyordu.

Tersini ve yüzünü orada gördüm.

Bütün çocukluğum boyunca en merak ettiğim yüz, Mardin'de hemen her evin duvarında asılı duran dinsel tasvirlerde yer alan ve her zaman bir peçeyle örtülü olan Hazret-i Muhammed'in yüzü olmuştur. Sanırım bütün yazarlığım ve bütün masallarım bu peçeyi (ve her peçeyi) açmak üzerine kuruldu. Zaten bir suret toplumunda bundan daha kolay anlaşılabilir ne olabilir ki?

Halise adında bir hizmetçimiz vardı. Ben sekiz, o on dört yaşlarındaydık. Aramızda gizliliğe dayalı bir ilişki kurulmuştu. Evde kimse olmadığı zamanlarda kapıyı çengeller, sevişirdik. Bir süre sonra da gizini verdi bana: Gizli bir tarikattan olduğunu, bu tarikat şeyhinin Suriye'de yaşadığını, tarikattan olan bir kişinin bazı doğaüstü güçler edindiğini, örneğin geceleri bir gözkırpımmda dünyanın öteki ucuna gidebileceğini, görünmez olabileceğini anlatıp, bunlardan kimseye söz etmememi istedi. Ben de gizliliğin siyah büyüsüne kapılmış, bu gizli tarikata mutlaka girmek istiyordum. Düşgücü zengin bir kızdı, bana renkli, çarpıcı öyküler anlatıyordu. Geceleri dünyayı geziyordu. Istanbul, Arabistan çölleri, simli Bağdat geceleri, Avrupa'nın filmlerde gördüğümüz başkentleri...

O kıraç sessizliğiyle güneşe komşu evlerin serin ayvanlarında oturup, bütün ufkun yalnızca bir bozkır olduğu o taşkentte insanlar birbirlerinin masallarını dinliyor, birbirlerinin masallarına inanıyorlardı. Sıcağın hiçbir şeyi, hatta zamanı bile kımıldatmadığı o kızgın öğleüzerlerinde; ya da bol yıldızlı gecelerin, damlara, avlulara serilmiş bitişik yataklarında fısıldaşan masallar bütün uzaklıkları yakın ediyordu, bütün düşleri gerçek.

Halise'nin anlattıklarına gerçekten inanıyordum. Yaşamım boyunca da her zaman, hep olağanüstü şeylere inandım. Oysa günden güne tarikata girmemin koşulları ağırlaşıyordu. Bu yüzden de tarikata kabul törenim sürekli erteleniyordu. Tek başına gizli güçler ve tarikatın görünmeyen kişileri önünde yapılan bir törendi bu. Artık dayanılmaz ısrarlarım üzerine olsa gerek, o son gün evde kimse yokken banyoya girmemi, abdest almamı söyledi. Dediklerini yaptım, tören için gerekli olduğunu söylediği birkaç ayrıntı daha ekledi, onları da yerine getirdim. Bu sırada sürekli tehlikeli şeylerden konuşarak, gözümü korkutmak, beni vazgeçirmek istiyordu. Örneğin kimi acı çekme ayinlerinden ve benzeri işkencelerden söz ediyordu. Tüm bunlara katlanabileceğimi söylüyordum. Hiçbir şey yıldırmıyordu beni. Tarikata girmekteki ısrarım ürkütmüştü onu. Masalın sonuna –ya da eşiğine– gelmiştik. Anlatacağı masalların tükeneceğini, üzerimde kurduğu üstünlüğün sarsılacağını anlamıştı. En son dedi: "Bir zaman sonra bir kara yılan belirecek, bir şahmeran. Gövdene dolanıp seni göbeğinden ısıracak, çok canın yanacak, çok acı çekeceksin ama sakın korkma ve bağırma! Ama korkmaz ve bağırmazsan bundan böyle artık hiçbir yılan seni zehirleyemez!"

Yılanı duyunca korktum ve vazgeçtim. Halise ise buna çok sevinmiş, sevincini de fazlasıyla belli etmişti. Yalanlarının ortaya çıkma şansının ortadan kalktığını, bundan böyle masallarını ve üzerimdeki etkisini, eskisi gibi sürdürebileceğini düşünüyor olmalıydı. Oysa o an birdenbire her şeyi anlamıştım. Masalın büyüsü bitmişti benim için. O günden sonra bir daha Halise'nin anlattığı hiçbir şeye inanmadım. Bu yüzden çok mutsuz oldu.

Şimdi bunca zaman sonra çağımızın masallarında kendime yer ararken, kim bilir belki de hâlâ Halise'nin masallarını anlatmayı sürdürüyorumdur.

MAVİ BONCUKLU KIZ

Birçok nedenden ötürü hayatımda çok önemli bir yeri var o yılın. Yaşlılık yıllarımda sık sık hatırlayacağımı şimdiden biliyorum. O günlerin dipdiri görüntüleri hiç yalnız bırakmayacak beni. Daha şimdiden sızılı bir yemin gibi kalbimin üzerinde ne zaman ansam...

Sevgilim Diyarbakır'a atanmıştı, sık sık Istanbul'a geliyordu, her gün saatlerce telefonda konuşuyorduk, çok özlüyorduk birbirimizi, öte yandan ilişkimizin hasara uğradığı günlerdi. Canımız yanıyordu. Birbirimizi ne çok sevdiğimizi anlamamıza yaramıştı aşkın derin ve karanlık imtihanı. Yara almıştık ve şimdi birbirimizin yaralarının başını bekliyorduk.

Bu kez de o çağırdı beni yanına, atladığım gibi uçağa Diyarbakır'a, ona gittim. Çok güzel günler geçirdik Diyarbakır'da, o bana çocukluğunu gösterdi. Büyüdüğü sokakları. Top koşturduğu arsaları. Uyuduğu avluları. Dedesinin hamamını. Sevgilinizin çocukluğunu kıskandığınız, o zamanlar niye ben onun yanında değildim, dediğiniz zamanları vardır aşkın; bunlar bir aşkın daha ileri zamanlarıdır. Demek ki oraya gelmiştik. Apayrı bir varlık gibi çocukluğunu seviyordum onun; evden aile fotoğraflarını getirtmiş, derin bir şefkat ve aşkla uzun uzun, tek tek çocukluk fotoğraflarına bakmıştım. Çocukluğu, kardeşim olmuştu. Aşk, birlikte yaşanmamış zamanları da ele geçirmek ister. İkimizin de on beş yaşlarımızda çekilmiş iki fotoğrafı, çalışma odasının duvarında alt alta asılı durur hâlâ. Birbirimize ne kadar benzediğimizi söylerler, öyledir, derim.

Diyarbakır'daki günler her şeye karşın bir rüyaya benziyordu. Akşamları Turistik Otel'in lokantasında birbiriyle yeni tanışmış iki sevgilinin taze heyecanıyla baş başa yemek yiyor, içki içi-

yor, sonra odamıza çıkıp sabahlara kadar tutkuyla sevişiyorduk.

Büyük bir aşktan geriye her zaman büyük anlar kalır.

Kimse bunu alamaz sizden.

Bir aşkın en onulmaz zamanlarında bile, çoğu kez o anların hatırı yüzünden ayrılamazsınız.

Benim için o Diyarbakır gezisinde de işte böyle büyük anlar vardır.

Sıra şimdi de benim çocukluğumu göstermeye gelmişti ona. Günübirliğine Mardin'e gitmeye karar verdik. Çok değil bir saat sürüyordu yol. Yolların tekin olmadığı, hava karardıktan sonraysa asla yollara çıkılamayacağı söylendi, biz de sabah binip akşamüstü son arabayla geri dönmeye karar verdik. Son araba saat beşteydi. Bu saat beşteki son arabaya ilişkin, burada anlatamayacağım, ancak bir başka yazının konusu olabilecek bir öyküm daha vardır. Ailemden gizli, üstelik kimse tanımasın diye tebdil giyinmiş olarak, Urfa'dan dört saatlik yol teperek, on beş dakikalığına o zamanki sevgilimi görmeye Mardin'e gelmiş, onu, ancak on beş dakika görebildikten sonra, son arabayla yeniden aynı yolu geri dönmüştüm. On beş yaşındaydım, aşkın uğruna katlanılabilecek bütün yollarını o yaşta geçmeye başlamıştım. Birden son arabanın yeniden söz konusu olmasıyla birlikte, o yolculuğu hatırladım, canım yandı. Aşk bu topraklarda hâlâ imkânsızdı. Bu topraklarda hâlâ birçok şey imkânsızdı. Ne çocukluğunuzun izini sürmeye, ne aşkınızın rüzgârında savrulmanıza izin vardı. Yaşanılan karanlık günlerin gölgesi düşüyordu yüreğinize. Ne yana dönseniz, kirli bir savaşın acımasız koşulları, açık ya da gizli vahşetiyle karşınıza dikiliveriyordu. Türkiye'nin doğusuyla batısı arasındaki farkın hiçbir zaman kapanmadığını bildiğiniz gibi, gün günden doğunun zararına açıldığını da bir kez daha görüyordunuz.

Diyarbakır, benim çocukluğumdan bildiğim tanıdığım Diyarbakır değildi artık. Havada elle tutulur bir korku ve gerilim vardı. Ancak filmlerden tanıdığım bir savaş şehri olmuştu, sokaklarında birbirlerini kuşkuyla süzerek tetik gezen insanlar dolaşıyordu. Şiddet ve öfke soluduğunuz havaya sinmişti. Her an büyük bir şey olacakmış gibi tekinsiz dolaşıyordunuz. Akşamları

birer kadeh içmek için uğradığımız Demir Otel'in barı, Türk ya da ecnebi ama buralı olmayan insanlar, yabancı yüzlerle doluydu. Gene film kareleri düşüyordu gözlerimin önüne. Istanbul'dan görülmeyen resimlerdi bunlar. Şehrin gündelik hayatına sinmiş savaş resimleriydi. Lübnan'da geçen bir film seyrediyor gibiydik. Sanki hepimiz yabancı gazetecilerdik, uluslararası casusların, silah tüccarlarının, gizli polislerin cirit attığı büyük otellerin lobilerinde içkimizi yudumluyor, dışarıdan gelen sesleri dinliyorduk. Gerçek olamayacak kadar yabancıydı her şey. Çocukluk anılarımı yardıma çağırıyordum: Mardin'den her geldiğimizde kaldığımız bir yerdi Demir Otel ve çocukluğumda önemli bir yeri vardı. Ona ilişkin anılarımı, çocukluğumu ve ilkgençliğimi anlatmakta olduğum yaşamöyküsel romanım "Harita Metod Defteri"ne saklıyordum.

Yazdıklarımı izleyenler, çocukluğuma olan bağlılığımı, Mardin'e olan düşkünlüğümü bilirler; üstelik bir insanın, sevgilisine büyüdüğü evi, okuduğu okulu, koşuşturduğu sokakları göstermesinde dünyanın neresinde olursa olsun her zaman duygusal, hazin bir yan vardır. Burnum sızlayarak, çoğu kez onun omuzlarında, göğsünde ağlayarak dolaştım o sokakları. Büyüdüğüm evin üçe bölünüp üç ayrı ev yapıldığını duymuştum, kaç yıldır rüyalarımda kapısını çalıyor o evlerin içlerini, şimdiki zamanlarını geziyordum. Karanlık rüyalardı bunlar. Şimdiyse ev karşımda duruyordu. Parçalanarak başkalaştırılmış tarihten payını almıştı, birden bu haliyle içini görmek istemediğimi fark ettim; bende, bildiğim, tanıdığım, büyüdüğüm haliyle kalsın, öyle yaşasın istedim; eşiğinden döndüm evin, çalmadım kapısını. Bir daha rüyalarımda bile çalmadım kapısını. Sonra ilkokulumu gösterdim: Dumlupınar İlkokulu. Okul yolumu. Sevdiğim insanların evlerini. Bazı balkonları. Abbaraları. Ona anlattığım anılarımdan tanıdığı kimi mekânları. Babamın mitinglerde konuştuğu Vali Konağı meydanındaki o büyük duvarın önünü. Dedemlerin malikânesini. Ferdovs'u. Deyrülzefaran'ı. İlk sevgilimle seviştiğim gece yarılarının karanlık tünelli sokaklarını. Çağrışımların sarsıntısında binlerce görüntü diriliyordu çocukluğuma, ilkgençliğime ait. Yıkanır gibi ağlıyordum. Aşkımız güzelleşti, biz güzelleştik, birbirimizin biz-

den önceki hayatlarına eşlik ediyorduk. Şimdi kirli bir savaşta umutsuz, karanlık, korkulu günler yaşayan bu kent, bir zamanlar bizim gençliğimizin sarsılmaz kalesiydi. Biz hayata burada başlamıştık. Okuduğum kitaplardan edindiklerimle, büyüklerimden dinlediklerimle yüzlerce yıl, binlerce yıl öncenin Mardin'ini düşünüyordum taşlara, duvarlara dokunurken. Bunca zaman sonra başkalaşan gözlerimle yalnızca kendi tarihimi değil, kentin tarihini de arıyordum sanki. Zaman daralıyordu, dönmek zorundaydık. Bense her yeri, her sokağı, her taşı göstermek istiyordum ona. Dönmemize yakın, ta tepelere, Mardin kalesinin eteklerindeki evlerin oralara kadar çıktık, çocukluğumda olmayan elektrikli teller gerilmişti sokakların bittiği, kalenin eteklerinin başladığı yerlere. Kalenin eteklerinde hemen her yer askeri bölgelerin yasak işaretleriyle doluydu. Kenti ölüm kuşatmıştı. Bizim görmediğimiz ama sürekli bizi gören karanlık gözler hissediyorduk üzerimizde.

Geri döndük, yeniden şehrin merkezine inerken, daha çok Kürtlerin oturduğu mahallelerin birinde, evlerden birinin ağır, büyük kapısı güçlükle açıldı. Ardından, üç dört yaşlarında, sarışın, lüle lüle saçlı, mavi gözlü ve boynunda iri mavi boncuklar taşıyan masal güzeli bir kız çocuğu, eşiği atlayarak ansızın sokağa, önümüze çıktı. Bizi görünce duraladı. Bu güzel Kürt meleği, bize, inmekte olan günün son armağanı gibiydi; gözlerimizin önünde birdenbire beliriveren varlığıyla bizi heyecanlandırmıştı. Eğilip sevecek oldum. Kuşkulu gözlerle baktı ilkin, ardından bir iki adım gerileyerek "Polis, polis" diye uzaklaştı bizden. Bizi polis sanmış, korkmuştu. Vurgun yemişe dönmüştük, demek biraz kentli giyinmiş herkes yabancı, her yabancı da polis demekti, daha beş yaşında bile olmayan bu küçük kız çocuğu için? Bunca yıldan sonra ve böyle özel bir günde, hangi karanlık intikam perisinin bana oyunuydu bu dramatik karşılaşma? Yaşlı gözlerle, ilkin Türkçe, ardından Arapça polis olmadığımızı anlatmaya çalıştımsa da, dilimden anlamıyor, dahası inanmıyordu. Birdenbire mahzunlaşmıştı ve bizden kaçıyordu. Gözlerinde, ancak çok şey yaşamış büyüklerde görülebilecek derin bir acı vardı. Sonunda çıktığı kapının ardında yeniden gözden kayboldu. Kalakaldık. Bir tek bu olay, beni derinden yaralayan bu dramatik karşılaşma, yüzlerce

gazete haberinin, yüzlerce fotoğrafın anlatmakta eksik kaldığı her şeyi bir kerede anlatmıştı.

Benim geçmişimi, onun geleceğini kirletmişlerdi.

Çocukluğumu aradığım sokaklar.

Üç dört yaşlarındaki şu mavi boncuklu kız.

1990 yılının Mart ayıydı.

Daha sonra Mardin'e hiç gitmedim. Olmadı.

Şimdi bir rüyam var: O mavi boncuklu kız büyüsün, bir gün bu yazıyı okusun, o günü hayal meyal hatırlasın, beni hatırlasın ve bana bir tek mavi boncuk göndersin istiyorum.

Bunu hepimizin geleceği için istiyorum.

BUNLAR ARTIK YOK

fotoğraflar

Çocukken karıştırdığımız aile albümlerinde, bazı fotoğraflarla daha özel ilişkiler kurmuşuzdur; diğerleriyle karşılaştırıldığında çok daha özel... Çoğu kez, büyüklerimizin de, nedenini, niyesini anlamakta güçlük çektiği ilişkilerdir bunlar. Bütün zamanlara ve farklı coğrafyalara dağılmış aile bireylerini yeniden bir araya getiren "aile albümlerinin" büyülü yanılsamasında, onca resim, onca insan arasından kendimize birkaç kişi seçer, onların hikâyesinde geçmiş zamanların ardına düşeriz. Bölük pörçük duyduklarımızdan aklımızda kalanların; anlatılanlardan anladığımız kadarının ve ayrıntıları çoğaltarak zenginleştiren hayal gücümüzün karışımından yepyeni tarihler, yepyeni hayatlar yaratırız onlar için. O fotoğraflar, bizim olmadığımız zamanları aktarır bize. Tanımadığımız yakınlarımızı. Bizi beklemeden gidenleri. Bizim yaşadıklarımız gerçek, onların yaşadıkları masaldır sanki. Onların duruşları, pozları, bakışları, gülüşleri, giysileri, takıları, üstleri başları başka türlü büyüler bizi. Bu fotoğrafların çekildiği yerlerin ayrıntıları, hem bilmediğimiz bir geçmişin kapılarını açar bize, hem de ölümün gizine değgin özel işaretlermiş gibi görünür. Fotoğraflar yitirilmiş anları belgeler. Yitirilmiş anlar, zaman ile ölüm arasında en kısa yoldur. Elbette adını böyle koyamayız o yaşlarda ama, bunu bir duygu olarak, bir önsezi olarak derinlemesine yaşarız.

Bu fotoğraflar içinde, en çok ilgimi çekenler, daha ben doğmadan önce ölmüş aile büyüklerinin resimleri olmuştur hep. Ölümün koparmış olduğu akrabalık bağlarını, sanki bu fotoğraflar yardımıyla yeniden kurmaya çalışırım. Soyağacının simli ipini böyle tutmaya çalışırım. Onları hiç göremeyeceğimi iyi bilirim. Uzaktaki akrabalar gibi değildir onlar, Istanbul'daki uzak halalar,

askerdeki dayılar, kocası uzağa tayin edilmiş teyze kızları, gurbetteki enişteler gibi değildir; bir gün karşılaşacağınız umudu vermezler insana... Hiçbir zaman için bayramdaki kart, telefondaki ses olmayacaklardır. Ancak fotoğrafların tanıklığıyla yaşayan sonsuza dek bütünüyle yitirilmiş yüzlerdir bunlar. Fotoğraflar, onları ve onların zamanlarını diriltmeye yarayan tılsımlarda kullanılan büyülü nesnelerdir sanki.

Tuhaf bir önseziyle onlara yakıştırdığımız hayat hikâyeleri, büyük sırlar, derin dramlar, içe kapanışlar... Sanki yaşarken kimselerin anlamadığı onları, biz fotoğraflarına bakarak anlarız. Fotoğraflar, kalbimizi derinleştirir. Onların yardımıyla kendimize mazi ediniriz. Zaman kavramıyla ilk yüzleşmelerimiz, ölümün bu fotoğraflarda algılanması, geçicilik bilincinin kazanılması... ve benzeri duyguların edinilmesinde sanki bu fotoğrafların hakkı vardır. Hepimizde hakkı vardır. Çocuk algımızın ufuklarını genişleten, bize geçmiş duygusu kazandıran, resimlerine bakarak başkalarının hayatlarını hayal etmemizi sağlayan hep bu fotoğraflardır. Biz büyüdükçe, o fotoğraflar da yeni anlamlar, yeni tarihler edinir. Kimi eski öykü parçacıkları, yeni kavrayışların ışığında yepyeni anlamlar kazanır; ya da daha önceden bilmediğimiz, yeni duyduğumuz, ya da öğrenmemize ancak şimdi izin verilen kimi yeni bilgilerle birleşerek, toprak altından çıkarılan kırık parçaların birbirine eklenerek gövdeyi bütünlemesi gibi, yepyeni bir görünüş, yepyeni bir varlık kazanır. Aynı fotoğraflar gözlerimizin önünde sır değiştirir. Hikâyeler derinleşir. Pus ve ışık, aynı gölgeler üzerinde yer değiştirir.

Gözlerini koruyamayanların zamanla bakacak fotoğrafları da kalmaz.

Albümler kadar gözlerimizi de korumamız gerekir, diye düşünürüm.

bunlar artık yok

Çocukluğumun albümlerinde beni en etkileyen resimlerden biri Lütfüye Halamın resmi olmuştur.

Tabii, ben daha üç yaşındayken, ölmüş olmasıdır en başta ilgimi çeken.

Benim onu, onun beni hiç görmemiş olmasıdır.

Sonra fotoğrafın kendisidir. Belki de en çok kendisidir.

Duvarın önünde elleri iki yanında ayakta duruyor Lütfüye Halam. Yüzü çok uzaklarda kalmış. Boynundaki, kollarındaki takılar sanki onu ayakta tutan. İçe işleyen bir mahzunluğu var. Gözleri uzaklara, bizim bilmediğimiz uzaklara bakıyor. Bir daha hiç geri dönmeyecekmiş gibi bakışları. Üstelik kendi düğününde.

Çocukken aile albümlerini elimden kaçırırlarmış, elimde bir kalem, fotoğraflara "müdahale" edermişim, en çok da insanların başlarına taç çizermişim. Bu yüzden aile albümümüz, benim "siyah kalemimin" şerrinden kurtulamamış fotoğraflarla doludur. Bu çocukluk merakımı *Kaf Dağının Önü* adlı kitabımda yer alan "Suret Masalı" adlı uzun öykümde, ressam kahramanım Faris'e ödünç vermiştim. Zannederim yakıştı ona:

"Babaannesinin, babasının ve öteki büyüklerinin, uzak ve yakın halalarının rötuşlu resimlerini büyüttü. Duvarlarına bunları astı, bunlarla süsledi kendini kuşatan bütün duvarları. Bu rötuşlu resimlerde bir kültür anlamı buluyordu o. (Bir kültür anlatımı) Bu rötuşlar, onun için gerçekliğin insan eliyle bozuşması, yeniden geçmişe taşınması anlamı taşıyor.

Bütün fotoğrafları rötuştan geçirdi.

Kendi fotoğraflarını. Eski, yeni bütün fotoğrafları.

Gerçekliği yeniden üretiyor,

Kendini geçmiş zamanlara taşıyor,

Geçmiş zaman elbiseleri giyiyor artık.

Çocukken de düşkündü fotoğraflara. Albümler kaçırılırdı onun haşarı ellerinden. Bütün fotoğraflarda insan kafalarına ka-

lemle 'taç' çizerdi. (Fotoğraflardaki herkese kendince bir taç görkemi bağışlıyordu. Herkesi hükümran kılıyordu.) Fotoğraflara hep kendinden bir şeyler katardı. Fotoğrafın kendi gerçeği yetmiyordu ona. Fotoğrafın kendi yansıttığıyla yetinmiyordu. Albümleri zor kurtarıyorlardı elinden. Çoğu kez askeri üniformalarla çektirilmiş hısım akraba fotoğraflarına çiçekler yaparak, o fotoğrafları kendince yumuşatmaya çalışırdı. Denilebilir ki, resme ilk katkısı ve ilk resim denemeleri fotoğraflardaki insan başlarına taç çizmekle başlar."

Lütfüye Halamın bu fotoğrafını ilk gördüğümde, ilgimi çeken şey, kollarında, bileklerinde ve gerdanındaki karalamalardı... pranga karalığındaki siyah lekeler... Bunların, film banyo edilirken ya da benzeri bir hata sonucu oluşmuş fotoğrafın kendinde mevcut lekeler olmayıp, sonradan yapılmış karalamalar olduğu hemen anlaşılıyordu. Benim kalemimin bir marifeti olmadığı da belliydi. Ama belli, biri karalamıştı bunları. Ellerinin üstü, kol ağızları, kimi parmakları, el bilekleri bu siyah lekelerden ötürü neredeyse görünmüyordu bile. Kalın karalamalardı bunlar. Kalem hırsla bastırılmıştı.

Yıllar sonra öğrendim bu karalamaların öyküsünü.

Lütfüye'nin üzerindeki herhangi bir elbise değil, gelinliğiymiş meğer; düğün günü çekilmiş bu resim. Bizim tanıdığımız, bildiğimiz bir gelinlik değil bu. O zamanların âdeti olduğu üzere bir gelinlik. Yaşayanlar öyle söylüyor. Dedemlerin malikânesinde çekilmiş bu gelinlikli fotoğraf. Geride büyük bir pencere, içerleği, mazgalı ve demir parmaklıkları görülüyor. Yatay ve dikey demir çubukların kesiştiği yerlerde üzerleri işli kübik demir toplar duruyor. O pencereleri çok iyi hatırlıyorum. (Benim de çocukluğumda dalgın gözlerle sonsuzluğa bakar gibi uçsuz ovalara baktığım pencereler...) Belli ki, biraz önce duvarın önündeki tahta kanepede oturuyormuş. Parmaklı kanepenin, kolunun ve resme giren bir bacağının oymaları rahatlıkla seçilebiliyor. Taş zemin. Kesme taşların birbirine bitiştiği yerlerde nemli lekeler. Zeminden mi, zamandan mı bu lekeler? anlaşılmıyor. Fotoğrafının çekilebilmesi için gereken gün ışığı için çıkarılmış olsa gerek avluya.

Fotoğrafçı hazır olunca ayağa kalkmış ve mektep talebeleri gibi ellerini ve ayaklarını birleştirerek dik durmaya çalışmış. Öğretilmiş bir duruşla bakmış hayata, makinenin içinden geçerek kalacak zamanlara... Yüksek ökçeli ayakkabıları, belli açık renk, hatta sanki biraz büyük geliyor ayaklarına; madeni tokası açık seçik görülen küçük, koyu renk bir çantası var elinde; masumiyetini büyütüyor bu, ona bir mektep çocuğu havası veriyor; sonra düğün için takılan takılar, bilezikler, yüzükler, elmaslar, gerdanlıklar, boynunu dolayan inciler... beline kadar inen saçlarını iki kalın örük yaparak salmış iki yanına. Hiçbir şey kırılganlığını saklayamıyor. Gelinliği, iki parçadan yapılma olduğunu düşündürüyor. Koyu renk bir kumaşın üzerinde açık renk çiçek lekeleri seçiliyor. Karpuz kollu, bele oturtulmuş, ayak bileklerine kadar iniyor etekleri. Üstü daha çok cepken gibi. Fotoğraf çekildikten sonra yeniden kanepeye mi oturdu, yoksa hemen içeri mi geçti; başkalarıyla resim çektirmek için beklemiş de olabilir, bilmiyoruz. Zaten kim kolay anımsayabilir, benim deliler gibi ardına düştüğüm geçmişin bütün ayrıntılarını?

Bir düğün resmi bu. Yüzü uçmuş bir kadın.

Benim halam.

Yıllarca albümlerde yaşamış bu gömülü hikâyeyi bulup çıkardığımda sesini de duymuştum sanki kulaklarımda: Bunlar artık yok! Bunlar artık yok!

*

Yaşar Kemal'in *İnce Memed*'ini çok küçük yaşta, büyük bir aşkla okumuştum. Mardin'deki evimizde, caddeye bakan salonda, uzandığım yastıkları hep sabun kokan pamuk döşekli divanda, sıcak bir yaz günü, ayaklarımı duvarın serinliğine dayayarak okuduğumu çok iyi hatırlıyorum. Büyülenmiştim. Kitabın epigramındaki "*Duvarın dibinde resmim aldılar/ Ak kâğıt üstünde tanıyın beni*" dizeleri içimi yakmıştı. Yüreğimin o yaşımda ulaşabildiğim en derin yerinde duymuştum bu iki dizeyi. Belki de Lütfüye Halamın ve diğerlerinin fotoğraflarını ve kaderlerini, ta o zamanlar sezmiş olmalıyım. "Sahtiyan" şiirimdeki içerideki tutuklu, dışarıdaki sevgilisine belki de aynı duyarlıkla gönderir resmini:

"son mahpusluğum olacak bu, demiştin
bıyıklarını tararken çektirdiğin o resim
durmakta başucumda
–beni hayata karşı kollayan ömrümün son kalesi–
ve bu kez de ben sana
pek muhterem sevdiğim
şu fani suretimle
mahsus selam ederim"

Lütfüye Halam.

Hiç görmediğim, bilmediğim, fotoğraflardaki uzak halam.

Öyküsünü –bilebildiğimiz öyküsünü–, büyük ölçüde aile büyüklerimden söz ettiğim "Paranın Cinleri" başlıklı yazımda anlattım.

Gerisi için birkaç söz: Mardin'de bir manifaturacı dükkânından haber geliyor, İstanbul'dan yeni mal geldi, diye. Kalkıp kumaş bakmaya gidiyorlar, bir köy ağası orada görüp beğeniyor Lütfüye'yi, soruyor, soruşturuyor, Hacı Faris'in torunu olduğunu öğreniyor. Büyük dede Hacı Faris, o zaman hayatta ve aileye ilişkin bütün kararları o alıyor. O, ne derse, o oluyor. Zengin, varlıklı, köy, toprak sahibi hatırlı biri olan köy ağasına hiç düşünmeden veriyor Lütfüye'yi. Lütfüye, kendi için seçilen hayata gönderiliyor. Kız Enstitüsü'nün defilelerinde modellik yapar, Cumhuriyet'in ülkülerine yetişmeye çalışırken, 14 kayın, 2 kaynana, aksi bir kayınpederli ağır bir köy hayatına kapatılıyor. Fazla yaşamayan bir oğlan doğuruyor ilkin, ardından (hâlâ hayatta olan) bir kız. Bu arada geride bıraktığı ailesinin sarsıntıları büyüyor. Büyükannem, kendiyle kardeşleri arasındaki, bir türlü bitmek bilmeyen köy, toprak, arazi ihtilafları sırasında Tiffahiye (şimdi Elmalı) köyünün tapusunu Lütfüye'nin üzerine yapmış; oysa şimdi Lütüfüye'nin kayınbabası ve kocası ondan bu köyü istiyorlar. Bu köy sorun oluyor. Mülkiyet kalesinin eteklerinde göğüs göğüse çarpışmalar. Lütfüye bir kez daha ikiye bölünüyor, üç yıl kadar evli kaldıktan sonra, derin sarsıntılarla yeniden baba evine dönü-

yor. O yıllarda, öyle bir yörede dul kalmış bir kadın olmayı göze alıyor.

Toprak, ağalık, parçalanmaya başlayan büyük ailenin sorunları... Istanbul'a göçüyorlar. 1948-49 sıraları babam, herkesi bırakıp Suriye'ye kaçıyor. Lütfüye, kendini birdenbire Büyükdere Kibrit Fabrikası'nda işçi olarak çalışırken buluyor. Karne zamanları. Ağır yaşam koşulları. Dul ve çocuklu bir kadın olarak Istanbul'da, bilmediği, hazır olmadığı bir dünyada kendini bir fabrika işçisi olarak çalışırken buluyor; kim bilir hangi iç sarsıntıları, kırıklıkları, içinde tuttuğu kaç yılın tortusu sonunda dayanamaz kılıyor onu, hiçbir şeye dayanamaz; şizofreni, yavaş yavaş bütün benliğini ele geçiriyor. Ağırlaşıyor. Hastaneye kaldırılıyor. Ve ölene kadar orada kalıyor. Suriye'ye kaçmış olan babamın günün birinde geri dönmesiyle birlikte toparlanan aile yeniden Mardin'e dönüyor. Geride bıraktıkları kurbanlarla... Ölen Zekiye. Hapishanedeki İbrahim. Hastanedeki Lütfüye. 54'te babam, bu kez de Ankara'nın Çubuk kazasına taşınırken, Lütfüye kaldırıldığı hastanede 1958'de vefat ediyor. Ben üç yaşındayken.

Hastalığı sırasında, yoksulluğun derin bir bilinç haline geldiği zamanlarda olsa gerek, eski fotoğraflara bakıyor; geçmişi, yitirdiklerini düşünüyor ve birer birer bütün o inci gerdanlıkları, elmas yüzükleri, altın bilezikleri, gümüş takıları "Bunlar artık yok! Bunlar artık yok!" diye, bir bir karalamaya başlıyor. Hırsla bastırdığı karanlık kalem darbeleri bileklerinde, gerdanında bizim gördüğümüz... Bütün o takıları, fotoğraflardan kazımaya çalışıyor. Anılarından kazımaya çalışıyor. Hayatından kazımaya çalışıyor. Hastalığı nedeniyle, hiçbir zaman olmamış bir geçmişin tutsağı olduğu vehmine mi kapılmıştı acaba? Yoksa karneli ekmek yıllarını mı düşünüyordu? Kapanına kısıldığı köyü mü? Bir Ermeni ailenin mutfağına sığındıkları Büyükdere yalnızlığını mı? Kırık dökük evliliğini, ölen ilk oğlunu, olmamış hayatını? Onun için takılan bu takılar, satılmaya çalışılan köyler, sürüklendiği bütün hayatlar ve birçok şey, geride kalan herkesin kendine göre yaptığı gibi hatırlanabilir, yeniden ve yeniden kurulup anlatılabilir ve yazılabilir. Tıpkı şimdi benim yaptığım gibi.

Bir tek şeye itiraz edilmez oysa: Fotoğraflardaki "Bunlar ar-

tık yok!" diyen lekelere... Bunu herkes hatırlıyor. Lekeler görülüyor.

Benim çocukken "taç yaparak" saltanat verdiğim resimlerle, silinmiş saltanatın kalın kalem darbeleriyle karalandığı halamın resimleri, yıllar sonra bu yazıda yan yana düşüyor. Sevgili uzak halamla da böylece karşılaşmış oluyoruz işte.

Merhaba, hala!

1995

MEHTAPLI GECELERDE HEP SENİ ANDIM

Bu yazıyı çok daha önce yazmalıydım aslında. Erteledim, erteledim, erteledim; hep erteledim.

Niye olmadı? Biliyordum, babam ölmek üzereydi. Ölüm meleği peşindeydi. Gün sayıyordu. Benim de ardıma, bir çeşit intikam meleği gibi bu şarkı takılmıştı. Nereye gitsem oraya geliyordu. Kulaklarıma inanamıyor, korkuyordum. Bilinmez güçlerin oynadığı bir oyundu bu bana. Tam da o günlerde yazmam gerekiyordu bu yazıyı belki, ama ben kaçınıyordum bundan; şarkının her gittiğim yerde beni takip etmesinin tuhaflığı yetmiyormuş gibi, bir de yazının büyüsünü, sözcüklerin cinlerini karıştırmak istemiyordum işin içine; yazabilir miydim, ya da o zaman yazmış olsam, tam da düşündüğüm gibi mi olurdu, bilmiyorum. İçimden uzanan bir el hep alıkoyuyordu beni. Biraz da, acılarım bu kadar tazeyken, onları hemen yazıya "tahvil etmek", hoş olmayan bir yararcılık gibi görünmüş olmalı gözüme. Uzak duruyordum.

Daha sonraları, birçok kere yazmaya niyet ettiğim her seferinde, ayrıntıları artık kaçırmış olduğumu, o zamanki duygularımın tazeliğini yitirmiş olduğunu, daha da önemlisi, o zamanki şaşkınlığımı ve ürküntümü anlatmakta yetersiz kalacağımı düşündüm. Babamın ölümüyle birlikte yazının ruhu da uçup gitmişti sanki.

1984'tü babam öldüğünde, aradan on bir yıl geçti. Umarım artık yazabilirim.

*

Yazları avluda yatardık geceleri... Yatakların avluya çıkma zamanı, diye bir takvim başlangıcı vardı o taş kentin, bir zaman işa-

reti... Yaz habercisi sıcakların, yavaş yavaş başlamasıyla birlikte, ev içlerinde tatlı bir telaş başlardı. Bir çeşit taşınma hazırlığına benzerdi bütün koşuşturmalar.

Avluya çıkmanın ilk habercisi eve çağrılan hallaçlardır. Yaz yatakları ve yorganları farklı olur; yazın pamuklu, kışın yünlü yataklarda yatılır. Kış yorganları kalın, yaz yorganları ince olur. Yazla birlikte yün yataklar kaldırılırdı ortadan. Defalarca yıkanıp, arapsabunuyla ovulmuş avlunun taş zeminine büyük brandalar, yer örtüleri serilir, bunların üzerinde denkliklerden çıkarılan yatakların, yorganların, yastıkların pamukları attırılırdı; ince, tahta çubuklarla döve döve kabartılan pamuklar havada kar gibi uçuşurken, eğlence çıktı diye sevinen biz haylaz çocuklar, yükselen itirazlara, bağırıp çağırmalara aldırmadan kendimizi kaldırıp kaldırıp kabartılmış döşeklerin üzerine bırakırdık... Sonra uzun uzun yorgan kaplardı kadınlar. Yere otururlar; yorganın çevresinde kendileri döner, kahve fincanları döner, sigara küllükleri dönerdi. Kapladıkları yorganın ortasında duran beyaz yorgan ipliği çilesini, iplikleri bittikçe birbirlerine neşeyle atar; yorgan iğnesi, işlek ellerinin arasında hızdan neredeyse görünmez olurdu. Yorganların biri serilip, biri kaldırılırken, onlar yorgan çevresinde, dedikodu yapar, şarkı söyler, yatağa yorgana ilişkin anlatılan imalı hikâyelere gülüşür, eliçabukluklarıyla övünürlerdi.

Yorgan yüzleri içinde en çok sim işli olanlarını severdim ben. Simlerin gümüşsü ışıltısını yıldızların altına çok yakıştırırdım. Yaz gecelerinin o parlak gökyüzüne, o derin uykulara... Ay ışığı, simlere vurdukça sanki başka türlü ışırdı bizim de uykularımız. Bazı geceler, ay o kadar parlak olurdu ki, ışığından uyanırdım. Bakardım, gece boyu yükselmiş ay, şimdi tam tepede, yüz yüzeyiz onunla ve eğilmiş bana gülümsüyor; bir süre bakıştıktan sonra yorganı başıma çeker, yeniden yatağıma ve uykuma gömülürdüm. Hâlâ, dolabımda o günlerden kalma şarap rengi simli bir yorgan yüzü vardır. Sonunda yenik düştüysem de, salt bu incelikler uğruna "asri zamanlar"ın nevresimine az direnmedim doğrusu. Yanı sıra birçok şiirimde, öykümde, oyunlarımda ayla bakıştığını o gecelerin derin hatırası vardır. O gecelerden kalma bir ay ışığı hâlâ vurur onların üzerine...

Ardından tahtlar, ya da tahta divanlar çıkarılırdı avlulara. Geçen yıllardan kalanların tahtaları onarılır, yıkanır, ovulur, kazınır; güvercin pislikleri, rüzgârın getirdikleri, zamanın kiri temizlenir, üzerlerine yatak döşek serilmeye hazır hale getirilirlerdi. Ya da onarılmayacak kadar aşınmışlarsa, yenileri ısmarlanırdı marangozlara. Tahta divanlar, tek kişilik ya da iki kişilikken; taht adı verilen daha büyükleri, çok çocuklu kalabalık aileler içindir. Üstelik taht, daha görkemlidir, taht'a birkaç küçük basamakla çıkılır örneğin, dört yanı ahşap parmaklıkla çevrilidir, parmaklıklar düz olmayıp, oymalarla süslenmiştir ve dört köşesinde kalın ahşap direkler, sütunlar vardır. Bunlara bembeyaz cibinlikler gerilir, hem sinekten korur uyuyanları, hem de mahrem gözlerden... Tahtlara birkaç yatak birden serilir. Ev içlerinde geceleri uyku tutmamaya başladı mı, herkes damlara çıkmaktan, avlularda yatmaktan söz etmeye başlar. Davranmak için ilk hareket hep başkasından beklenir. Bu amaçla herkes konusunu-komşusunu, yandakinin damını gözlemeye başlar. Ardından pamuklu yorganlar, keten pikeler, kolalanmış örtüler, sakız gibi beyaz, lavanta kokan çarşaflar, işli yastıklar, simli yorgan yüzleri ve her esintide gecenin serin soluğuyla bir yelken gibi şişen bembeyaz cibinliklerle dolardı damlar, avlular, ayvanlar... Erken kızışmış baharlar, yanıltıcı olurdu kimi zaman, dışarıda yatmaya erken çıkanlar, üşürlerdi; oysa eskiler iyi bilirlerdi her şeyin zamanını, eriklerin çiçek açmasını, badem ağaçlarının aşılanma zamanını, incas toplama mevsimini... ve tabii yazın başlangıcını da ...

Mardin'in şehir merkezinde, Postane'nin tam karşısındaki evimizin geniş avlusunda, Şehidiye Camii'nin minaresinin üstümüze vuran kızıl gölgesinde, güvercin gurultularıyla, kanat çırpımlarıyla uyanırdım her sabah.

Geceleri, yatmadan önce avluda oturur, ahşap parmaklıklara dayanarak, karşıda görünen Suriye'nin uzak ışıklarına dalar, hayal kurar, yıldızlarla konuşur ve camiinin hemen yanı başındaki yazlık bahçede çalınan şarkıları dinleyerek uyurdum. Kimi zaman taş plaklar, kimi zaman günün 45'likleri... Halk arasında "Park" denirdi o yazlık bahçeye... Çoğu yaz gecelerinde, babam orada arkadaşlarıyla birlikte olurdu. O taşra şehrinin münevverle-

ri, eşrafı, ileri gelenleriyle birlikte orada oturur, içki içer, politikadan ve memleket ahvalinden konuşurdu. Annemle birlikte babamı beklerdik. Neden bilmem bekleyişimizde hazin bir yan vardı. Annem, sen yat uyu, derdi. Ben de seninle birlikte bekleyeceğim, derdim. Yazlık bahçenin renkli ampulleri görünürdü avlumuzdan. Ağaç dallarına gerdikleri tellere dizdikleri rengârenk ampuller, her çıkan esintiyle birlikte hafif hafif sallanır ve bu rüya uzaklığındaki görüntü, bizim avlumuzdan masal kadar güzel görünürdü. Yazlık bahçenin sesi çok açılmış "hoparlöründen" günün şarkıları taşardı çevreye... Sevim Şengül söylerdi: *Mehtaplı Gecelerde Hep Seni Andım.* Sevim Şengül, o sıralar hemen hemen bütün Türk filmlerindeki kadınların yerine şarkı söyleyen iki şarkıcıdan biriydi. (Diğeri Belkıs Özener'di.) Bu şarkı çok hüzünlendirirdi beni, içinde bulunduğum durumu, belki de birebir ifade ettiği için... Babamı da, şarkıyı da, beklemeyi de seviyordum. Ender olmakla birlikte bazen, ben uyumadan önce gelirdi babam. Onun dizlerinde uyumayı severdim. Ya da uyur taklidi yapmayı. Bu çocuk uyudu yatağına kaldırın şunu, dediğinde, ıhh diye nazlanıp kucağına iyice gömülmeyi... Oysa çoğu kez, ben simli yorganıma iyice sarılmış, *Mehtaplı Geceler* uykuma karışarak beni düşlere uğurlamış ve ben çoktan derin uykularda kaybolmuş olduktan sonra çıkagelirdi babam. Bu şarkı, zamanla, beklemenin ve terk edilmenin şarkısı oldu benim için.

Babamın yine birine âşık olduğu, evini ihmal ettiği, geceleri geç geldiği, hiç gelmediği, annemle sık sık kavga ettiği birçok zamanlarda söylediğim bir şarkı oldu bu. Daha sonraki yıllarda her şeyin yolundaymış gibi göründüğü zamanlarda da, hiç kimseye âşık değilken, hiç kimseyi beklemezken bile, hüzünlendiğim kimi yaz gecelerinde, bu şarkıyı söyleyerek içlendiğim çok olmuştur: *Mehtaplı Gecelerde Hep Seni Andım.*

*

Nitekim film senaryosu olarak yazdığım *Dağınık Yatak*'ta, ünlü bir sosyete fahişesi olan kahramanım Benli Meryem'e ödünç verdim bu şarkıyı. Onun geçmişini kilitleyen mutsuz çocukluğuna

ödünç verdim. Filmde, daha küçük bir kız çocuğuyken, hovarda babasının eve getirdiği "hafif kadınları" eğlendirmek için, duvara yaslanarak acı ve utanç içinde söylediği ve hayatı boyunca hiç unutamadığı şarkı budur: *Mehtaplı Gecelerde Hep Seni Andım.*

Çok yıllar sonra, artık ünlü Benli Meryem olduktan sonra gittiği bir restoranda delicesine bir aşkla tutulduğu bir komi olan genç ve yakışıklı İsmail'le birlikte gözlerden uzak bir yer diye kaçtıkları Side'de bir akşamüstü, bu şarkının zalim anısı birdenbire karşısına çıkıverir:

Gerisini senaryodan izleyelim:

Günbatımı.

Kaldıkları pansiyon odasının geniş balkonu. Masada özenle hazırlanmış iki kişilik akşam yemeği... Bembeyaz badanalı balkondan sarkan sarmaşıklar, kardinalçiçekleri, zakkumlar... Uzakta Side. Meryem ile İsmail, masanın iki ucuna karşılıklı oturmuşlar, bakışmaktadırlar...

MERYEM– Ne güzel bir akşamüstü değil mi?

İsmail, kayıtsız, manzaraya bakarak başını sallar. Meryem servis yapar. Yumuşak bir sessizlikte yemeklerini yemeye başlarlar.

Çok uzaktan gelen kimi sesler, yoldan geçenlerin sesleri, bazı gülüşmeler. Kadeh tokuştururlar. Kırmızı şarap. Alıcı, masaya bırakılan iki şarap kadehine yakın çekimle iner. Parlayan kırmızı.

Plan değişir:

Zaman geçmiş, yemekleri bitmiştir. Birbirlerine sevgiyle bakmaktadırlar.

Meryem, çocuğun elini yanağına bastırır, öper, okşar. Uzun uzun çocuğa bakar.

MERYEM– Ne düşünüyorsun?

İSMAİL– Hiiç!

MERYEM– Ne zaman ne düşünüyorsun desem "hiç" diyorsun...

İSMAİL– Hiçbir şey düşünmüyorum da ondan.

Sessizlik. Az sonra Meryem burnu koku almış gibi burnunu çeker, kaşları hafifçe çatılır; İsmail'in elini bırakır. Bakışları avluya çevrilir. Kokunun geldiği yeri anlamaya çalışır. Sonra arkasına yaslanır.

Çok kısa ve çarpıcı çekimlerde siyah-beyaz görüntülere geri döneriz: Çok yakın çekimde bir mangalın üzerindeki ızgarada pişen et parçası çerçevelenir.

Yakın çekimde yeniden Meryem'in şimdiki zaman yüzü.

Yeniden siyah-beyaz görüntüler açılarak sürer. Bu kez yalnız mangal değil, mangalın başında et çeviren Meryem'in annesi de görüntüye girer. Yeniden şimdiki zaman: Meryem'in kasılmış yüzü. Yeniden mangal, yeniden ateş, yeniden annesi. Meryem'in gözünden yaş gelmektedir. Yakın çekimde İsmail'in şaşkın, meraklı yüzü...

İSMAİL– Ağlıyorsun. Neyin var Meryem? Bir şey mi oldu?

MERYEM– Yok bir şeyim. Burnuma kızarmış et kokusu geldi. Birileri avluda et kızartıyor olmalı.

İSMAİL– Ee, ne var bunda?

Siyah-beyaz görüntülerde duvarın dibinde şarkı söyleyen çocuk Meryem'i, masanın başında oturan babasını ve eve getirdiği kadını, kızarttığı etleri onlara servis yapan annesinin mutsuz yüzünü görürüz.

Yakın çekimde şarkı söyleyen çocuk Meryem'in yüzü.

Gözlerinden yaş gelmektedir. Kimsenin görmediği yaşlar.

Gözü yaşlı şimdiki Meryem'in yüzüne bindirme.

Açılıp kapanan çocuk Meryem'in dudakları.

Titreyen dudakları şimdiki Meryem'in.

Az sonra titreyen dudakları boğuk mırıltılar çıkarır.

Derinlerden kopup gelen bir uğultu gibi şarkıya başlar:

Meryem'in Şarkısı:
Mehtaplı gecelerde hep seni andım
Belki gelirsin diye boş yere yandım

Meryem'in sesi perde perde yükselir.
Boğula boğula şarkısını sürdürecektir.
Şarkısı biter. Gün iyice batmıştır. İsmail şaşkındır, katılıp kalmıştır, ne yapacağını bilemez. Meryem'i ilk kez böyle görüyordur.
Meryem yüzünü ıslatan gözyaşlarına dokunur.

MERYEM– Ağladım. Ağladım. Nihayet ağlayabildim. Yirmi yıldan sonra ilk defa söyleyebildim bu şarkıyı, yirmi yıl sonra...

İsmail hiçbir şey anlamamıştır. Meryem, İsmail'in eline uzanır, elini sıkar, sımsıkı dudaklarına götürür. Bu şarkının anısını bağışlamıştır.

Filmin Side çekimlerine ben de katıldım. Babam o sıralar çok hastaydı. Öleceğini biliyorduk. Filmin Istanbul sahnelerine katılamasam da, Side sahneleri için kalktım gittim. Senaryom çekimde çok değiştirildi. Mekânlarda da bir sürü değişiklik yapıldı. Birçok şey anlamını ve ağırlığını yitirdi. Pansiyon yerine sahilde bir evde, evin terasında çekildi bu sahne. Bu sahnenin çekiminde ben kameranın hemen ardındaydım; Benli Meryem'i Müjde Ar canlandırıyordu, şarkıyı önceden-küçük bir el teybine okumuştu ve kameranın motor demesiyle birlikte şarkı başladığında göz gözeydik; kızaran et kokularının çağrışımıyla geçmişe taşınan Benli Meryem'in yıllar sonra dudaklarından dökülen bu şarkıyla birlikte ağlamaya başladığı bu sahnede, Müjde'yle birlikte aynı anda ağlamaya başladık. Müjde, bu şarkının benim için ne demek olduğunu, nasıl bir anlam taşıdığını biliyordu. Anlatmıştım. Kameranın gerisindeki varlığımla, şarkının anısını, sahnenin ruhunu ve

onun oyununu güçlendirmeyi amaçlamıştım. Her şey film içindi: Film ekibi olarak kaldığımız otelin lobisinde, geceleri filmin, sahnelerin ve karakterlerin gerisinde yatan birçok şeyle ilgili olarak insanlara bir sürü şey anlatıyordum. Çocukluk anılarının, sahnelerin anlamı, karakterlerin gerisindeki tarih, bir sürü şey... Benim için biraz ayin gibiydi sanat yapmak, önemli olan eserdeki anlamın ortaya çıkarılmasıydı, bu yüzden de onları anlatmakta ve açıklamakta yardımcı olabilecek hemen her şeyi, kendi gözümün yaşına bakmadan, başkalarının gözleri önüne sermekte hiçbir sakınca görmüyordum. Daha sonra bütün bunların, kim tarafından, nasıl, hangi amaçla kullanılacağına hiç aldırmaksızın. Sanatta hep buna inandım.

Benim yazarken gördüğüm film olmadı *Dağınık Yatak*. Istanbul'da Sinepop'ta bir kış günü çok üşüyerek seyrettiğimde, derin bir fay kırığı içimi boydan boya katetti.

Filmin sonunda kısacık bir sahnede görünen bir garson vardır, filmin üç kilit kişisinin bulunduğu masaya gelir siparişleri alır ve gider, filmde görünen en son "yeni kişi" odur. Bir anlamda filmi kapatır. İşte o garsonu ben oynadım.

*

Babam iyice ağırlaşmıştı. Side'den döndükten sonra, geceleri sık sık dışarı çıkıyor, daha doğrusu kendimi sokaklara vuruyor, pek alışık olmadığım halde fazla içki içiyor, hatta biraz da dağıtıyordum. Gecelerden bir gece, gittiğim bir gece kulübünde, gece hayatım olmadığını bildiği için, müşteriler arasında beni görünce şaşıran, sevinen bir şarkıcı tanıdığım, beni, birkaç övücü söz eşliğinde seyircilerine tanıttıktan sonra, sıradaki şarkıyı benim için söyleyeceğini anons etti: Ve alkışlar eşliğinde kaderin torbasından bahtıma, karanlık bir şaka gibi *Mehtaplı Gecelerde* çıktı. Kanım donmuştu. Korkmuştum, ürkmüştüm, canım yanmıştı, karmakarışıktı içim. Belki de yalnızca kötü bir tesadüftü. Beni çok az tanıyan şarkıcının bilebileceği bir şey değildi bu. Bana incelik olsun diye armağan ettiği bu şarkının, beni bu kadar üzeceğini, bütün gecemi zehir edeceğini bilemezdi tabii. Yeniden gözyaşla-

rına boğulmuştum. Patetik bir durumdu. Sarhoştum ve kendimi tutamıyordum. Programdan sonra masama geldiğinde, çok üzüldü; böyle bir şeyi elbette bilemeyeceğini söyleyerek hiç gerekmediği halde, benden defalarca özür diledi. Geceni mahvettim, dedi. Asla, dedim. Güzel okudun. Tıpkı Sevim Şengül gibi. Benim peşimde intikam cinleri var galiba, senin hiçbir kabahatin yok.

Evlere sığamaz olmuştum artık. Babam gün günden ölüyordu, azar azar ölüyordu. Dört ay boyunca, her gün biraz biraz öldü karşımızda. Gecenin ileri bir saatiydi. Boğuluyordum. Aşağı Ayrancı'da oturan muhabbetini çok sevdiğim, çok gullüm bir travesti arkadaşım vardı. Ona telefon ettim: Yalnızsan, müşterin yoksa sana geleyim, dedim. Bombok durumdayım. Atla gel yavrum, dedi. Bütün müşteriler sana feda olsun! Hepsinin amına koyayım!

On beş dakika sonra ondaydım. Bir içki koyayım, dedi. Boktan görünüyorsun. Neyin var ayol? dedi. Babam, dedim. Anladı. Aman be, dedi. Yaşarken ayrı ağzımıza sıçarlar, ölürken ayrı!

Güldürme beni Ğığı, dedim. Ğığı, derdik ona. R'leri söyleyemezdi.

Ya sen onu bunu bırak, dedi. Senin şu üç günlük sakalına kurban olayım ben! Sen var ya sen, ayol sen laço olsaydın, hepimizin iflahını kesmiştin biliyor musun? dedi. Şu Ankara'daki lübunyaların, travestilerin, geylerin alayı sana kesik. Ama kadere bak ki, senin de gözün on sekizlik bıçkın mantilerde...

Güldürme beni Ğığı, dedim. Nereden çıktı şimdi bu muhabbet?

Nereden çıkacak ayol, buraya babana hatim indirtmeye gelmedin ya, iki gullüm yapacağız da neşemizi bulacağız. Ama madem istiyorsun, hadi bir Müslüm koyayım sana. O da hatim niyetine geçer.

Kasetçaların düğmesine dokunduğunda, o gün bugün gözlerimin önündedir, Aşağı Ayrancı'nın dar sokaklarından birinin bodrum katındaki, Ğığı'nın duvarları kâğıt kaplı, kırmızı ışıklı, az eşyalı, taban halılı, telefonlu, videolu, yapma çiçekli, bol biblolu tipik travesti evinin o küçücük salonunda, birdenbire Müslüm Baba'nın boğuk sesi yankılandı: *Mehtaplı Gecelerde Hep Seni Andım.*

Cin çarpmışa dönmüştüm. Bilinmez güçlerin beni izlediğine inanıyordum artık. Her şey, ben daha çok gözyaşı dökeyim diyeydi sanki. Matemim yetmiyordu onlara, hiçbir yere kaçmama izin vermiyorlardı.

Sen sahiden kötü durumdasın be anam, dedi Ğığı. Ben hiçbir şey söylemeden kalktı, kasetçaların düğmesini kapattı. Öldürücü bir sessizlik kapladı odayı.

Senin için ne yapayım istersin, dedi. Çorba mı yapayım, içki mi koyayım, laço mu çağırayım, ne iyi gelir be sana anam?

Bir taksi çağır Ğığı, dedim. En iyisi ben eve döneyim.

Ertesi gün, bir doktor arkadaşıma anlattım olanları. Uzun uzun anlattım.

Bu şarkı kader gibi peşimde Murat, dedim. Ya da ben deliriyorum.

Yatıştırıcı sözler söyledi. Anlattıklarıma inanmazlık etmedi, paniğimi küçümsemedi; matemini büyütmeye çalışan birinin, kimi tesadüfleri abartarak, kendine yarattığı bir mitoloji gibi de dinlemedi anlattıklarımı. O da benim kadar inanıyordu bilinmezin, görünmezin ardımızdaki adımlarına...

Babam, hastalanıp Kızıltepe'den Ankara'ya geldikten bir süre sonra, son karısıyla birlikte, Demetevler'de çok katlı, asansörsüz bir apartmanın üst katlarında bir daire tutmuştu.

Yirmi yedi gün sonra öleceğim, demişti.

Yirmi dört gün sonra öleceğim, demişti.

Yirmi bir gün kaldı, demişti.

Bir daha da gün söylememişti.

Onun yaptığı hesaba göre üç günü kalmıştı, bir süredir bilincini yitirmişti. Doktor arkadaşımla birlikte gittik, onu, son bir kez muayene etmesini istiyordum.

Son birkaç gündür acıdan uğrayamaz olmuştum yanına. Bir çocuk kadar ufaldığını, gelenleri tanımadığını, altını kirlettiğini görmek istemiyordum. Halam, çok az zamanı kaldı Muro, demişti bana. Birkaç günü kaldı. Çok ara verme.

Yanımda doktor arkadaşım, nefes nefese çıktık bütün katları.

Kapıyı çaldık. Son karısı, kahırlı bir yüzle açtı kapıyı. Salona geçtik. Babam yandaki odada, divanda oturuyordu, bir ayağını

sarkıtmış oturuyordu. Aralık kapıdan birbirimizi gördük. Beni görünce, gözlerinde bir ışık yandı, belli belirsiz bir gülümseyiş, beni tanımıştı, sonra yeniden döndü dalgın karanlığına... Seni tanıdı, seni tanıdı dediler! Oğul bu tanınmaz mı? dedi salondaki komşu kadınlar! Mutfakta radyo açıktı ve bir lanet gibi izleyen şarkı birdenbire kulaklarımı sağır edercesine patladı: *Mehtaplı Gecelerde Hep Seni Andım*! Kulaklarıma inanamadım, artık delirmiş olduğumu, sanrılar gördüğümü, ecinnilere karıştığımı düşünüyordum. Hıçkıra hıçkıra ağlayarak mutfağa koştum, Murat da geldi peşimden, Murat bak, dedim, Bak ne çalıyor, sen de duyuyorsun değil mi? Sen de duyuyorsun!

Evet, duyuyorum dedi.

O şarkı değil mi? dedim. Bu, o şarkı değil mi? Bu kadar delirmiş olamam!

Evet, o şarkı dedi, sakin ol.

Nedir peki bu? dedim.

Cinler, dedi. Cinler.

Babam söylediği gibi üç gün sonra öldü. Onu, o gün son kez orada, Ankara temmuzunun o cehennem sıcağında, hep nefret ettiğim Demetevler Mahallesi'nin çok katlı asansörsüz bir binasının basık tavanlı bir evinde kaybettim. Eve getirttim, kendi evime; kendi yatağıma yatırttım, ellerini tuttum, buz kesene kadar ellerimde tuttum ellerini. Öptüm, okşadım, ağladım. Yalnızca ölümüne değil, hayatımızdaki bütün olmamış şeyler için ağladım.

Mehtaplı Gecelerde bıraktı peşimi; daha sonraları, uzun zaman aralıklarına yayılarak, yalnızca birkaç kez çıktı karşıma, rastladığim her yerde kaçmadan, ama kayıtsızlaştırmaya çalıştığım bir yüzle dinleyip geçtim onu. Benden alacağını almıştı artık. Ama şimdi bunca zaman sonra yazarken, bütün o simli yorgan yüzleri, çocukluğumun kaybolmuş avluları, Mardin'deki Park'ın yüksek sesli hoparlörü, rüzgârda sallanan renkli ampuller, babamı beklediğim o çok yıldızlı siyah geceler ve hastalığı sırasında üst üste yaşadığım çıldırtıcı tesadüflerin sızısı, hep birden, bir şimdiki zaman tazeliğinde yeniden yırtıyor yüreğimi.

Yazmadan kurtulamazsınız belki bazı cinlerden.

Yazılmış olanın cinleri ise başkalarını ne kadar kovalar, hiç

bilmiyorum.

Bir şarkı, birkaç tesadüfün bütün bir hayatı ele geçirdiği zamanlar... belki de hepsi bu kadardır aslında. Üst yanı yoksul düşlerimiz için bir avuç oyundur hayatımıza saçılmış, biz onları bir bir toplarken ölürüz ölürüz ölürüz...

Mart-Nisan 1995

PEVRUZE
İÇİN RESİM ALTI

Bir gece, akşam yemeği sonrası, Mardin için geç bir saat, babam evde yoktu kapı çalındığında. Belki Mardin'de değildi. Ya da köylerde. Annemle ben yalnızdık koca evde. İyi hatırlıyorum. Israrla çalınıyordu kapı. Annemle ben, birbirimize tutuna tutuna çıktık, ilkin evin kapısını, etrafı kapalı aralığa açan kapıya, oradan aralığın kapısını avluya açan demir kapıya, oradan da avluya çıktıktan sonra sokak kapısına gittik. Düşmanlarımız vardı, o gece evde bizden başka kimse yoktu ve korkuyorduk.

Annem boğazını temizleyip, sesini güçlendirdikten sonra seslendi:

Kim o?

Benim, dedi.

Erkek sesi gibiydi. Annem bile tanımadı bir an.

Kimsin? dedi.

Tanımadın mı beni, benim, dedi, Pevruze.

Babaannem!

Kapının çengelini indirdik hemen. Kapıyı açtık. Çok canlı hatırlıyorum o geceyi.

Babamla dargındı babaannem, annemle de galiba. Ne zamandır bize gelip gitmiyordu. Kızı, damadı ve diğer torunlarıyla birlikte eski evde yaşıyordu ve bir gece habersiz çıkıp gelmişti.

Beni görmeye geldiğini söyledi: Muro'yu özledim.

Ben sevindim. Annem sevindi. Dargınlıkları kimse sevmiyordu.

Büyük çoğunluğun güneşin doğmasıyla birlikte uyanıp kalktığı o şehirde erkenden yatardı insanlar. Bu yüzden gecenin ileri bir saati sayılırdı.

Salonda, yerdeki büyük minderlerde oturduk; annem, ona bol köpüklü, koyu bir kahve yaptı; çantasını açtı, tütün tabakasını çıkardı, gümüş çakmağını. Güvercin kanadı gibi elleri vardı. İnce, uzun, biçimli parmaklarıyla bir cigara sardı kendine; cigara saran hünerli ellere hep hayranlıkla bakardım. Kalm dumanlar üfledi havaya. Buğulu, kalın, tok bir sesi vardı –ben daha küçükken korkarmışım sesinden–, beni dizinin yamacına oturttu, okşadı, sevdi, Özledim, dedi. Babama kırgındı, kızgındı; aile içi geçimsizlikler nedeniyle evleri ayırmıştı babam, başka eve çıkmıştı. Ailelerin parçalanmasına çok içerliyordu. Akşamları, sofrasına on, on beş kişinin oturmadığı evleri, aileden saymıyordu. Herkesi bir arada tutmak istiyordu.

O gece, uzun uzun oturdu, beni okşadı, sevdi, sonra çekti gitti.

Yıllar önceydi bu. Beş yaşında falandım.

Yedi yaşındaydım öldüğünde, ondan çok az şey kaldı bana. Bu gece ondan kalan belki de en canlı anı.

Gecenin ileri bir saatinde, Mardin'in ışığı kıt yollarından, karanlık sokaklarından, rutubet kokan abbaralarından geçerek, özlediği torununu görmeye gelen ve sonra yalnız başına karanlıklara karışarak dönen ufak tefek, ama heybetli bir kadın. Ne zaman ansam, siyah mantosu, siyah eşarbıyla gecenin içinde uzaklaşarak kayboluyor...

Bir sabah evde feryat figan sesler. Yaz olmalı. Avluda uyuyoruz, açık havada, uyanıyorum, çevremdeki bütün yataklar boşalmış, "uyuyoruz," dememe bakmayın, herkes çoktan kalkmış, evin içinden feryatlar geliyor, bir tek ben uyuyorum. Uykum her zaman ağır olmuştur.

Benden bir yaş büyük olan, halamın kızı Ceyla ağlayarak çıkıyor avluya, içeri koşuyorum, Ne oldu? diyorum. Kadınlar saçlarını yoluyor, yüzlerini yırtıyor, göğüslerini, dizlerini yumrukluyorlar. Babaannen öldü, diyorlar. Ceyla'dan daha çok ağlamaya çalışıyorum.

Günlerce kazanlar kaynadı, pilavlar, kaburgayeler, zerdeler;

Mardin'deki bütün fakir fukara, günler boyu bizim avluya dizildi, çuvallarla pirinç taşındı, çuvallarla şeker; yoğurt sıtıllarının, bakraçlarının biri gidiyor biri geliyordu. Babaannemin ölümüyle birlikte ailemizin temel direğinin devrildiğini çocuk aklımla bile anlamıştım. Geçmiş bitmişti.

Pevruze'den bana çok az şey kaldı.

Dizine oturturdu beni:

Bak Muro, derdi, Sen büyük bir ailenin çocuğusun, bir beysin, insan, güzel zamanlarında, zengin, güçlü ve iyi zamanlarında soylu olmayı kolay becerir. Böyle zamanlarda soylu olmak, soylu durmak kolaydır. En zoru, düşmanken soylu olmayı bilmektir. Düşmanına soylu olursan, asıl o zaman öğrenmişsindir bey olmayı. Soyluluk, onun için çok önemli bir şeydi. Parçalanmış koskoca bir beylikten elinde kala kala birkaç değer kalmıştı yalnızca ve Demokrat Parti balolarıyla kurulmaya çalışılan yeni bir Türkiye'de aranan umutlardan, 27 Mayıs ihtilallerine gelinmişti. Dünya, artık onun anladığı, bildiği, tanıdığı dünya değildi. O, hep, sırım gibi dal gövdeli Kürtlerin at sırtında ufukta kaybolduğu, Arap kısraklarının büyük kapılarından göz kamaştıran bir haşmetle içeri girdiği malikânelerin avlularında ince şırıltılarla yankılanan su sesleri, Arapça şarkılar ve dualar arasında, geçmişin mirasıyla, yeni bir gelecek rüyası içindeki ıssızlıkta kaybolmuştu.

Ev içinde giydiği bir terliği vardı. Simsiyah, burnu kapalı deri bir terlik, onu anımsıyorum bir de; çok sade, dümdüzdü dışı, gözalıcı parlaklıkta bir siyahlık yalnızca, ama ayağından çıkardığında görüyordunuz ki, içi işliydi terliğin, büyük bir incelikle işlenmiş nakışlarla bezenmişti; güzellikleri, incelikleri başkalarına gösteriş olsun diye değil, kendilerine mırıldanır gibi yaşayan insanlardı onlar; markalı etiketlerin herkes görsün diye sırtlara yapıştırıldığı bir çağın insanları için, dışı, soylu bir yalınlıkla sade tutulmuşken, içi nakışlarla işlenmiş bir terliğin pek bir şey ifade edeceğini sanmıyorum. Sonuçta soylu değerler kaybolsa bile terlikler kalır, diyemiyorum.

Eşya da, kendini var eden dünyayla birlikte aynı karanlığa gömülüyor.

Geriye, gözden silinmeyen birkaç resim, dayanıklı birkaç

anı, bazen de eli kalem tutan bir torunun yıllar sonra gönülborcuyla yazdığı şu yoksul satırlar kalıyor...

Pevruze'nin iri, derin, yeşili bol ela gözleri... bazı geceler uykumun arasında bana seslendiğini duyduğum buğulu sesi...

ve yıllar yıllar... Bir resim altı için yeterli mi, bilmiyorum...

Öğütlerini tutmaya gelince: Düşmanlar şahidimdir!

KEŞFEDİLMEK

Ne zaman, balkonun oymalı, ahşap parmaklıklarına dirseklerimi dayayıp gözlerimi ufka diksem, manzarası hiç değişmeyen uçsuz bucaksız bozkır... Bulanık görüntülerle tüten hava. Uyuşturucu sıcaklar. Kunt sessizlik, dilsiz taşlar. Kaskatı toprak. Kara iklimi: Kışları soğuk ve yağışlı, yazları sıcak ve kurak. Başını nereye çevirirsen çevir, değişmeyen manzaralar... Neye olduğunu bilmediğiniz derin bir umutsuzluk neredeyse. Oysa çocuğum daha.

Bir tek caddesi var şehrin. Akşamüzerleri, sürekli aynı yüzlerle karşılaşarak, her seferinde aynı insanlara yeniden selam vererek, o caddeyi bir aşağı bir yukarı defalarca gidip gelen gençler. Sıkıcı taşra hayatı. Boz gündelik. Merkeze uzak olduğunu bilmek: Istanbul. Gurbetin başkenti. Kitapların ve filmlerin dünyasına sığınmam boşuna değil. Bana hayal kurmaktan başka bir şey kalmıyor. Bu konudaysa yetenekliyim. Hayaller ile kıstırılmışlık arasında yaratıcılığı besleyen ince ilişkiler belki...

Eğer o dönem "sabahçı" değilsem, yani okula sabahları gitmiyorsam, pazartesi sabahlarının büyük bir kısmını avluda geçirirdim. Hele havalar ısınmaya başladı mı, alt kattaki dükkânın önüne paketler indirilirkenki o sesleri duymadan avludan içeri girmezdim.

Cadde üstündeki evimizin altında bir dizi dükkân sıralı. Balkondan sarkıp aşağı bakan bana göre, sağdan sola sırasıyla: Gazete bayii Cemal Bey –o zamanlar Mardin'in tek gazete bayiiydi–, berber Hamdo, bakkal Hasip ve dondurmacı Yalçın'ın dükkânları... Avlumuz hafiçe çıkma yapan bir balkonla ilk üçünün üzerini kaplar, dondurmacının pastanesi ise yarım cumbalı salonumuzun altına denk gelirdi. Şehrin tam merkezindeydi evimiz. Bir kale

kapısı kadar büyük ve gösterişli bir cümle kapısından geçilerek girilen büyük bir iç avlunun iki yanından ferforje tırabzanlı gösterişli merdivenlerle çıkılan görkemli PTT binasının hemen yanı başında çok odalı bir ev. Caddeye ve ovaya bakıyordu. (Geceleri karşıda Suriye'nin ışıkları. Bir tür sınır bilgisi erken yaşta, uç coğrafyası, komşu ve öteki...) Gazeteler ve dergiler, Diyarbakır'dan Mardin'e posta arabasıyla ve gününe göre değişen saatlerde gelirdi; daha çok da öğleye doğru... Sabahtan başlayarak, sık sık avluya çıkar, balkondan sarkar, gazete ve dergilerin gelip gelmediğine bakardım. Eğer gazeteci Cemal Bey'in çocuklarından biri, o sıra kapı önüne çıkmışsa, cevabını bildiğim halde, nedensiz bir umutla seslenirdim: *Ses* mecmuası gelmedi mi? Hava koşullarına, posta arabasının geliş saatine göre değişirdi onlara kavuşmam. Bazen öğleye doğru gelir, bazen öğleyi bulurdu. PTT'den gelen gazete ve dergi paketlerinin gazete bayii önüne indirilirkenki o pat-küt seslerini duyar duymaz büyük bir heyecanla fırlar, aşağı iner, ipleri yeni açılan paketlerden ilk dergi ve gazeteleri ben alırdım. Hem bir solukta okurdum onları, hem bitecek diye korka korka...

Pazartesi ve Perşembeler *Hayat-Resimli Roman* günleriydi. Asıl gözdemse *Ses* mecmuasıydı. Sonra *Hayat, Pazar,* bazen *Yelpaze, Hayat Tarih Mecmuası,* bazı çizgi romanlar... Çekingen bir saygıyla: *Varlık.* Daha çok sinema dergilerine meraklıydım. Zaman zaman yayımlanıp kaybolan *Artist, Perde* gibi parlak kâğıtlara basılmış renkli, albenili bazı dergiler anımsıyorum.

Sıkı bir biçimde takip ederdim bu "mecmuaları". Tabii en çok da *Ses*'i. Onlarda yazılanları neredeyse satır satır bilirdim. Ben ilkokuldaydım ama, yakın arkadaşımlarımdan biri, PTT Müdürü Kemal Bey'in lisede okuyan, çok erkek kardeşli kızı Belkıs ablaydı. Ona götürürdüm *Ses*'i, birlikte okurduk. Bütün artistleri, onlann yaşam öykülerini, yönetmenleri, senaristleri tanır, çekilmekte olan filmleri, set haberlerini izlerdim. Kendimi şimdiden bilmediğim bir dünyaya hazırlar gibiydim.

Daha sonra, bu dergileri bu kadar yakından izlememin, o kapalı taşra hayatının sınıfımdaki temsilcileri olan erkek çocuklar tarafından hoş karşılanmadığını, kızlar gibi *Ses* mecmuası oku-

mayı bana yakıştıramadıklarını, buna ilişkin arkamdan sözler edildiğini duyacaktım.

Bazı kaderler erken çiziliyor.

O balkondan yalnızca uçsuz bozkıra, ya da gazete ve dergilerin dağıtımına değil, beni beklediğini sandığım dünyaya da bakıyordum.

Murathan '95 için yazdığım "Yalnızca Benim Gördüğüm Filmler" başlıklı yazımda, o günlere ilişkin şunları söylüyorum:

"Birçok çocuk gibi benim de 'artist olmak' istediğim, yoğun olarak bunun hayallerini kurduğum bir dönem olmuştur. Ayna karşısına geçip rol yaptığım, pozlar takındığım, meydan okuduğum ya da af dilediğim, ağladığım, güldüğüm, şarkılar söylediğim; akraba çocuklarıyla ya da mahalle arkadaşlarıyla seyrettiğimiz filmleri kendi aramızda oynadığımız sineması güçlü bir çocukluk geçirdim. Kendime yazdığım rollerle birlikte sürekli yeni film hikâyeleri kuruyor, bir gün bunların çekilebileceğinin hayallerini kuruyor ama, bu hikâyelere çok benzeyen filmler seyrettiğimde de derin bir hakkı yenmişlik duygusuna kapılarak benden erken davrananlara kızgınlık besliyordum. Daha sonraları hayal etmekle kalmayıp, kendi uydurduğum film hikâyeleri için de defterler tutmaya başladım. Günün birinde oynayacağım, çekeceğim; çekmeyi düşündüğüm, çekileceğini umduğum filmleri bu defterlere yazmaya başladım. Hülyalı, dalgın bir çocukluk geçirdim. En çok da yolda yürürken hayal kurardım. Hâlâ da öyledir; çoğunlukla kafamdaki yolda yürürüm ben. Dünyada kaybolur kendi kafamdaki yolda yürümeye devam ederim. Birçok film hikâyesini yolda yürürken yazmışımdır. Birçok karşılaşma sahnesi, tuhaf rastlaşmalar, çarpışan anlar, dramatik dönemeçler, hayatın kesişen yolları ve yazının birçok kördüğümü, ben yolda yürürken çözülür. Kafamda yüzlerce film hikâyesiyle avare avare dolaşıp durduğum günler çok olmuştur."

Bazı yazlar, babasını, kardeşlerini, akrabalarını ve yakınlarını görmeye giden annemin yanı sıra köye giderdim. Tokat, Reşa-

diye, Kızılcaören köyü. Yaylası. Gökyüzüne yakın dağ köylerinin, yaylalarının dingin, huzurlu aydınlığı... Suyun suya, toprağın toprağa, bulutun buluta en çok benzediği yerler... Bilmediğim otlar, çiçekler... Büyük şehirlere göçmüş ama, alışkanlıklarını yitirmemiş, geleneksel bağlarını korumada ısrarlı, bir yanları köyde kalmış ailelerin, yazları köye gelen, yaylaya çıkan çocuklarıyla orada karşılaşırdım. Nazime Bibi'nin yaşça benden hayli büyük kızı Nurten ablanın "artist resmi" koleksiyonu! Benim için gerçek bir hazine! Çoğu, şimdi markalarını kimselerin hatırlamadığı dönemin "çukulatalarından", sakızlarından çıkan, kırık beyaz ya da krem rengi, kalın, tok kâğıtlara basılmış kenarları hafif tırtıklı, hülyalı artist resimleri... Benim gözümde köyde bulunmuş bir define adası! Nurten abla, bazılarını bana veriyor, bazılarınıysa bendeki başka resimlerle değiş tokuş ediyor. Hazinenin payıma düşenini, sonbaharda Mardin'e dönerken yanımda götürüyorum.

Camiinin hemen yanındaki köy kütüphanesinde, yaz boyu, Reşat Nuri Güntekin, Refik Halit Karay, Ömer Seyfettin, Kerime Nadir, Muazzez Tahsin Berkand, Peyami Safa, Halide Edip, Hüseyin Rahmi okuyorum. Başımı ne zaman kitaplardan kaldırsam, kütüphanenin penceresinden görünen, rüzgârda hafif hafif sallanan ağaçların görünüşü... kavaklar, pamukçuklar... doğanın büyüsüyle kitap sayfalarının büyüsü karışıyor bende. Bir daha ayıramıyorum. O ağaçların bende hep tazeliğini koruyarak saklı kalmış görüntüsüyle, kitap okumanın kendine özgü "lezzetini" ve şu saydığım yazarların kitap sayfalarını, yıllardır her seferinde hep aynı çağrışım bütünlüğü içinde andım. Hep aynı duyguların ve görüntülerin eşlik ettiği bu bütünlükten hatırladığım, içimin derinlerine yer etmiş bir huzur duygusu... Hayatla, kitapların çoklarının sandığı gibi birbirine karşı olmayıp, tersine büyük bir uyum içinde olduğunu, aslında birbirinin içinden geçen şeyler olduğunu o yaşlarda anlamış olmalıyım.

Yaşlandığımda, kırda, penceresinden kavaklar görünen, bütün duvarları kitaplarla kaplı bir tahta evde, o huzur duygusunu yeniden yaşayarak, kucağımda yarım kalmış bir kitapla hayata gözlerimi yummak isterim.

Hâlâ çok canlı hatırlıyorum: Tahta basamaklarla çıkılan kü-

tüphanenin, dar, ensiz raflarını, kaba bir işçilikle yapılmış tahta sandalyelerinin pazen kaplı çiçekli minderlerini ve kavakların hışıltısını; içinden incecik bir derenin aktığı vadide yan yana duran camii, kahve ve kütüphanenin arasında dolaşan yumuşak rüzgârın ince esintisini...

Kırda, dere boylarında, tarlalarda, mantar ya da püren toplamaya gittiğimiz ormanlarda, kuru çam kesmeye gittiğimiz dağlarda, hayatın ve doğanın koynunda kitap okumanın; hayal kurmanın, kitap sayfalarıyla, hayatın ve doğanın iç içeliğinin neredeyse kendiliğinden kurulmuş denklemini, daha o yaşlarda keşfetmiş olmayı kendim için bir şans sayıyorum. İleriki yıllarda da kitabı, hayatımın her yanına taşıdığım gibi, hayatın gezdiğim bütün sokaklarını da kitaplarıma aldım. Yazarlığımda, hayatın sokaklarıyla, kitap sayfaları arasında böyle bir iç denge kurulmuş olduğunu düşünüyorum.

Dayımın kızı Asuman, çok güzel film ve roman anlatıyor akşamları. Dışarıda kimi zaman rüzgâr uğuldar, köpekler havlarken, lambası söndürülmüş ya da kısılmış odalarda, büyük yer yataklarına enlemesine yatırılmış çocuklar, yalnızca, kuru dalların çıtırdadığı, çam kozalaklarının iri kıvılcım toplarıyla oradan oraya savrularak çatırdadığı ocak ateşinin ışığında, Asuman ablanın anlattığı birbirinden güzel romanları ve filmleri, soluğumuzu tutmuş dinliyoruz. O, hepimizden daha fazla roman okumuş, film görmüş oluyor. Dolayısıyla, çoğu kez okumadığımız romanları, görmediğimiz filmleri anlatıyor bize. Ama içimizden birinin okumuş olduğu bir roman ya da gördüğü bir film bile, o anlattığında başkalaşıyor, farklı bir güzellik ve tat kazanıyor. Ondan başkası anlatmaya kalkıştığında, atladığı, unuttuğu şeylerin ortaya çıkardığı boşluklar nedeniyle, dikkati dağılan çocuklar, sürekli sorular sorarak işin tadını kaçırırken, Asuman abla anlattığında, kimse soru sormaya gerek duymuyor; her şey, süreklilik gösteren akıcı ve sade bir kurgu içinde yerini buluyor. Biz çocuklar, kendi aramızda birçok konuda didişsek bile, Asuman ablanın çok güzel roman ve film anlattığı konusunda aynı kanıdayız. Bu yüzden de büyükler, akşamları, bu haşarı çocukları Asuman'ın anlattığı

filmlere, romanlara emanet ediyorlar. Yaramazlıklarımız sonucu, sık sık Asuman ablanın bize artık hiçbir şey anlatmayacağıyla tehdit ediliyoruz.

Anlatmanın büyüsünü biliyorum. Hikâyeleri başkalaştıran şeyin olaylar değil bir anlatma farklılığı olduğunu seziyorum. Kitaplar yazmak, filmler yapmak istiyorum. Bir gün ben de keşfedilecek miyim?

Koca bir yazı geride bırakıp, romanlar, filmler, kitaplar ve hayallerle dönüyorum Mardin'e.

Okullar açılıyor. Sonbaharla birlikte bütün sevdiğim artistlere, "Ben sizin binlerce hayranınızdan biriyim," diye başlayan mektuplar yazıp, heyecan içinde cevap beklediğim günler... Birbirlerine gösterirler de ayıp olur, diye mektuplarımda aynı şeyleri yazmamaya çalışıyor, kendimi yeni ve farklı şeyler yazmaya zorluyorum. Yeni seslenişler, yeni cümleler bulduğumda seviniyorum. Taşranın yazı kışı bir. Aynı sıkıntı. Kapalı hava. Kısır gündelik. Kış günleri, bazı okul dönüşlerinde, evin girişindeki salonda, sobanın ardındaki pencere pervazına takılmış –büyük salonlardan birinden diğerine bakan ev içi penceresinin pervazına takılmış–, sevdiğim bir yıldızın bana gülümseyen siyah-beyaz imzalı fotoğrafını gördüğümde, nasıl da kuşlar gibi seviniyorum! Ben okuldayken postacı gelmiş! Sevincim biraz durulur gibi olduğunda, anneme çıkışıyorum "N'olur açmayın bana gelen mektupları, bırakın ben açayım, işin zevki burada! Bütün zevkimi kaçırıyorsunuz!" Annemin cevabı: "O kadar güzel seviniyorsun ki! N'apıyım, o sevinirkenki yüzünü görmek hoşuma gidiyor!"

70'lerin o fırtınalı yıllarında, solcu olup da, kendimde kültür devrimi yapmaya, bütün burjuva pisliklerimden arınmaya karar verdiğim hararetli günlerde, geçmiş hayatımın izlerini taşıyan birçok şey gibi –45'lik plak, uzunçalar, yabancı müzik ve sinema dergileri– onları da elden çıkardım. Geçmişin mirasını ortadan kaldırdım. Bana şu anlattıklarım kaldı.

Mardin'e gelen bütün filmleri seyrediyorum. Çarşambaları, cumartesileri sinemalardayım. Üç film birdenler! Dört film birdenler! Yazlık sinemalar! Sinema dünyasını dergilerden çok cid-

di bir biçimde izliyor, herkesin her şeyini ezbere biliyorum. Hafızamın kudreti dikkat çekiyor!

Istanbul'da yaşayan, o sıralar *Tercüman* gazetesinde çalışan Kenan Akın adlı Mardinli genç bir gazeteci, bir akşam bize geliyor. Benim bilmişliklerim karşısında, belli ki sabrı kurcalanmış, bir soru daha soruyor. Bunu bilirsen başka bir şey sormayacağım, pes diyeceğim, diyor! Gerçekten de benim kolay bilemeyeceğim eski bir magazin haberi bu, Türkân Şoray'ın vergi borcu yüzünden yurtdışına kaçmak zorunda kalan ilk sevgilisinin adını soruyor. *Ses* mecmuasındaki Türkân Şoray'la ilgili bir diziden hatırlıyorum bu adı ve cevabı yapıştırıyorum. Babama dönerek, "İsmail ağbi bundan korkulur!" diyor. Sonraki bir tarihte, babamla birlikte gittiği hacda çekilmiş bir resimleri, hâlâ albümümde, bu olayın anısıyla yan yana durur. Istanbul'dan o kadar az insan geliyor ki Mardin'e. Her gelenin karşısında tuhaf bir taşralı ezikliği duyuyorum. Belgin Doruk'un terzisi olduğunu bildiğim Suat Aysan, Mardin'e ailesini ziyarete geldiği sıra, onlara gittiğimiz bir akşam, Belgin Doruk'un, sırtında onun diktiği bir elbiseyle çektirdiği bana imzalanmış fotoğrafını, ona gösterip göstermemek konusunda bütün gece içim içimi yiyor, sonunda taşralı ezikliğimi dengeleyen ve o yaşlarda bir çocuk için hayli gelişmiş olan gururum yüzünden göstermekten cayarak bir yeniklik duygusuyla eve dönüyorum. Çok canlı anımsadığım bir ayrıntı: O gece onlara gideceğimizi bildiğimden, fotoğrafı, dosyanın ya da defterlerimden birinin arasına değil de, ödevlerimi koyduğum renkli kâğıtla kaplı dosyamın kabının içine saklıyorum. Fotoğrafı ona, bir kaza, ya da bir rastlantı sonucu değil de, bir karar sonucu göstermeyi kafama koymuş olmalıyım. Sonuçta başarısızlığa uğradığıma bakılırsa, keşfedilmenin güvenini duymamışım demek. Keşfedilmemin önündeki en büyük engel, her zaman olduğu gibi, gururum ve çekingenliğim olmuştur herhalde.

Çocukken, Yazlık Park Sineması'nda seyrettiğim Mualla Mukadder'i, Lale Sineması'da seyrettiğim Yankı Kardeşler'i, Mardin sokaklarını süsleyen Şükran Ay, Muzaffer Nebioğlu, Nermin Demirçay, Nevin Demirdöğen afişlerini hiç unutamıyorum.

Mardin'e kimse gelmiyor. Ben her şeyi biliyorum.

Beni kimse tanımıyor. Ben herkesi tanıyorum.

Bir gün gelecek bütün Türkiye beni tanıyacak. Buna mecburum. Yoksa ölürüm!

Gene bir Pazartesi sabahı balkon parmaklıklarından sarkmış, gazeteci bayiini gözlüyorum. Gişe penceresi gibi camlı, küçük bir penceresi var dükkânın, önünde iki kişi, biri ayakta, kel olan diğeri, cama eğilmiş bir şey soruyor. Sonra doğrulup yanındakine bir şeyler söylüyor. Gördüğüm ilk şey, adamın kel olduğu, tam tepesinden görüyor ve birdenbire kelinden tanıyorum onu. Biraz alnı, biraz burnu, biraz çenesi beni doğruluyor. Bu, o! Yüreğim çarpmaya başlıyor. Koşa koşa aşağı iniyor ve yakından bakıyorum. Evet, beğendiğim film rejisörü Halit Refiğ bu, tam karşımda duruyor. Heyecandan konuşamıyorum. Ağzımı bile açamıyorum. Hayatımda gördüğüm ilk rejisör! Heyecandan çakmak çakmak olmuş gözlerle onu izliyor, dikkatini çekeyim, bir şey sorsun, ben de onu tanıdığımı, bütün filmlerini seyrettiğimi, hepsinin adlarını ezbere bildiğimi söyleyeyim istiyor; ısrarla gözlerinin içine bakıyorum.

Fark etmiyorlar bile beni. Az sonra oradan uzaklaşıyorlar. Hemen gazeteci Cemal Bey'e doğrulatıyorum: Mekân bakmaya gelmişler. Belki burada film çekeceklermiş. Deyrülzefaran'ı sormuşlar. Yanındaki, tanımadığım için hayıflandığım adam, Kemal İnci'ymiş. Bilal İnci'nin nesi? diye soruyorum hemen. Onlar fazla uzaklaşmadan peşlerine takılıyorum. Şehidiye Camii'nin yanında, Karakol'un karşısında havuzlu büyük bir çay bahçesi var. Oraya girip, çay bahçesinin sol tarafına, minareye yakın masalardan birine oturuyorlar... Minare tarafındaki masaların bende nedenini bilmediğim bir ürküntüsü var. Beni fark etsinler diye, masanın etrafında bir kedi yavrusu gibi geziniyorum. Oralı bile olmuyorlar. Gene aynı hassas denge: Hem fark edilmek istiyorum, hem rahatsızlık veren bir arsız olmak istemiyorum. Bu dengeyi, bugün için bile öğrenebilmiş olduğumdan hâlâ emin değilim.

Oturdukları masaya ilişkin gözümdeki resim karesinde, arkalarında minarenin ince gövdesi görünüyor. Şehidiye Camii'nin tek bir minaresi vardır. Olağanüstü zarafetteki bu minare, her za-

man akşam güneşi rengindedir. Evimizin balkonundan görünen bu minareye bakarak büyüdüm yıllar yılı. Ailemdendir. Bu minareden duyduğum ezanı bir daha hiçbir camiiden duymadım. Bu yüzden benim için ezan, Şehidiye Camii'dir.

Evde, benden uzun zaman saklanan ondan kalan tek resimde, yıllar önce neredeyse aynı masaya oturmuş Istanbul'dan gelin gelmiş babamın ilk karısı... Üzerinde, yaka kesimi değişik şık bir elbise –döpiyes de olabilir, giydiklerini kendi çizermiş–, bir eli saçlarında fotoğrafçıya poz veriyor. Biraz artist resmi gibi. O resimle aramda hep bir uzaklık vardı, bir tür ürperti. Yıllar sonra Tomris Uyar, içinde o resmin yer aldığı bir öykü yazdı, *Yaza Yolculuk* kitabındadır:"Kalenin Bedenleri".

Ben, yıllar sonra, yalnızca o resmini bildiğim Istanbul'dan gelin gelen babamın ilk karısının, aslında öz annem olduğunu öğrenecektim.

Tokat Reşadiye Kızılcaören köyünün, dedem Çakır Hakkı'nın, dayılarımın, teyzelerimin, dayı ve teyze çocuklarımın herkesin birdenbire üveyim olduğunu öğrenecektim. Bütün dünyanın üvey olduğunu öğrenecektim.

Kavak ağaçlarıyla, kitap sayfalarıydı bana öz kalan...

Acıklı filmlerdeki küçük oğlan çocuğu, annesinin, aslında özannesi olmadığını öğrendi bir gün; seyrettiği filmler, gerçek çıktı. Resimdeki bir eli saçlarındaki o yabancı kadınıysa ancak yıllar sonra Istanbul'da, Maltepe, Feyzullah Caddesi, Gümüş Sokak'taki tek katlı bir evde bulacaktı. Yıllarca saklamış, liseyi bitirdiğinde öğrensin istemişler.

Urfa'daki evin salonundayız. Liseyi bitirmişim. Annem, benimle konuşmak istediğini söylüyor. Hayvani bir içgüdüyle konuşmak istediği şeyi seziyorum. İçim karmakarışık. Göz göze gelmekten kaçınıyorum. O konuşurken pencereden dışarı bakıyorum. Hiç unutmam: Karşı inşaatta, ince bir rüzgârın şişirdiği bir bez afiş hafif hafif dalgalanıyor. Bir pavyon afişi. O zamanlar bir tek Urfalıların tanıdığı mahalli bir sanatçının amatörce yapılmış bez afişi bu: İbrahim Tatlıses.

Annem, sıkıntı içinde kendince bir giriş yaptıktan sonra: Bak

Muro, diyor. Ben, senin öz annen değilim.

Taşradaki çay bahçelerinin tahta masaları hâlâ aynı hüznü verir bana.

Sonra masadan kalkıp ara sokaklara dalıyorlar, onlar nereye giderlerse, ben de peşlerinden gidiyor, onların ardı sıra umutsuzca dolanıyorum, ama beni görmüyorlar bile. Sonra Deyrülzefaran'a gitmek üzere bir arabaya binip gözden kayboluyorlar galiba. Bir daha da görmüyorum onları. Bütün gece onları düşünüyor, hayal kuruyorum. Ertesi gün gazeteci Cemal Bey'e iç kavurucu bir merak içinde sorduğumda, "Gittiler," diyor. "Diyarbakır'a döndüler!"

Keşfedilmekle ilgili yaşadığım hayal kırıklığına ilişkin bende derin iz bırakan birkaç çocukluk hikâyemden biridir bu.

Tuhaftır, hâlâ bazı durumlarda konuşamam, keşfedilmeyi beklerim, beni görsünler, beni fark etsinler, beni anlasınlar isterim. Kendimi öne süremem. Tersine geri çekilirim. Hele birinden çok hoşlanmışsam, duvar kesilirim. O, beni görsün, anlasın, keşfetsin isterim. *Kırk Oda* kitabımda yer alan "Makas" hikâyesinin kahramanı olan kadının şu sözlerinin yer aldığı bölümü, böyle bir duyguyu hiç tanımadan yazmak mümkün müdür sanıyorsunuz?

"Genç kızken ağırbaşlı şiirler yazardım.

"Neden ağırbaşlı? O zaman da sakınmak istediğim bir gizli coşkunluk taşıyordum besbelli. Yıllar yılı baraj üstüne baraj çekmekten yüreğim küt olmuş. Şiir de yazmıyordum. Şiirin büyüsü çekip gitmişti hayatımdan. Daha da ağırbaşlı olmuştum. Ağırbaşlı olmayı olgunluk sayan bir toplumda genelgeçer bir imge edinmiş idare edip gidiyordum. İçimdeki sessiz fırtınalardan kimselerin haberi yoktu, yıllar yılı da olmadı. (Oh olsun) Hep bekledim, hep beni görsünler, keşfetsinler, anlasınlar diye bekledim. İçeri müdür muavini girerdi. Piyeste oynamak isteyenler adlarını yazdırsınlar. Ses çıkarmazdım. Hiçbir öğretmen, hiçbir müdür muavini yeteneğimi de, isteğimi de fark etmedi. Tiyatro kolu seçilmek isteyen arkadaş? İçimdeki çocuk hep parmağını kaldırdı. Ama ben. Hep öyle sessiz, suskun? Üniversite tiyatro kolunda Buffa-

lo'ya Beş Dakika'*da da sahne arkasında kaldım. Oysa oradaki o trendeki kadını oynayabilirdim. Gidiyoruz, ne güzel gidiyoruz Buffalo'ya, beş dakika sonra oradayız, diyebilirdim. Oysa alık, sarışın, çipil gözlü bir kıza oynattılar o rolü. Üstelik o kız da mutlaka bir Buffalo'ydu. Yıllar yılı idare edip gittim. İmgemin kovuğuna sığınmış yaşayıp gidiyordum. (Kendine acıma) BİR KADININ DIŞARIDAN GÖRÜNÜŞÜ diye bir film seyretmiştim yıllar önce, kendimi o kadına çok benzetmiştim. Daha sonraları da o kadına benzemeye çalışmıştım. Sinema duyarlıklarıyla hayatı idare etmeye çalışan binlerce kadından biri olduğumu, aslında çok sıradan, yalnızca bu olduğumu, çok ortalama bir kadın olduğumu yıllarca kabullenemeden, kendimi türlü sıfatlarla başka kızaklara çekmeye uğraştığımı anladım. Sessiz dünyamı birilerinin keşfetmesini beklemekle eskittim gençliğimi. Şimdi kimseyi suçlamaya hakkım yok. (Bak, bu doğru) Tenim gevşedi. Pörsüdüm. Gençliğimin ilk yıllarında yolda giderken peşime takılanlar olurdu, beni sonsuza dek takip edeceklerini düşünerek hiç yüz vermez, yürümemi sürdürürdüm. Tabii en ısrarlısı bile bir süre sonra vazgeçerdi. Bu yüzden çok kırılır, çok gücenirdim. Beni sonsuza dek takip edecek birini bekledim hep.*

"Hiç kimse beni sonsuza dek takip etmedi. Yollarda kaldı bütün düşlerim. Yarıda kaldı."

Sonraki yıllarda yaptığı her filmi bağışlamasız bir dikkatle izledim Halit Refiğ'in. Yıllar önce, Mardin gibi kıraç bir yerde, bütün bir gün peşinde bir kedi yavrusu gibi dolanıp gezinen kısa pantolonlu oğlan çocuğunu fark etmeyen dalgın ve kayıtsız gözlerinin izlerini yaptığı filmlerde aradım. Yazılarını, söyleşilerini hep bu gözle okudum. Beni görmeyen Halit Refiğ'i sanırın en çok ben gördüm. Bilmem söylemeye gerek var mı, Halit Refiğ'i hiçbir zaman bağışlamadım. Belki şimdi büyük bir yıldızdım!

1996

OPERA VE DİĞERLERİ

opera

Albüm yapraklarının arasında ne zaman karşıma çıksa, aynı karanlık duyguyla bakardım. Fotoğraftaki derin mutsuzluk, kuşattığı kendi çerçevesinden merkeze doğru yoğunlaşıp deriştikten sonra yetinmez, çerçevesinin dışına taşarak onlara baktığım odayı, evi, hayatı doldururdu.

Benim için bir esrar derinliği taşıyordu bu fotoğraf.

Yıllar sonra –belki– bir ad koyabildim bu fotoğrafa. Bu fotoğrafın adı, benim için, opera. Bu fotoğrafta başlı başına bir opera duyarlığı buluyorum.

1950'lerin karanlığı... Dört kadın, bir çocuk dağılmışlar, Büyükdere'de bir bahçede yapılan Demokrat Parti balosu olduğu söyleniyor. Yeni bir Türkiye yönetimi için oradalar. Büyükdere'de bir bahçedeler, yan yana durmaya çalışıyorlar, birbirlerinin yanı başında ve her biri kendi başına çok uzaklarda. Onları bir arada tutan derin bağ ve söylenmemiş onca söz.

Annenin, Pevruze'nin yüzü, yüz ifadesi, hepsinin arasından sıyrılıp çok daha büyük uzaklara savruluyor. Kollarını kavuşturmuş, başında siyah bir eşarp, hiçbir zaman çıkarmamış başından, avurtları çökmüş, çok uzaklarda kalmış kolları bağlı bir kadın. Kolları bağlı nice kadın gibi. Bir sonraki fotoğrafında da uzaklarda kalmış aynı gözler, kolları bağlı aynı yalnızlık. Fotoğraftaki hikâyenin başanlatıcısı o. Geçmişi bilen, geleceği gören gözleri, suskun kelimelerle bakıyor; bir opera kadar dokunaklı, mahzun yüzler, boynu bükük bir bekleyiş ve bir Demokrat Parti balosunda Mardin'den Istanbul'a sığınmış dört kadın, bir kız çocuk. Resme opera tadını veren: Sanki hepsinin içinde yırtıcı aryalar kilitli kalmış.

1950'ler Türkiye'sinin karanlığı vurmuş yüzlerine. Yakalarında yapraklı çiçekler takılı. Demokrat Parti'nin yapraklı çiçekleri bunlar. Bir balo. Eğleniyor olmaları gerekir, oysa iğreti duru-

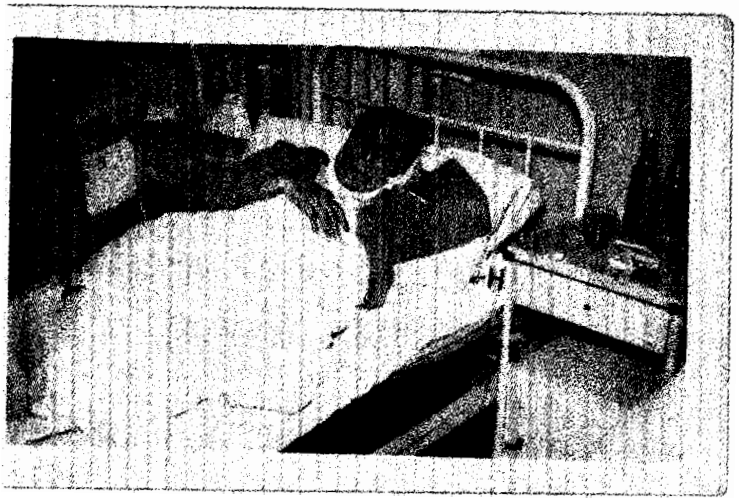
yorlar, iğreti bakıyorlar. Sürgündeler. Kaybolmuş gibiler. Yalnızca Istanbul'da değil, hayatta değil, fotoğraflarda da kaybolmuş bu kadınlar, benim ailemin kadınları. Haklarında çok şey dinlediğim şu mahzun kadınlar, bilmem sizin de içinize dokunuyor mu?

O kopkoyu yalnızlık, o kopkoyu bekleyiş, oradan oraya onca kayıpla sürüklenmişlikleri, tek tek okunuyor her biri ayrı bir hikâyeye aralanan yüzlerinden, belki de sözü çok uzatmadan, şu birkaç kırık dökük kelimenin ışığında, onların yüzlerine bırakmak gerekiyor gerisini...

ve diğerleri

BEYZİ

Cavidan Hanım,

sizi, yalnızca iki fotoğrafınızdan tanıyorum.

İlki, beyzi bir portreniz; arkasında, "Er Foto Evi, Şehzadebaşı, 16 numara" damgası basılı. Kendi el yazınızla, babama, "Sevgili İsmailime sonsuz selâm ve sevgilerimle" diye imzalamış, altına da, "12. VI. 944" diye tarih atmışsınız. Belli ki, bu yetmemiş size, daha küçük harfler ve sıkıştırılmış bir yazıyla üst kenarına "Hayat seninle başlar, seninle biter" diye ekleme gereği duymuşsunuz. Kimsenin hayatının kimseyle bitmediği zamanlara geldik Cavidan Hanım. Tabii, sizin hayatınız da öyle bitmedi. Ama hangi kalbin yemini bütün zamanlara yetiyor ki?

Arkaya taranmış kısa saçlarınızı tepede tutturan kurdeleniz, göğüs cepleri ve önü fermuarlı, geniş yakalı, dalgalı desenli giysiniz, teki görülen kulağınızda parlayan minicik küpeniz, yüzünüzdeki ürkek safiyet, hem içe kapalı, hem uzaklarda hayat uman hülyalı, dalgın gözleriniz, eskilerin "gonca dehen" diye tabir ettikleri ufacık ağzınız... Babamın mazisini kıskandığım çocukluk yıllarım boyunca birkaç kez elime geçtiğinde, kolaylıkla tahmin edilebileceği gibi pek de iyi hislerle bakmadığım beyzi fotoğraflarınızın sayılabilir belli başlı ayrıntıları... Güzel bir kadın olduğunuzu görmem, yıllarımı aldı. Beni anlayışla karşılayacağınızı umuyorum.

İkinci fotoğrafınız ise, aile arasında yapılmış nişanınızdan bir fotoğraf. Kucağınızda çiçeklerle tam ortadasınız, yanınızda asker üniformasıyla babam. Kız tarafından ve erkek tarafından sağlı sollu ikişer kişi görülüyor; önde çömelmiş duran belli ki, babamın yakın bir sınıf arkadaşı... Kadra giren bir kadın dizi ve bir çift el, başkalarının varlığına da işaret ediyor. Ailemin kadınlarının

birinin albümünden diğerine taşınmış bu fotoğrafın arkasındaki tarihse: 7.1.944 cuma.

Ne tuhaf, on bir yıl sonra başka bir kadından ben doğacağım.

Halam Lütfüye'nin ve babaannemin aile albümündeki en aydınlık fotoğrafları bunlar. Bu yüzden olsa gerek, apayrı bir sevgi duyuyorum bu fotoğrafa. Özellikle halam Lütfüye'nin, kendimle tuhaf bir benzerlik kurduğum, başını, çocukça bir safiyet içinde hafifçe arkaya atarak, kendini karşıdakine, ileriye, geleceğe emanet eden ifadesinde kendimi görüyorum. Bazı durumlarda, benim de neredeyse kendiliğinden bir teslimiyetle arkaya atılır başım, benim de böyle kendini geleceğe, ileriye ve karşıdakine emanet eden bir ifadesi vardır yüzümün. Beni yeniden avutulmak isteyen küçük bir çocuk yapar bu.

Babam beni doğuran annemle iki kez evlenip boşanmış, ben, ikinci evlilikleri sırasındaki bir kazanın sonucuyum; doğduğumda yine ayrı yaşıyorlarmış zaten. Beni büyüten annemle de yirmi yılı aşan bir evlilikten sonra ayrıldı babam ve daha sonra iki evlilik yaptı.

İşte ben bu yazıda, son yıllarını birlikte geçirdiği son karısı-

nın size çok benzediğini söylemek istiyorum Cavidan Hanım. Babam öldükten çok sonra, ailemin kadınlarının albümlerini karıştırırken bu beyzi fotoğrafınızın yeniden elime geçmesiyle birlikte şaşkınlıkla fark ettim bunu. Aynı hatlar, aynı yüz ifadesi. Benim gördüğümü babam da görmüş müydü, ya da bunu kendisine söylemiş miydi, bilmiyorum. Bilerek ya da bilmeyerek ilk nişanlısına benzeyen bir başka kadınla kapatmak istemiş olsa gerek hayatını. "Hayat seninle başlar, seninle biter" demenin bir başka çeşididir belki de bu. Ya da ben, sevdiğim erkeklerde hep babamdan bir parça ararken ve her seferinde, onların hem oğlu, hem babası olurken, belki de aynı ayak izlerine basarak katediyorumdur kendi hayatımın döngüsünü. Babamla başlayan hayatımı yine babamla bitirmek için.

Hayatta mısınız, öldünüz mü, bilmiyorum Cavidan Hanım. Babamı on iki yıl önce yitirdim, bunu bilmek sizin için artık bir şey ifade etmeyebilir, ama ben son eşinin yüzünde birdenbire sizi gördüğümü bilmenizi istedim ve yalnızca bunu söylemek istedim size, bu kadarını; bu yazı, bunun için.

Belki artık hiç kimse için bir şey ifade etmeyen bu benzerlikten öyle uzun boylu bir hikâye kurulmaz. Ama, ne beni, ne babamı, ne sizi tanımayan okurda, belki de hayatın tuhaflıklarına ait ince bir sızı uyandırır.

Babamın ilk nişanlısı olan ve yalnızca, albümlerde saklanmış iki fotoğrafını gördüğüm bir kadın, bir ithaf, birkaç hayatın gölgesine iz düşüren hayatın sonsuz ve karanlık işaretleri... Belki günün birinde, çocuklarınızdan biri ya da bir torununuz, bir yerlerden eline geçen bu kitabı karıştırır, ya da okurken, birdenbire bu resimdeki sizi tanır, birkaç kuşak sonrasının insanları, gene kimse için bir anlamı olmayan bu buluşmadan kendi hayatları için bambaşka bir işaret çıkarırlar.

Yazı, bazen yalnızca buna yarar.

Hiçbir işe yaramayan, ama çok şey ifade eden bu buluşmalara.

1995-96

FAZLA CESARET FAZLA MERHAMET FAZLA SEVGİ

Son Istanbul kitabımı okumuş, sevmiş ve etkilenmiş tiyatrocu bir arkadaşımla konuşuyoruz. Kitapta yoğun bir biçimde tiyatroya özgü bir dramatik bilinç ve teknik bulduğunu söylüyor. Metinlerin dramatik yapı sağlamlığı ile sahne yazmadaki başarımı buna bağlıyor. Kurduğum atmosferde, geçişlerde, hikâyelerin dramatik dönemeçlerinde, bölüm bağlantılarında, kişi ve olayların karşılaşma ve kesişmelerinde rastladığı bu dramatik duyarlığı ise, büyük ölçüde tiyatroculuk geçmişime ve tiyatro eğitimi almış olmama bağlama eğilimi gösteriyor. Sözlerinin bir ölçüde doğruluk payı var elbet. Ama, bilemeyeceği bir şey var ki, onu da ben anlatıyorum. Tıpkı şimdi size anlatacağım gibi.

Sözünü ettiği bu dramatik karşılaşmalar, aslında benim hayatımın kurgusunda var olan bir şey. Benim hayatımın dramaturgisi böyle! Bu soy karşılaşmalara ve o anlardaki dramatik şiddete uygun düşen bir yapısı var "kaderimin"! Neredeyse metafizik kausallikler, olmadık rastlantılar, ancak görünmez bir elin varlığıyla açıklanabilecek tuhaflıkta nice olay, hayatımdaki birçok dönemeç anını derinden ürpertmiştir. Şimdilerde, gündelik yaşamımda, biraz espri yollu dile getirdiğim "Kaderimin disketinde bunlar yazılı", "Alın yazımın dramatik eğrisi böyle çizilmiş", gibi ironik sözleri biraz da bu yüzden ediyor olsam gerek. Şu söylediklerimi doğrulayacak "Garip ama Gerçek" köşesine girebilecek tuhaflıkta bir dolu örnek verebilir, bu konuda nice anımı tanıklığa çağırabilirim ama, yapmayacağım, başka konuları derinleştirmeye yarayacak birkaçını anacağım yalnızca.

1984'ün 21 Nisan'ı. Doğum günüm. Bir pazar sabahı galiba. Tiyatro sezonunun sonuna yaklaşıyoruz. Ankara Sanat Tiyatrosu, öğle matinesinde *Taziye*'yi son kez sahneliyor. Kimi tiyatrocula-

rın "son gala" dediği gün. Oyun, seyircisiyle vedalaşarak afişten kalkıyor artık. Annem, ablam, halam ve bazı yakınlarımız, iki locasını doldurmuşuz tiyatronun, son oyunu birlikte seyrediyoruz. Üzerimde, hayatımdaki en eski arkadaşım olan Naim'in, kendisine alıp da, çok sevdiğim için, bana armağan ettiği rengi çivite çalan tuhaf bir mavilikte "Arslanlı Triko" bir hırka var. Bana da çok yakışıyor. O sıralar neredeyse sırtımdan hiç çıkarmıyorum.

Sahnede Ağlayıcı Kadınlar, yerde yatan Bedirhan Ağa'nın ölüsünün başında ağıt yakıyor, tutturdukları ezgilerle başlarını iki yana sallayarak dizlerini dövüyorlar; oyun, benim dayatmam sonucu arasız, tek perde olarak oynanıyor. Oyundan sonra, bu son gösteriyi ve doğum günümü kutlayacağız; annemle halam, oyundaki matem havasına kendilerini iyice kaptırmış, sessizce ağlıyorlar. Ben arka sırada oturuyorum. Bir ara locanın kapısı usulca aralanıyor, bir gölge süzülüyor içeri. Ara olmadığı için beni rahatsız etmek durumunda kaldığını belirterek, müdüriyete çağırıyor, acil bir telefon varmış bana. Meraklanıyor, hemen çıkıyorum. Telefon, Diyarbakır'daki hala kızından. Telaşlı bir sesle çabuk çabuk anlatıyor; söylediklerini kavramakta, algılamakta güçlük çekiyorum: Babam hastalanmış, hemen uçağa bindirip acele Ankara'ya, Hacettepe Hastanesi'ne göndermişler. Metin olmam gerekiyor. Kanser. Gırtlak kanseri. Gene de çok emin değillermiş. Kendimi üzmemem gerekiyor. Yayılmamış olabilirmiş. Ciğerlere sıçramamışsa, kurtuluş umudu varmış. Doktorlar, bir de Ankara'da bakılmasını istemişler. Dönüp locaya oturuyor, sakin görünmeye çalışarak, bana yönelen meraklı gözleri, önemli bir şey olmadığına inandırmaya çalışan bir kayıtsızlıkla yanıtsız bırakıyor, kimseyi telaşlandırmadan, yarıyı çoktan geçmiş oyunun bitmesini bekliyorum.

Bu son oyunda, sanki Bedirhan Ağa'nın ölüsünün değil de, birdenbire geri dönüp vuran bir lanet gibi, kendi babamın ölüsünün başında, sahnedeki kadınlar aracılığıyla babamın ölüsüne ağıt yakarken, taziyesini tutarken buluyorum kendimi. Oyunumun son günü, benim doğum günüm ve babamın ölümünün ilk günü... Görünmez güçlerin hayatım üzerindeki şaşmaz denklemi hep böyle işledi. Çok sevindiğim günlerin ve anların hep böyle

ağır karşılıkları oldu. Kendimi kaptırsam, hayatımın bu melodram kurgusuna çoktan yenik düşebilirdim. Sağduyu, ironi, karamizah hep elimden tuttu. Zekâ kıvılcımı birkaç espriyi, hınzır bir tebessümü, engin bir hayat bilgisi eşliğinde iç geçiren bir sabrı hep yedekte bulundurdum. İyi de etmişim.

Yazarlığımdaki dramatik olana değgin kompozisyon sağlamlığında, yalnızca eğitimimin, kültürümün, okuduklarımın ve öğrendiklerimin değil, "kaderimin" bana kötü armağanı olan böyle dramatik anların, karşılaşmaların ve kesişmelerin de önemli ölçüde katkısı vardır. O tiyatrocu arkadaşıma bunları söylemiştim o gün; tıpkı şimdi size söylediğim gibi.

Oyundan sonra kepenkleri inmiş yüzümü saklayamıyorum insanlardan. Telefonda konuşulanları aktarıyor, hep birlikte hastaneye koşturuyoruz. Acil Servis'in kapısında buluyoruz kendimizi. Halam Sadiye'nin yırtıcı gayretleriyle dış kapıdan içeri girmeyi başarıyoruz. Bir bekleme salonundayız. Babamın son karısı ve onun ilk kocasından olma yetişkin oğlu da oradalar. Doktorlar, kesinlikle kimseyi almıyorlar içeri. Israrlar karşısında, yalnızca bir kişi girebilir içeri, diyor kapıda ödün vermez bir yüz ve kararlı tavırlarla beton gibi dikilen görevli. Sonra da, kapı önünde bekleyenlere şöyle bir bakıp, Peki, o halde yalnızca oğlu girsin, diyor. Bu laf üzerine, kadının oğlu içeri girmeye yekiniyor. Çok kısa bir an bu. Benim hiçbir davranışım ya da refleksim "sıra kapmaya" göre ayarlanmış değil. Ben, yenilmiş, geri çekiliyorum. Hayatım boyunca hep böyle yaptım ben. Hep geri çekildim. Birdenbire içimin en derininde bir yerde, hayatım boyunca üzerimden hiçbir zaman atamadığım o derin üveylik duygusu içimi yokluyor. Kendi öz babamın bile üvey oğluyum. Benim gururum yüzünden hiçbir zaman ağzıma bile alamayacağım imalı bir cümleyi halam kuruyor hemen:

"Bırakın öz oğlu girsin içeri! Burada öz oğlu varken kimseye düşmez!"

Kapıdaki beton döküm görevli bile dayanamıyor halamın bir Anna Magnani kararlılığı ve yırtıcılığıyla hakkını aramasına, bunun üzerine geri çekilen diğerinin boşalttığı yerden usulca içeri

giriyor ve ne zamandır görmediğim, görüşmediğim babamı, ilk kez o zaman, Hacettepe Hastanesi'nin Acil Servis'indeki küçük muayene odasında bir sedyenin üzerinde görüyorum. İlk gördüğüm: Gözlerinde kanat çırpan ölüm korkusu... Onun yüzünde daha önce hiç tanımadığım yabancı bir bakış bu. Ölümün ilk kez gözlere geldiğini görüyorum. Üstelik babamın gözleri bunlar. Benim rengini çok sevdiğim o kahverengi gözleri... Cesare Pavese'nin, "Ölüm gelecek senin gözlerin olacak" dizesi hayatla sınanıyor. Beni görüyor belli, ama gözlerine inmiş korkunun perdesinden ötürü olsa gerek, algılaması ve tepki göstermesi zaman alıyor. Doktorların ağzından bilgiler yineleniyor: Gırtlak kanseri. Eğer ciğerlere sıçramadıysa, metastaz yapmadıysa kurtulabilir. Ölümün yayı çekiliyor gövdeyle hayat arasında gerginlik başlıyor.

Taziye'nin replikleri üşüşüyor:

"*–Sen beni sever misen babey?*

–Oğlumsan benim. Gözümün ışığı, canımın parçasısan. "

Hayır, ben üveyim, kapıların arkasında bekleyenim.

Hayatım boyunca neden hep, herkesin üveyi oldum?

İçimdeki üvey sızı neden hiç bırakmadı peşimi?

Kardeşken, oğulken, sevgiliyken?

Annemin, aslında öz annem olmadığını on yedi yaşında öğrendiğimde, kaç yılın kuruntusunun gerçek çıkması; ablamın gerçek ablam; ağabeyimin gerçek ağabeyim olmadığını öğrenmek; dayılarımın, teyzelerimin, herkesin, her şeyin, benden bir adım geri çekildiğini ve zaten hep yabancısı olduğum bu gezegende, o güne dek bir kenarına ilişmeye çalıştığım bir dairenin hepten dışına sürüldüğümü hissetmek... Yüzünü hiç görmediğim yabancı bir kadının, Istanbul'da yaşayan bir kadının beni doğuran öz annem olduğunu bilmek, ama nerede, nasıl, kim olduğunu bilmemek... Ve hepsinden önemlisi, neden? neden? neden?

Yüreğim üveylik yaralarıyla dolu.

Üstelik hiçbiri üvey gibi değildi ki... Ne annem, ne ablam, ne diğerleri. Hep sevildim, gözetildim, şımartıldım. Hele annem. Ama sorun, bu değildi... Nitekim onlarla kurduğum ilişki, bu "ha-

kikatin" öğrenilmesi sonrasında da hiç değişmedi. Sadece, dünyayla kurduğum "gerçeklik" yara almıştı bir kez, hem de arkasında taşıdığı ancak melodramlarda görülebilecek acıklı bir hikâyenin bundan sonrasını benim omuzlarıma ve hayatıma yükleyerek... Her yerde hep iğreti, hep yabancı, hep sürgün gibi duran benim, yıllardır içimde yaralı bir hayvan gibi saklanan yalnızlığımı büyütmüştü bu "üvey" kimliğiyle hayatımı damgalayan yeni gerçek.

Sonrasında kabaca söylersek: Hayattan kaçtım, sanata sığındım. Yazı'yı evlat edindim, okurları akraba...

Sonradan kanserin ciğerlere de atlamış olduğunu ve yapacak hiçbir şey kalmamış olduğunu öğrendik. Geriye sayım başlamıştı.

İlk zamanlar, bizim evde yatıyor, halam gırtlağına takılmış olan kapakçığı açıp sümük, balgam temizliyor pamuklu çubuklarla... Tiksinti duymadan bakmak güç; ilkin gözlerimi kaçırıyor, ardından kendimi bakmaya zorluyorum. Elini, gırtlağına bastırarak konuşabiliyor ancak, ölüm gözlerine yerleşmiş, ölüm onun gözleriyle görüyor dünyayı, beni, her şeyi. Alışmaya çalışıyoruz, o da, biz de; alışmaya çalıştığımız şeyin ne olduğunu bilmeyerek.

Cenk Hikâyeleri kitabımı 1983'te bitirmiş ve babama ithaf etmiştim. O, bunu bilmiyordu. Ona sürpriz olsun, kitap olarak basılıp da, eline aldığında görsün, sevinsin istiyordum; oysa başvurduğum yayınevlerinden ardı ardına olumsuz yanıtlar geliyordu, kimse kitabımı basmaya yanaşmıyor, daha önce yazmış olduğum ve aynı biçimde birçok yayınevinden geri dönerek elimde kalmış olan *Son İstanbul*'la aynı kaderi paylaşıyordu. Bununla da kalmıyor, bir yandan da çekmecemde yakın zamanda tamamlanabilecek gibi duran *Kırk Oda* birikiyordu. Geceler ve kelimelerle dolu üç ayrı dosya, onların koyu karanlığı, çekmecelerimde sahipsiz birer ölü gibi yatıyorlardı. Bu durum, iyice umutsuzluğa sürüklüyordu beni.

Babamın kaç günlük ömrünün kaldığını bilmiyordum, ölümün sessiz maddesiydi öleceği tarih. Kitabım basılmadan ölüp

giderse, kitabımı hiç görmemiş olacaktı; bu kitabı, ona adamış olduğumdan haberi bile olmadan çekip gitmiş olacaktı. Oysa hiç böyle hayal etmemiştim. Bir gün basılı kitabımı kucağına alıp, sayfalarını karıştırdığında, ithafımı görüp, şaşıracak, sevinecek diye hayal etmiştim. Bu hayalim, gerçekleşmeyecekti artık. O, ölüp gittikten sonra, kitabım basılsa bile, içimdeki noksanlık çekip gitmeyecekti; nitekim öyle oldu.

Bunun üzerine hiç olmazsa dosyayı ona göstermeye karar verdim. Salondaki divanda yatıyordu. İçeri, odama geçtim; sesimi, yüreğimi, yüzümü toplayarak kalın bir dosya halinde uykuya yattığı çekmeceden çıkarıp kucağına koydum kitabı, bir süre sandalyenin üzerinde öylece oturup bekledim; dosyayı ona gösterirken ne diyeceğimi bilemiyordum. Çok özenle seçilmesi gerekiyordu sözcüklerin. Öleceğinin bilgisiyle davranıyor, ama bunu ima etmek istemiyordum. Zor bir durumdu. Kucağıma aldığım dosyayla, yeniden salona çıktım, birdenbire kitabıma ait derin bir güvensizlik duygusunun içimi kapladığını anımsıyorum. Ansızın kucağımdaki dosya hayat kadar ağır gelmeye başladı bana. Sanki başaramamıştım. Sanki olmamıştı. Yenilmiştim. Beni neyin yendiğini bilmiyordum ama, yenilmiştim. Hiç unutmam: Sırtında kenarları yenmiş bir DMO etiketi olan kalın siyah bir dosyaydı. Etikete, siyah keçeli kalemle "Cenk Hikâyeleri" yazılmıştı. Yazının mürekkebi şimdiden solmaya yüz tutmuştu.

Dosyamı usulca kucağına bıraktım, Bu kitabımı sana adadım baba, dedim. Ne zaman yayımlanır, bilmiyorum.

Anlamıştı. Duygularını pek belli etmedi. Belli ki, fazladan bir hareketle bu ana fazladan bir dramatik etki ya da yoğunluk kazandırmak istemiyordu. Kitabı okumasını beklemedim, o da önermedi. O öldükten sonradır, kitabın başına "sed ignotis perierunt mortibusili" sözünü eklemem. Zaman zaman okurlarım ne demek olduğunu sorarlar bana:

Onlar hiç kimsenin bilemeyeceği bir ölümle yitip gittiler...

demektir; mezarlıklara, anıt mezarlara, alınlıklara yazılır Roma uygarlıklarında. Kitabımın alınlık yazısı bu olsun istedim.

Kitabım yayımlandığında babam ölmüştü.

Bu yüzden, "Anısına 1984" diye bir sayfa daha eklemek durumunda kaldım. Kitapta arka arkaya gelen ve üzerlerinde "Babama 1983", "Anısına 1984" yazan o iki sayfanın öyküsü budur.

Kitabımın gecikmiş basımı, ilk ithafıma koyu, ağır bir gölge düşürmüştü. Kitabım yayımlandığında eksik sevindim. Kitabın zamanıyla, benim hayatımın zamanı birbirini tutmamıştı. Bana hep öyle oldu. *Cenk Hikâyeleri*'nin yayımlanışında duyduğum öksüzlüğü hiçbir şey gideremezdi artık. Bir yazara geri veremeyeceğiniz bir şeydir bu. Babam bu kitabımı okuyamadı.

Yıllar sonra ikinci kez, bir kitabımı birine, sevgilime ithaf ettim: *Metal*.

Zaman bir kez daha oyununu oynamıştı bana. Üzerinde kaç yıl çalıştığım kitabım yayımlandığında, kaç yıllık sevgilim, artık sevgilim değildi. Babam ve oğlum değildi.

Bu satırları yazdığım sıralarda *Murathan'95* henüz yayımlanmamıştı. Ama geri sayım başladı, elikulağındadır, diye bekliyoruz. Habibe'ye ve İsmail'e adadığım bu kitap, tam da o sıralar elim yüreğimde günler yaşattı bana. Kitabı çok büyük ölçüde toparlamış, önceden düşündüğüm üzere artık ithaf sayfasını da dosyaya eklemiş olarak baskı işlemlerine hazırlanıldığı günlerde, Habibe hastaneye kaldırıldı. Yazgının karanlık oyunuyla yeniden karşı karşıya kalmaktan korkuyordum. Kötü düşünceler üşüşüyordu aklıma. Hiç olmazsa o, kitabı görsün; kitaba yetişsin istiyordum.

O fotoğrafa bakıp duruyordum:

Habibe'nin, İsmail'in ve benim, ben çok küçükken, Şehir Lokali'nde, bir akşam yemeği sırasında çekilmiş bir fotoğrafımız vardır kitabın başında, dikkatli bakılmadıkça pek seçilmiyor ama, o fotoğrafta elimde kalem tutuyorum.

Yirmi yıldır kalem tutuyorum.

Bu kez canım yanmasın istiyorum.

N'olur, bir kez daha canım yanmasın istiyorum.

Babamın hastalığı sırasında kendimi oradan oraya çarpa çarpa yaşadım. O günlerin birinde, sırtımdaki mavi hırkayı kaybettim, birdenbire yok oldu o hırka, nerede, nasıl, ne zaman hiç bil-

miyorum! Zaman zaman, o günün anısını artık sırtımda taşımak istemediğimden ondan kurtulmuş olmayı denemiş olmalıyım, diye düşünüyorum. Ama nasıl? Bu oyunu kendime nasıl oynadım? Bilmiyorum.

Son aylarında, son günlerinde bütün kelimeleri kullanmaya, o güne kadar konuşamadıklarımızı konuşmaya kalkmadım babamla. Bunun artık kimseye yararı olmayacağını bilecek yaştaydım. Aramızdaki eski anlaşmazlıkları düzeltmeye de çalışmadım. Belki hiçbir zaman mümkün olmayacak bir şeydir bu. O da kendi içinde, geçmişle birtakım hesaplaşmalar yaşıyordu besbelli. Her zaman bencil ve kendine dönük bir adam olmuştu ama, hastalığı sırasında ve ölüme yaklaştığı günlerde iyice artmıştı bencilliği. Hayatı için çırpınıyordu. Onu izlemek kalmıştı bana. Her zaman olduğu gibi. Ben de öyle yaptım.

Ankara'ya geldiğinin ertesi günü, artık adı konmuş hastalığının geniş kanatlı korkusuyla, belki de ölümün soluğunu ensesinde hissettiğinden, gözlerini geçmişe çevirmiş, yaşamını değerlendirmeye başlamıştı bile.

O ertesi günün anısı dosyamda 22 Nisan 1984 tarihli bir sayfaya yazdığım notlarda duruyor. Oradan aktarıyorum:

"Adını koyabildiğin hiçbir duyguyu yardıma çağıramazsın. İçin karmakarışıktır; her şey, birbirinin içindedir. Bütün zannettiklerinin yanlışını yaşarsın.

"Babam kansermiş. Ölüme yakın duruyor. Orada duruyor. O adam benim babam. Bunca yıl sevdiğim, sevmediğim nice yanıyla; nice kavgası, acısı, anılarıyla o adam benim babam. Orada duruyor. Dokunuyorum ona. Sık sık dokunuyorum. Varlığına inanmak istercesine, yok olmayacağına inanmak istercesine dokunuyorum. Biliyorum, hiçbir şeyi, ama hiçbir şeyi ölümün elinden kurtaramıyorsun. Analarımızın, babalarımızın bir gün öleceklerini biliriz. O gün aklımıza geldikçe kovalar dururuz bu düşünceyi. İşte o gün geliyor. Ama hâlâ niye inanamıyorum?

"Ona dokunmak biraz da ölüme dokunmak artık. Her davranışında ölüme ait bir ima var.

"Sürekli dokunarak, kendini yatıştırırsın, onu yatıştırırsın,

ölümü yatıştırırsın, bir yığın görüntü, bir sürü anı, aklında hep dönüp duran görüntülerle, yıllardır tamamıyla unuttuğun görüntüler birdenbire dirilerek iç içe geçer ve bambaşka bir zaman yaratırlar bütün yaşadıklarından. Hem hayata, hem ölüme aynı derecede benzeyen hakiki olmayan bir zaman.

Sanki sen ölüyorsundur, onun gözleriyle ölüyorsundur, onun gözleriyle bakmaya başlarsın, o, ölüp gittikten sonra yaşamayı sürdüreceğin hayata. Bütün oyunlar bitmiştir artık. Bütün numaralar, pozlar, küskünlükler, kırgınlıklar... Bütün didişmeler, hesaplaşmalar, ödeşmeler, suç ve cezalar, kendini babaya ispatlamalar, oğluyla yenişmeler, şu fani dünyaya ait bütün bu yükler aranızdan usul usul çekilirken, geriye kalan ne olacak? Konuşamadıklarımız mı? Ne önemi var? Artık kelimelerin ne önemi var? Bütün kelimeler kaybedilmiş dünyaları geri çağırmak için mi? Bunun için mi yazar olmak istiyorum? Şimdilik orada, divanda oturuyor, soluk alıyor, şu yazdıklarıma ara verip, gidip yeniden dokunuyorum ona, divanın üstünde, kalın, tok bir yastığa dirseklerivle abanmış, daldığı derinlikten silkiniyor"

gerisini yazmamışım, ama sonrasında ettiği bir sözü sayfaya başlık olarak atmışım. Tıpkı şimdi bu yazıya başlık olarak attığım gibi. Ama yıllardır hiç unutmadım söylediklerini ve şimdi kaldığım yerden sürdürüyorum:

Orada, o divanda oturuyordu; kalın, tok bir yastığa dirseklerivle abanmış oturuyordu. Hep böyle yapardı, dirseklerinin altına kalın bir yastık alırdı. Beni yanına çağırdı. Yalnızca oğluna değil, bir dostuna da içini açar gibi,

"Biliyor musun Muro?" dedi. "Beni hayatta üç şey mahvetti: Fazla cesaret, fazla merhamet, fazla sevgi."

Gözlerim buğulandı. Sesimi çapaksız tutmaya çalışarak, ağlamaya başlamaktan korkarak, "Biliyor musun baba," dedim. "Saydığın o üç şey bende de fazlasıyla var." Onun saydığı gibi saydım: "Fazla cesaret, fazla merhamet, fazla sevgi."

Çaresizlik belirten bir ifade belirdi yüzünde. Gözlerinde yalnızca doğululara görebileceğiniz bir yeis vardı.

"İnşallah, senin de hayatını mahvetmezler," dedi.

Çok kısa bir an, birbirini çok iyi anlayan iki insanın bakışıyla bakıştık, sonra ikimiz de kaçırdık gözlerimizi. Çok kısa bir andı, ama aydınlığı birbirimizi ışıttı, aynı kandan olduğumuzu, birbirimizin kalbini anlamakta kullanacağımız kılavuzu anlamamıza yetti; bütün hayatıma yayılan bir gücü vardı o kısa an parçasının. Aramızda bütün gücüyle duran ölümē rağmen, birbirimizin ölesiye babası ve oğlu olduğumuzu çok derinlerde bir yerde, bir kez daha anlamıştık.

Fazla cesaret fazla merhamet fazla sevgi

Yıllar bunları alamadı benden. Varlığımı bunlara bir ithaf gibi yaşadım.

Hem varsın olsun baba, ne çıkar?

1996

GİZLİ BEN

Başlangıcından beri, yaşantısal malzemenin yapıntıya dönüştürülmesi, edebiyat için temel sorularımdan biri olmuştur.

Edebiyatı, "hayatım roman" sandığım için değil; hayatımın, yazı'm için nasıl kullanışlı bir şey olduğunu erken yaşlarda kavradığımdan, bunu doğru biçimde yapmak, yaşananların şiddetiyle edebiyatın kırılganlığı arasındaki dengeyi sağlamak; yapıtı, kendi malzemesinin sarsıntıları karşısında edebi bakımdan dayanıklı kılmayı öğrenmek için.

Okurlar, çoğu kez yazarın ben'ini, yazdıklarının yanlış yerlerinde ararlar. Yaşantısal malzeme üzerinde yükselen bir metin söz konusu olduğunda, yazarın yazıda "ben" dediği kişiyi, birebir kendisi sanırlar. Yazarın, anlatısını kurarken, "ben" dediği kişiyle, yazar arasında dolaysızca, kaba bir birebirlik ilişkisi kurarak, yazdıklarını, bir edebiyat metni olarak değil de, bir hatıra defteri, bir günlük gibi okurlar. Yazarın yazdıklarına bakarak, yaşamıyla, yazdıkları arasında doğruluk ve tutarlılık sağlaması yapmaya çalışırlar. Böylelikle de, yazar, kendi yazdıklarının malzemesinden, istemeden de olsa kendisine sahte bir kişisel tarih yaratmış olur. Oysa iyi bir yazarın ben'i, anlattığı kahramanlarda değil, yazısında gizlidir; yazdıklarının içinde gizli ben'dir. Çıplak gözle görülmez. Yalnızca görülmüş sanılır. Onu, ancak metin okumasını bilenler görür. Edebiyat bilmenin, edebiyat okumanın has okura sağladığı bir ayrıcalıktır bu.

Bu yanılgının yaygınlık kazanmasında yalnızca kötü okur'un değil, kötü yazar'ın da katkısı olmuştur; çünkü onlar, yazdıklarıyla bu yanılgının yaygınlık kazanmasına epeyce katkıda bulun-

muş, ben dedikleri yazı kişisiyle kendilerini yıllar yılı bir tutmuşlardır.

Dünya edebiyat tarihi, bu konunun çevresinde, tek tek saymakla tüketemeyeceğim geniş bir tartışma halkasına sahiptir. Gustave Flaubert'in "Madam Bovary benim," deyişi bu tartışmaların hatırda tutulan başlıca örneklerinden biridir.

Gerçekliği birebir hayata tekabül eden olaylar bile yazılırken nasıl biçim değiştirir? nasıl başkalaşır? boyutlar nasıl genleşerek değişir? yazıyla uğraşanlar bütün bunları kendi deneyimleriyle yakından bilir elbet. Değil kurmaca bir yapıt, olayların birebir gerçekliğini aktarmak amacıyla bir hatıra defteri bile tutsanız, gene de olaylar ve kişiler sizin tarafınızdan yorumlanarak aktarılmış olur. Sizin ağzınızdan, dilinizden, bakışınızdan yorumlanarak yansıtıldığı için, bir başkasına göre açı farklılığı kazanmıştır. Şu söylediklerim de edebiyatın ve sanatın çok eski bir malzemesidir aslında. Bütün bu eski doğruları yinelerken, olayları ve gerçekleri herkesin kendine göre çarpıtmasından değil, farklı görme ve alımlama biçimlerinden, yansıtma ve aktarma çeşitlerinden söz etmeye çalışıyorum yalnızca ve bunlardan amacım, asla, "Gerçek, hiçbir zaman bilinemez," gibi bir önerme'ye ulaşmak değil; Sözleriminin, en fazla "Gerçeğin farklı yüzleri olduğuna ve gerçekliğin değişebilir doğasına" ulanması daha doğru olur.

Kaldı ki, yaşantısal malzeme, yapıntısal malzemeye dönüşürken, istemeden de olsa işlem görür, tekniğe uğrar; açı farkı, tutum farkı, ele alış, kavrayış farkı yaratır; görüş açısı, kullanılan ölçüler, malzemenin ele alınış biçimi onu farklılaştırır, değiştirir, yeniden biçimler. Hatta, yazmaya oturan kişinin, yazının içinde yol aldıkça kendi için seçtiği kalkış noktasından bile uzaklaştığı çok görülmüştür. Bu konuda birçok yazarın deneyimi beni doğrular.

Şu saydıklarım, edebiyatın derin gerçekleri değil, hatta fazla "harcıalem" şeyler; günümüzde bu konuda hâlâ konuşmak, bir şeyler söylemek zorunda kalmayı bile talihsizce buluyorum. Ne yazık ki, bu tür soru(n)larla hâlâ sık karşılaşılıyor. Kurmaca ile gerçeklik, söz ile büyü arasındaki sis hâlâ çözülebilmiş değil bu coğrafyada.

Kendi adıma, hem talihli hem talihsiz bir durumdayım: Yazdıklarımın yakıcı bir sahicilik taşıması, neredeyse her yazdığımı başımdan geçmiş bir anım haline getirdi kimi okur gözünde. Çeşitli nedenlerle, çeşitli yerlerde okurların bu tür sorularıyla sık sık karşılaşıyorum. Yazdıklarıma ilişkin, tek tek örnekleri doğrulayıp yalanlamaktansa, soruları yanıtsız bırakarak, onun yerine bir yaklaşım, bir tutum önermeye çalışıyorum. Edebiyata yaraşır bir tutum. Bu çeşit soru ve yaklaşımlara, salt bir dedikodu merakı yüklemiyorum; insanlar, çoğu kez kendi başlarından geçenleri, yaşadıklarını ve duyumsadıklarını bir başkasının bunca iyi ifade etmesi karşısında ikna edici bir açıklama bekliyorlar. Bütün o olup bitenleri sizin de birebir yaşamış olmanız, onların gözünde, bir ölçüde anlaşılır ve kabul edilir kılıyor yazdıklarınızı. "Hayır, hiç böyle bir şey olmadı. Hepsini hayal ettim," gibi bir açıklama karşısındaysa, adaletsiz bir durumda, haksızlığa uğramış, duygularıyla oynanmış hissediyorlar kendilerini. Bütün bunları deneyimlerime dayanarak söylüyorum. Yetenek diye herkese eşit dağıtılmayan bir şeyin varlığını kabul ediyorlar çünkü. Bu adaletsizliği de dünyanın diğer adaletsizliklerinin yanına koymaya razılar. Eğer siz de aynen yaşamışsanız, ifade yeteneğiniz sayesinde onların dillendiremedikleri, adlandıramadıkları, çözümleyemedikleri şeyleri dile dökmeniz karşısında saygı ve hayranlık duyuyorlar ama, hiç yaşamadan, başınızdan geçmeden, yalnızca yeteneğiniz ve hayal gücünüz sayesinde bunları yazabilmiş, böyle şeyleri uydurabilmiş olmanız, onların adalet duygusunu incitiyor. Bu, dünyanın bütün okurları için geçerli olmayabilir, ben, yalnızca tanıdığım okurlardan söz ediyorum.

Konu çok zengin, dallı-budaklı; gerçeklik, sahicilik, kurmaca ve kurgulama dolaylarında katmanlı uzun yolculuklara izin veren bir alan. Başlı başına teorik bir metnin malzemesi olabilecek derinlikte bir içerik taşıyor.

Anlamışsınızdır: Böyle bir kitapta bunlardan söz etmek durumunda kalışımın bu kitabın özeliyle de bir ilgisi var elbet. Tam da bu noktada, yeniden kendi adıma söz almak istiyorum çünkü:

Bu kitaptaki ben, doğrudan benim. Anlattıklarım bütünüyle yaşamımdan alınmadır. Bende iz bırakan kimi anlar ve anılardan yola çıkarak, yaşadıklarımın yazdıklarıma nasıl sızdığı üzerine belgeleyici olması amaçlanmış metinlerdir. Hiçbir yalana, süslemeye, değiştirmeye, kurmaca olaya, hayal gücü ürünü olan bir sahneye yer vermedim. Kitaptaki metinler, benim gerçek ve doğru diye bildiklerimdir. Öte yandan, yukarıda söylediklerimin ışığında düşünecek olursanız, yaşantısal malzemeyi, yazıya dönüştürürken gördüğü işlemler nedeniyle uğramış olabileceği farklılaşma sorumluluklarını da yüklenirim. Bunlar hayatımda zaten vardı, ben yalnızca dile getirdim; amaçladığım başarı, bütün bunlardan edebiyat yapabilmekti. Hayatımız, herkesin hayatı gibi orada durur, gerisi hayatımıza nasıl baktığımız, onu nasıl ele aldığımızla ilgili bir bakış sorunu ve bunu ifade etme yeteneğidir olsa olsa... Edebiyatın bir kurgu sanatı olduğunu hiçbir zaman aklımdan çıkarmam. Kurmacanın en büyük yardımcısı olan hayal gücüne ve onun baştan çıkarıcı yalanlarına başvurmaksızın, gerçek hayat malzemesi ve "olmuş olayların" kuşatıcı sınırları içinde kalarak, kullandığım bakış açısı, dil, öyküleme tekniği, olayları dizimleme, kompozisyon kurma ve kurgu yardımıyla, öykü, metin, anlatı ve deneme dillerinin dolaylarında gezinen edebi metinlere dönüştürmeye çalıştım geçmişimden taşıdığım şu birkaç koyu izi... Bu yüzden, yani yazıya geçtikleri için, artık birer gerçek hayat sahnesi olmaktan daha fazla bir anlam taşıdıklarını düşünüyorum.

"Paranın Cinleri" yazısındaki dipnot bir ölçüde bu kitabın nasıl doğduğunu da anlatır.

Bu kitabın ikinci bir kaynağı daha var. Daha gizli bir kaynak. O kitabı ararken uğradığım konaklama yerlerinden bu kitabın ortaya çıktığını söylemek yanlış olmaz.

Gene *Murathan '95*'te yer alan, gelecekteki tasarılarımdan söz ettiğim "Ölmeden Önce" başlıklı uzun yazımda, "*...Otobiyografik malzeme, çocukluk ve gençlik anılarının yükü, her yazarın sırtındaki ilk yüktür. Ben de ilk romanımla bu yükten kurtulup, bağımsızlığımı kazanmak istedim. Olmadı. Belki hiç olmayacak,*" diyorum.

Yıllardır yaşamöyküsel bir roman yazmak istedim. Belki bir tür önyargı ama, ilk romanımın yaşamöyküsel bir roman olmasında ısrarcı oldum. Bu romanla birlikte, anılar artık yakamdan düşsün, geçmiş peşimi bıraksın ve ben, hayallerim ve kurmacanın sonsuz oyunlarıyla baş başa kalayım istedim. Öyle olmadı. Olayların gidişine bakılırsa, öyle olacağa da benzemiyor. Artık çok az şeyden eminim hayatta. Emin olmak ve güven duygusuyla ilgili serüvenimiz, deneyimlerimiz sonucu zaman içinde, kazanılmış güven, kaybedilmiş güven diye ikiye ayrılıyor. Kazanılmış güven, daha çok kendimize ilişkin bir iç alan oluştururken, kaybedilmiş güvense ne yazık ki, hayata karşı çok daha geniş bir alanı kapsıyor.

Bu yaşamöyküsel roman için kaç kez başladım, bıraktım, yeniden başladım, notlar aldım, çeşitli dil, üslup ve biçim arayışlarına yöneldim. Hâlâ boşlukta sallanıp duruyor bu uzun sürmüş isteğimle metinler arası gidip geldiğim dalgın serüven. Bakın hâlâ hayatımı yazamadım.

Son olarak adını "Harita Metod Defteri" koyduğum bir yaşamöyküsel roman üzerinde kaç yıldır çalışır gibi yapıyorum. Yazılmış birkaç bölümü derin çekmecelerde uyuklayıp duruyor. Romanın temel özelliği, tıpkı bu kitapta olduğu gibi, bütünüyle yaşadıklarım üzerine kurulmuş olması, başımdan geçenleri yansıtmayı amaçlaması, hiçbir uydurma olay ve kişiye yer vermemesi... Buna karşın gene de onun, biyografi değil de, bir roman olmasını arzuluyorum. Oturup sakin sakin yazmak dururken, edebiyatın bütün olanaklarına göz dikmekten vazgeçemiyorum.

Söz konusu bu roman elimin altında sürünüp durdukça, kendiliğinden ortaya çıkıveren diğer çalışmalar için zaman zaman ister istemez bu "kilere" uğradım ve diğerlerinin malzemesini kotarırken bu kileri epeyce tırtıklamak zorunda kaldım. Bu anlamda, *Paranın Cinleri*, "Harita Metod Defteri"nin zorunlu kardeşidir. İçin için bu romana hazırlanırken, kendiliğinden ortaya çıkmış bir kitaptır. Kim bilir, belki de, "Harita Metod Defteri" için, bir çeşit önmetinlerdir.

*

Yaşamöyküsel bir şey yazmaya kalkıştığımızda, fotoğrafları yardıma çağırırız. Albümümüzde olanlarla, belleğimizde kalan fotoğrafları... Elbette her zaman için ikincisi çok daha zengindir ilkinden. Hayatımızın yazıya almak istediğimiz bölümleri, ya da hayatımızdan yazıya sızanlar, her seferinde bu fotoğrafları yardıma çağırırlar. Albümlerimizdeki o fotoğraflar, geçmişi diriltmekte kullanılan birer büyü nesnesi gibi zamanı yeniden yaratmak için elverişli araçlardır. Bir tomar fotoğraf, bize bütün bir maziyi tazeler.

Oysa, belleğimizde dirilen kimi fotoğraflarda ben dediğimiz kişi, şimdi ne kadar uzaktır bizden. O, hangi ben'imizdir? Çoğu kez, bizimle artık pek az ilişkisi kalmış birini "ben" diye anlatmak ne kadar gerçektir? Bizim için çoktan yabancı olmuş o kişinin herhangi bir yazı kahramanından ne farkı kalmıştır, hayatına ait bazı ayrıntıları ve izleri çok daha iyi bilmemizden başka? Bir zamanlar olduğumuz o kişide kendimizi görmekte zorlandığımız anlara karşın, gene de neden her şey dün gibi canlı ve yakıcıdır? Sahiden geçmişi ve kendimizi yazmak mümkün müdür? Yalnızca yazının değil, zamanın uzaklığı da girmez mi aramıza? Bütün o hayattan artakalan birkaç izin, imgenin ve uçucu hayalin ardı sıra koşturup onlardan bir hayat hikâyesi çıkarmak, bu anlamda "otobiyografik" bir şey yazmak, sahiden ne kadar mümkündür? Bilmiyorum.

Eski soru. Eski sorunsal. Yine de her hayat her yazı kendini deniyor.

Ben, bu yazıda, albümümdeki iki fotoğraftan yola çıkmak istiyorum:

İlk fotoğraf, o güne ilişkin belleğimde kalan "karelere" hayli yakın düşüyor. İkincisi ise, yaşadığım anın birebir karşılığı olarak tanıklık değeri taşıyor.

Ben, her ne kadar öyle sanıyorsam da, ilk fotoğraf, birebir olarak tam da o günün karşılığı olmayabilir, ama bana hep o anın canlı bir belgesi gibi görünmüştür, ya ben yıllar yılı böyle düşün-

düğüm içindir bu, ya da sahiden öyledir; üzerinden çok zaman geçti, anımsama gayretlerimiz çoğu kez yaşadıklarımızı bulandırarak gerçeklik yitimine uğratır bizi. En azından benim için bazen öyle olduğunu düşünürüm. Dolayısıyla, hiç olmazsa hakikat adına yaşadığım bu kuşkuyu sizinle paylaşmak isterim. İçimden bir ses gene de bana bu fotoğrafın o günün bir anısı olduğunu söylüyor...

ikinci fotoğrafsa, tasarlanmış bir anın fotoğrafı. Her ayrıntısı yıllardır aklımda saklı kalan o andan bana kalan belge. Bu yazı için bir çeşit metafor değeri yüklenen bir fotoğraf.

Gizli Ben'e adını veren fotoğraf.

Fotoğrafların ilki, babamın Mardin'de, bir miting sırasında, Valilik binasının önündeki meydanda yaptığı bir konuşma sırasında çekilmiş bir dizi fotoğraftan biri.

Babam avukatlığının yanı sıra uzun yıllar etkin bir biçimde siyasetle uğraştı. Milletvekili olması için yapılan bütün baskılara direndi, önerileri geri çevirdi. Nedenini hiçbir zaman tam olarak öğrenemedim, ısrarlar karşısında en fazla, Daha durun diyordu, daha sırası değil. Her milletvekili ve senatör seçiminde –ki o zamanlar senato seçimleri vardı– büyük rol oynadı. Öfkeli, taşkın, kendine sığmayan bir insandı. Kızgınlıkları, kırgınlıkları, küskünlükleri oldu. Belki bu yüzden, çok parti değiştirdi. Bir çeşit kan davası güttüğü CHP dışındaki hemen bütün partilerin Mardin il teşkilatı kurucusu oldu, il başkanlığı yaptı. Her seçim dönemi arabalardan ve yüzlerce kişiden oluşan konvoylarla köy köy, kasaba kasaba yapılan propaganda gezilerini anımsıyorum. Çoğuna biz de katılırdık. Bunlara ilişkin yüzlerce anım var. YTP'den CKMP'ye varana dek yan yana dizilmiş bir sürü harf anımsıyorum. Ragıp Gümüşpala'dan, Osman Bölükbaşı'na varana dek evimizde ağırlanan parti genel başkanları anımsıyorum. Taşrada politika yapmak, taşralı politikacı ve taşra münevverleri üzerine ta o zamandan başlayarak çok düşündüm

Taşradan görülen Türkiye'nin nasıl bir yer olduğunu iyi bildiğimi sanıyorum. Taşrada fotoğraf başka türlü çekiliyor. Taşradan

görülen dünya, farklı bir dünya. Taşra, ışığı kırıyor, boyutları zorluyor. Görüş derinliğini zorluyor. Taşranın fotoğrafı. İçeriden ve dışarıdan çekilen taşranın fotoğrafı.

Albümümdeki ilk toplumsal fotoğraf.

Türkiye'yi anlamak için önemli bir ölçüdür taşranın Istanbul'a bakışı, belki de bu anlamda gerçek bir Istanbul hiçbir zaman olmamıştır. Benim, o Istanbul'a hiçbir zaman ulaşamamış olmam da bununla ilgilidir. *Son Istanbul* kitabıma, taşıdığı şiddetli gerilimi sağlayan, benim, Istanbul'un bütün geçmişine vakıf, doğma büyüme bir Istanbullu olmam değil, tersine bir türlü giderilemeyen bir özlemle mutlak bir Istanbul arayışı içinde olmamdır. Istanbul'u metin üzerinde yeniden inşa etme arzusu, imkânı sağlayan bir tutku bu. Diriltilmeye çalışılan bir zamanlarki Istanbul da değil yalnızca, o Istanbul'a duyulan özlemi yeniden duyumsamak gereksinimi bir bakıma. Okuduğum ve bir ölçüde de seyrettiğim Istanbul'a ilişkin imgeler, yitirilmiş bir tazeliğin arayışıyla sarmalanarak iç dünyamı kuşatıyor. Şu sıralar, "Karşının Işıkları" başlıklı bir metin üzerinde çalışırken, yıllar sonra bir kez daha bütün şiddetiyle duyumsadım bendeki bu zamansız bir geçmişe kilitlenmiş Istanbul imgesiyle olan tutkulu ilişkiyi ve o eski içimi. Belki yalnızca o edebiyat Istanbul'unu değil, onları özleyen, kendini ona hazırlayan çocuğu da özlüyorum.

Taşra ile dünya, Mardin ile Istanbul arasında kurduğum bir hattı katediyorum yıllardır.

Babamın konuşma yaptığı bu meydanın hemen yanı başında Adliye ve Hapishane binaları yan yana bulunuyor. Adliye ve Hapishanenin yan yanalığında her zaman kurumsal bir devlet anlayışı bulmuşumdur. Devletin zorba yüzünü erken görmemi sağlayan bir şeydir bu. Devlet somuttur. Devlet doğuda somuttur. Devlet doğuda erken öğrenilir. Devletin yüzü doğuda, devletten korkmayı, nefreti de devlete tapmayı, onu kutsallaştırmayı da aynı sorunsalın iki yüzü olarak içerir. Bu yüzden doğunun eşkıyasının da, doğudan çıkan devlet adamının da devletle olan ilişkisinde şiddet ve tutku düzeyinde ölümüne bir bağlanma görürsünüz.

Kaf Dağının Önü kitabımda yer alan "Suret Masalı" adlı öyküde, öykünün kahramanı olan Faris, ona kendi çocukluğumdan ödünç verdiğim bir sahnede, Adliye'nin önüne, mapusanenin önüne dizilen Kürtlerden söz eder:

"Hep yalvarırlardı. Hep yalvararak konuşurlardı. Hep yalvararak elde etmeye çalışırlardı istediklerini. (Buna mecbur olduklarını o zamanlar anlayamıyordum. Ya öldürüyor, ya yalvarıyorlardı.) Okula giderken Adliye ve Mapusane'nin önünden geçerdim. Yan yana iki binaydılar. Bu yüzden de ileriki yıllarda da bu iki kavramı hep bitişik düşündüm."

Babam, okulum ve ötekiler...
Benim erken uzayım.

İlk fotoğraf işte bu:

Bu fotoğrafın dışına sürülmüşlük duygusu taşıyorum.

Yüreğimin bir yerinde, bu ana ilişkin bir kırgınlık, bir itilmişlik duygusu taşıyorum. Ne zaman ona baksam, birileri tarafından

oradan uzaklaştırılıyorum.

Babam kürsüde, bir mitingte yaptığı konuşma sırasında görülüyor. Parti konuşması. O zamanlar böyle dendiğini anımsıyorum."Baban parti konuşmasına gitti"."Baban parti konuşması yapacak." Babamın parlak hitabet sanatı, natıkasının kuvveti ve zekâsı herkesçe övülüp duruyor. Çocukluğum boyunca, herkesin meraklı gözleri ve soruları karşısında, zekâmın babama çekip çekmediğinin sınavını verdim. Onun oğlu olmanın önemli bir kanıtıydı bu, bu yüzden çocukluğum boyunca hep, "zeki olmak" zorunda kaldım.

Bu fotoğrafta, Mardin'de, Vali Konağı Meydanı'ndayız. Arkada görülen geniş ve uzun duvarın tepesine denk düşen sokakta okulum var: Dumlupınar İlkokulu. Okulumla, babamın kürsüsü düşey bir çizgide tam alt alta gelerek, bizi yeniden birbirimize bağlıyor. Bu konumlanma, benim, babamla ve bu fotoğrafın kaderiyle olan ilişkimi bir kez daha sağlamlaştırıyor. Bu meydanın soluna doğru geri geri gider, Belediye Binasının önünden yukarı saparak, önümüze çıkan rampada ilerlersek, şimdi karşımızda duran bu duvarın bitimine, yani benim okulumun tam önüne çıkarız. Ancak yukarıdaki o noktayı, bu meydana bağlayan bir ikinci yol daha var, dik basamaklı uzun bir merdiven bu ve fotoğrafta babamın sağına düşen bir noktada yer alıyor.

Zaman zaman rüyalarımda görürüm bu mekânları, her şeyi yeniden, yeniden kesinleştiririm. Belleğim, sanki unutmalara karşı bilgilerini tazeleme gereksinimi duyar uykularımda.

O günü iyi anımsıyorum. Babamın konuşmasının sık sık alkışlarla kesildiğini anımsıyorum.

Alkışlanmanın, alkış toplamanın manyetik bir gücü olduğunu daha o yaşta çok iyi biliyorum. Babamla iftihar ettiğim, onun oğlu olmaktan övünç duyduğum doğrudur elbet. O kürsüye çıkıp, babamın yanında durup, bu alkışlardan pay almaya çalıştığım da olmuştur. Bunu yine de çıplak bir arsızlıkla yapmazdım sanıyorum. Çünkü bir çeşit gurur meselesi yapardım böyle şeyleri, bunların kendiliğinden olmasını isterdim. Her zaman fazla gururlu bir çocuk oldum. Aynı zamanda, çocukluğum ve ilkgençliğim boyunca, üne, alkışa ve sevilmeye düşkün oldum. Bu düşkünlü-

ğümün açgözlü bir hırstan farklı bir şey olduğunu belki o zamanlar da seziyor, ama adlandıramıyordum. İleriki yıllarda da ün karşısında hep bir eziklik duydum. Belki de ün düşkünlüğümle gidermeye çalıştığım şey buydu. Ün karşısında duyduğum bu ezikliği atmam yıllarımı aldı. Sonraki yıllar bütün bunlar üzerinde uzun boylu düşündüm: Ün, başlı başına bir değer olmaktan çok, benim için taşralı olmayı aşan bir kimlikti. Beni kıstırıldığım yerden kurtaracaktı.

Ün, aşırı-kimlik demekti. Kıstırıldığım kimliğin kapanından ancak böyle kimlik aşırı bir ünle çıkabileceğimi duyumsamış olmalıyım.

O günü iyi anımsıyorum: Kalabalık bir mitingti. Babam omuzlar üzerinde taşınıyordu. Böyle zamanlarda, yani babam omuzlar üzerine alındığında, ya da yüksek kürsülere çıkıp kalabalıklara seslendiğinde, babamla arama dünya giriyor, babam benden uzaklaşarak bambaşka biri oluyordu. Babamın oğlu olmanın güveninin dışına sürülüyorum. Belki bu uzaklaşmayı, yabancılaşmayı gidermek için olsa gerek, sürekli onun yanında, kolunun kanadının altında olmaya çalışıyorum.

Nitekim babamın, o mitingte yaptığı konuşma sırasında da, fazla ayak altında dolaşmış olmalıyım ki, çevresindekiler tarafından, kürsüden uzaklaştırıldığımı derin bir kırgınlıkla anımsıyorum; bunun beni çok incitmiş olduğunu, babama yabancılaştırmış olduğunu, babamın büsbütün elimden alınmış olduğu duygularına kapıldığımı anımsıyorum. İşte o gün, bu küskünlükle ve incinmiş gururumla boynu bükük oradan uzaklaştığımı, ama gene de, Belediye Binasının yanındaki sokaktan rampayı çıkıp, okulumun önünde, babamın çıktığı kürsünün tam üstündeki bir noktada tek başıma durup, babama yönelen alkışları selamladığımı anımsıyorum. Tuhaf, sızılı, gizli, hırsızlama bir an. Kendi kendime kurduğum törensi bir oyun. Şimdi durup baktığımda, bu çocukça meydan okumanın temelinde, kendime bir alan açma gayreti görüyorum. Dünya karşısında bir alan, bir tür yemin, belki bir antlaşma, dünyayla var oluşumla, beni kıstıran, sıkıştıran birçok şeyle...

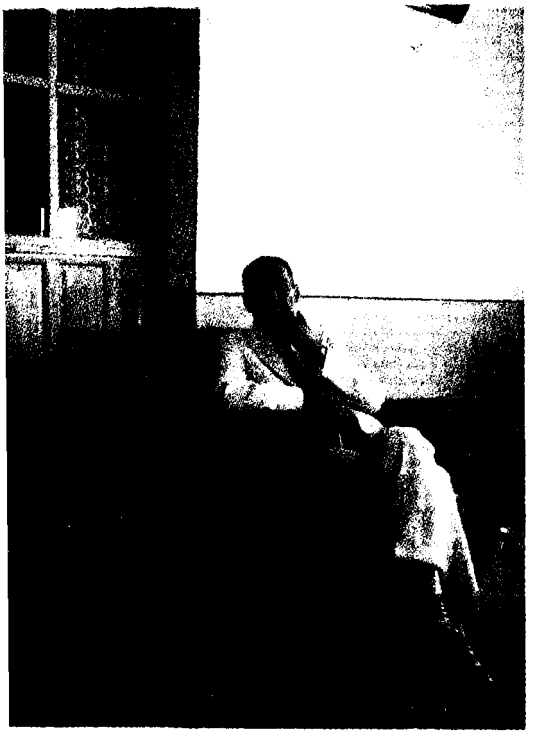
Gözü kürsüde olan kalabalığın görüş alanının yukarısındayım ancak başını kaldırabilenler görebilir beni ama, gene de o alkışları bana yönelmiş gibi kabul ediyor, üst üste eğilerek halkı selamlıyorum. Bir yanıyla komik bir sahne tabii, bir başkasının hayatında belki fazla büyütmeden geçiştirebileceği bir an, ben geçiştiremiyorum.

Kişilikleri de ihtirasları da çok güçlü bir anne ve çok güçlü bir baba arasında sıkışmış kalmıştım. Aralarından sıyrılıp çıkmam gerekiyordu. Biliyorum, Mardin'de olduğum ve kaldığım sürece, ne yaparsam yapayım, ben, hep İsmail Mungan'm oğluydum. Başka bir şey olma şansım da yoktu. Erken yaşlarınızda övünç kaynağınız olan şey, bir süre sonra varlığınızı kıstıran, altında ezilmeye başladığınız bir yük olmaya başlıyor. Mardin'de İsmail Mungan'ın oğlu olmaktan, ancak Türkiye'nin Murathan Mungan'ı olarak kurtulabilirdim. O gün, o meydanda gizlice selamlayarak üzerime aldığım alkışları, ancak böyle hak edebilirdim kendi gözümde.

Babamdan çaldığım alkışları geri ödediğimi sanıyorum.

Bir yanıyla hâlâ canımı yakan o anın, o komik sahnenin üzerinden çok yıllar geçti. Gene de hiçbir şey, bu fotoğraf karşısında tuhaf bir sızı duymamı engellemiyor. "Babayı yenmek" kadar kaba bir adlandırmayla açıklanamayacak kadar magmalaşmış bir oğul sızısı bu... Geçen zaman içinde dünyanın fani ve tali yüklerinden büyük ölçüde kurtulduğumu düşünüyorum. Büyük kalabalıkların değil, önemsediklerimin alkışlarını seçeli çok oluyor. Babamla, taşrayla, ünle, alkışla ve birçok şeyle olan meselemi büyük ölçüde hallettiğim, nicedir yalnızca işimle baş başa kaldığım kanısındayım ama, yine de buraya gelene kadarki o uzun ve zahmetli yol boyunca içimde yumak olmuş, nedenleri ortadan kalkmış bile olsa varlığını sürdüren bu sızının zaman zaman beni yoklamasından kurtulamadım. Size de öyle oluyor mu?

İkinci fotoğraf ise bu:

ın Diyarbakır Hapishanesi'nden çıktığı gün. Yüzlerce
ldığı büyük bir konvoy, daha Kızıltepe girişinde baba-
kesmiş, onu, davullar zurnalarla karşılamış, yine eski-
uzlara almış, havalara kaldırmıştı. Büyük bir törenle
Mardin'e. O, hapishanedeyken annemle ben, her gün
'a gidip gelmiştik. Korkunç yaz sıcaklarında her gün o
gelmek gerçek bir işkenceydi.
antolonum, boynumda kelebek papyonum, başımda
şapkasıyla ben de onu karşılayanlar arasındayım. Bir
şu gibi yaban duruyorum o kalabalıkta. Belli ki, bütün
ara'dan alınmış bana. Başka bir fotoğraftaysa babamın

elinden tutmuşum. Babam, beyaz keten takım elbise içinde ve başında ince hasır dokulu, hafif bir fötr şapka var. Saçlarını kazıtmışlar. Çok, çok sıcak.

Sonra eve geliyoruz. Evin caddeye bakan büyük salonundayız. Babamın çevresi bir sürü gazeteci tarafından sarılmış, onlar da doluşuyor salona; flaşlar patlıyor, sorular soruluyor, babamdan açıklama yapması bekleniyor. "Mardin olaylarını" başlatmakla suçlandığında, şiddetli böbrek sancısından evde yattığı, hatta ayağa bile kalkmakta zorlandığı herkesçe biliniyor. Söz konusu o gün, Süryanilerin bayramını kutlamak üzere gittiğimiz Deyrülzefaran'a bizimle gelemeyecek kadar hasta ve bitkin olduğunu ben de çok iyi anımsıyorum. Sonrasında atlı askerler, cemseler gelip evden yaka paça götürüyorlar onu. Hiç unutmadım. Barbar adımlarla evimizi ve çocukluğumu çiğneyen haksızlığın çizmelerini hiç unutmadım!

Aylar sonra salıverildi babam. Hem babama kavuşmuş olmaktan, hem gazeteci kalabalığından hoşnutum. Babamın yanında durmak istiyorum, hep yanında durmak istiyorum. Flaşlar patlarken onun yanında olmak, fotoğraflarda onunla birlikte görülmek istiyorum. Sonra, oradan da uzaklaştırılıyorum tabii. Babamın çevresi boşaltılıyor; yalnızca ben değil, herkes uzaklaştırılıyor; gazetecilerle ve sorularla baş başa kalıyor. Aynı küskünlükle uzaklaşıyorum oradan. Fotoğrafta, babamın oturduğu koltuğun hemen yanı başında görülen camlı kapı, benim odamın kapısı. Salona açılan bu kapının yanı sıra, bir de arkada annemlerin yatak odasına açılan bir kapısı daha var. Büyük salondan diğerlerine geçip, arkadan dolanıyor, odamın öteki kapısından fotoğrafta görülen camlı kapının ardına geliyorum. Hayır, kendimi oradan göstermek gibi bir arsızlık peşinde değilim. Böyle bir şeyin çiğlik olduğunu bilecek kadar akıllı, böyle bir şeyi yapmaya gönül indirmeyecek kadar gururuma düşkünüm. İstenenin ben değil, babam olduğunu biliyorum. Öte yandan yaşadığım bu yenilgiyi, bir türlü kendime yediremiyor olmalıyım ki, mutlaka bir şeyler yapmak, varlığımı duyurmak istiyorum. Sonunda, o camlı kapının camına beni "temsil etmesi" amacıyla okul defterimden kopardığım boş bir beyaz kâğıt asıyor, bütün gazetecileri atlatıyorum.

Fotoğraflar çekiliyor. Bütün fotoğraflarda babamın yanındaki kapının camında o boş, beyaz kâğıt görülüyor: Gizli Ben.

Oradayım. Babamın yanı başında.

Kâğıdı öne sürüp, kendimi geri çekmemin işaretinde, sonraki hayatıma ait bir metafor bulmak mümkün elbet.

Görülmek uğruna, yıllardır o boş beyaz kâğıda yazıyorumdur belki de...

Her biten yazıdan sonra yeniden beyaz, boş bir sayfa oluyorum; bana ve yazıdaki benlere ilişkin söyleyecek sözlerimi çoğaltıyorum; bu kitapta da bitmedim, gelecek yazılara, kitaplara arttım, hayat çok zengin, insanlar çok beklenmedik; kaldı ki şu anda kapanmamış bir hayatın ben'ini anlatıyorum.

Kaç yılın sayfasında kendimi arıyorum. O cama asılmış boş, beyaz kâğıt parçasından bu yana kaç sayfada göründüm kayboldum.

Sahi ey okur, beni hiç gördünüz mü?

1996

1988 - 1996

•

"Paranın Cinleri"
Argos dergisinin, Ekim 1990 tarihli 26. sayısında,
aynı metnin Claire Kaustell tarafından yapılan İsveççe çevirisi
ise *90-tal* dergisinin 97-Kış sayısında yayımlanmış olup
bu metin aynı zamanda *Murathan '95*'te
yer almıştır.

"Mavi Boncuklu Kız"
Express dergisinin 19-26 Şubat 1994 tarihli 4. sayısında,
aynı metnin Deniz Göktürk tarafından yapılan Almanca çevirisi
Die Tageszeitung'un 24 Januar 1995 tarihli sayısında;

"Bunlar Artık Yok"
nar dergisinin Mayıs-Haziran 1996 tarihli 9. sayısında;

"Mehtaplı Gecelerde Hep Seni Andım"
nar dergisinin Eylül-Ekim 1995 tarihli 5. sayısında,
aynı metnin Ruth Christie tarafından yapılan İngilizce çevirisi
"I've Always Remembered You on Moonlit Nights" başlığıyla
nar: 96 a selection/seçmeler'de yer almıştır.

"Pevruze için Resim Altı"
Cumhuriyet gazetesinin eki *Pazar Dergi*'nin
26 Mayıs 1996 tarihli 531. sayısında;

"Keşfedilmek"
Vizyon dergisinin Kasım 1996 tarihli 76. sayısında
yayımlanmıştır.

Diğer metinler ilk kez bu kitapla birlikte
okur karşısına çıkmaktadır.

•

MURATHAN MUNGAN
PARANIN CİNLERİ

"O fotoğraflar, bizim olmadığımız zamanları aktarır bize. Tanımadığımız yakınlarımızı. Bizi beklemeden gidenleri. Bizim yaşadıklarımız gerçek, onların yaşadıkları masaldır sanki. Onların duruşları, pozları, bakışları, gülüşleri, giysileri, takıları, üstleri başları başka türlü büyüler bizi. Bu fotoğrafların çekildiği yerlerin ayrıntıları, hem bilmediğimiz bir geçmişin kapılarını açar bize, hem de ölümün gizine değgin özel işaretlermiş gibi görünür. Fotoğraflar yitirilmiş anları belgeler. Yitirilmiş anlar, zaman ile ölüm arasında en kısa yoldur. Elbette adını böyle koyamayız o yaşlarda ama, bunu bir duygu olarak, bir önsezi olarak derinlemesine yaşarız.

"... Biz büyüdükçe, o fotoğraflar da yeni anlamlar, yeni tarihler edinir. Kimi eski öykü parçacıkları, yeni kavrayışların ışığında yepyeni anlamlar kazanır; ya da önceden bilmediğimiz, yeni duyduğumuz, ya da öğrenmemize ancak şimdi izin verilen kimi yeni bilgilerle birleşerek, toprak altından çıkarılan kırık parçaların birbirine eklenerek gövdeyi bütünlemesi gibi, yepyeni bir görünüş, yepyeni bir varlık kazanır. Aynı fotoğraflar gözlerimizin önünde sır değiştirir. Hikâyeler derinleşir. Pus ve ışık, aynı gölgeler üzerinde yer değiştirir.

"Gözlerini koruyamayanların zamanla bakacak fotoğrafları da kalmaz. Albümler kadar gözlerimizi de korumamız gerekir, diye düşünürüm."

– Murathan Mungan

Metis Edebiyat | Anlatı
ISBN-13: 978-975-342-136-2

Metis Yayınları
www.metiskitap.com